



**T.C.
BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI TİCARET FAALİYETLERİNİN VE DOĞRUDAN
YABANCI YATIRIMLARIN GİNE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mory CAMARA

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalı

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Tezli Yüksek Lisans Programı

TEMMUZ 2025

**T.C.
BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI TİCARET FAALİYETLERİNİN VE DOĞRUDAN
YABANCI YATIRIMLARIN GİNE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Mory CAMARA
(22435034157)
ORCID: 0000-0003-0048-8037**

**Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalı
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Tezli Yüksek Lisans Programı**

**Danışman: Prof. Dr. Serkan ÖZDEMİR
ORCID: 0000-0002-4493-3588**

TEMMUZ 2025

BTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 22435034157 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Mory CAMARA, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “ULUSLARARASI TİCARET FAALİYETLERİNİN VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GİNE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Serkan ÖZDEMİR**
Bursa Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Salih KALAYCI**
Bursa Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Mehtap KARAKOÇ
Uşak Üniversitesi

Savunma Tarihi : 14 Temmuz 2025
Teslim Tarihi :



20.04.2016 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9/2 ve 22/2 maddeleri gereğince; Bu Lisansüstü teze, Bursa Teknik Üniversitesi’nin abonesi olduğu intihal yazılım programı kullanılarak Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlemiş olduğu ölçütlere uygun rapor alınmıştır.

İNTİHAL BEYANI

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belgelediğimi, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı: Mory CAMARA

İmzası:



Aileme,

ÖNSÖZ

Yüksek lisans ve tez yazım sürecimde, kıymetli bilgi ve rehberliğiyle her zaman yanımda olan değerli danışmanım Prof. Dr. Serkan ÖZDEMİR'e; bu süreçte sabırla yanımda bulunan, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme en içten saygı ve sevgilerimle teşekkür ederim.

Temmuz 2025

Mory CAMARA



İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET.....	xiv
SUMMARY	xv
1. GİRİŞ	1
1.1 Problemin Tanımı.....	3
1.2 Çalışmanın Önemi.....	3
1.3 Çalışmanın Amacı	5
1.4 Çalışmanın Metotları.....	6
1.5 Çalışmanın Kısıtları.....	7
1.6 Çalışmanın Çerçevesi	8
2. LİTERATÜR TARAMASI	11
2.1 Ekonomik Büyüme Teorisi	12
2.1.1 Klasik ekonomik büyüme teorisi	12
2.1.2 Keynesyen ekonomik büyüme teorisi.....	14
2.1.3 Neoklasik büyüme teorisi	15
2.1.4 İçsel (Endojen) büyüme teorisi.....	16
2.2 Uluslararası Ticaret Teorileri	17
2.2.1 Klasik ticaret teorileri	17
2.2.2 Heckscher-Ohlin teorisi	18
2.3 Doğrudan Yabancı Yatırım Teorileri	20
2.3.1 Üretim döngüsü teorisi	20
2.3.2 Döviz kurları teorisi.....	21
2.3.3 İçselleştirme teorisi	22
2.3.4 Seçmecî paradigma (Eklektik paradigma).....	22
2.4 Ampirik Literatür	24
2.4.1 Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik etkileri	24
2.4.2 Uluslararası ticaret ve ekonomik etkileri	27
2.4.3 Doğrudan yabancı yatırımlar ve uluslararası ticaret ilişkisi	30
2.4.4 Literatür taramasının özeti	35
3. GİNE EKONOMİSİNDE MAKROEKONOMİK PERFORMANS VE YATIRIM DİNAMİKLERİ	39
3.1 Ekonomik Büyüme Oranlarının Seyri.....	39
3.2 Doğrudan Yabancı Yatırımların GSYİH İçindeki Yeri ve Etkisi	41
3.2.1 DYY çekme politikaları ve teşvik mekanizmaları.....	43
4. AMPİRİK BULGULAR VE YORUMLAR	48
4.1 Temel Nedensellik İlişkileri	48
4.1.1 GSYİH büyümesi ile ihracat arasındaki nedensellik ilişkisi analizi.....	48

4.1.2 Granger nedensellik analizleri bulguları.....	49
4.2 Veri Seti ve Durağanlık Analizleri	50
4.2.1 Değişkenlerin genel bakış ve betimsel istatistiklerin değerlendirilmesi..	50
4.2.2 Zaman serisi durağanlık analizleri	52
4.2.3 Birinci farklarda durağanlık analizleri (ADF testi sonuçları).....	53
4.3 Ekonomik Büyüme Modeli: ARDL Yaklaşımı Bulguları.....	55
4.3.1 Koentegrasyon analizi: ARDL sınır testi.....	55
4.3.2 Uzun dönem belirleyicileri	56
4.3.3 Hata düzeltme mekanizması (ECM).....	57
4.3.4 Kısa dönem belirleyicileri.....	58
4.3.5 Model tanı testleri	60
4.4 Dinamik İlişkilerin VAR Modeli ile Analizi	62
4.4.1 Ekonomik büyüme ve ihracat arasındaki VAR modeli bulguları.....	62
4.4.2 DYY ile işsizlik oranı arasındaki dinamik ilişkinin analizi.....	64
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	68
KAYNAKLAR	72
ÖZGEÇMİŞ.....	79

KISALTMALAR

ADF	: Augmented Dickey-Fuller
ARDL	: Atoregressive Distributed Lag
BIMSTEC	: Bengal Körfezi Çok Sektörlü Teknik ve Ekonomik İş birliği
BSFA	: Bayesyen Stokastik Sınır Analizi
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
ECF	: Genişletilmiş Kredi Kolaylığı
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
EPU	: Ekonomik Politika Belirsizliği
EKC	: Çevresel Kuznets Eğrisi
GMM	: System Generalized Method of Moments
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GVZ	: Küresel Değer Zinciri
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
KÖİ	: Kamu-Özel İş birliği
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
OHADA	: Afrika'da Ticaret Hukukunun Uyumlaştırılması Örgütü
OLS	: Ordinary Least Squares
PAM	: Kısmi Ayarlama Modeli
PP	: Phillips-Perron
SAARC	: Güney Asya Bölgesel İş birliği Örgütü
SSA	: Sahra Altı Afrika

TFV	: Toplam Faktör Verimliliği
UEMOA	: Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
VAR	: Vektör Otoregresif
VECM	: Vektör Hata Düzeltme Modeli
WDI	: World Development Indicators
WITS	: World Integrated Trade Solution
YY	: Yerli Yatırım



ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 4.1: GSYİH büyümesi ile ihracat arasındaki nedensellik ilişkisi	48
Çizelge 4.2: Seçilmiş makroekonomik göstergeler: nedensellik testi sonuçları.....	49
Çizelge 4.3: Makroekonomik değişkenlere ait betimsel istatistikler	50
Çizelge 4.4: Zaman serisi değişkenlerine ait ADF durağanlık testi sonuçları.....	52
Çizelge 4.5: Zaman serisi değişkenlerine ait ADF durağanlık testi sonuçları.....	53
Çizelge 4.6: Değişkenler arası koentegrasyonun ARDL sınır testi sonuçları	55
Çizelge 4.7: Ekonomik büyümenin uzun dönem belirleyicileri (ARDL modeli)	56
Çizelge 4.8: ARDL modeli hata düzeltme mekanizması (ECM) katsayısı	57
Çizelge 4.9: Kısa dönem belirleyicileri ve anlamlılık düzeyleri (ARDL modeli).....	58
Çizelge 4.10: Ekonomik büyüme modeline ait ARDL tanı testi sonuçları	60
Çizelge 4.11: Büyüme ve ihracat ilişkisi: VAR modeli sonuçları (ikinci farklar)	62
Çizelge 4.12: DYY ve işsizlik: nedensellik testi sonuçları.....	64
Çizelge 4.13: DYY ve işsizlik oranı için ADF testi sonuçları.....	65
Çizelge 4.14: DYY ve işsizlik Oranı: VAR katsayıları	66

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1: Ekonomik büyüme oranlarının seyri (2006-2023)	39
Şekil 3.2: DYY GSYİH içindeki payı ve etkisi (2006-2023).....	42



ULUSLARARASI TİCARET FAALİYETLERİNİN VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GİNE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

ÖZET

Bu çalışma, Gine ekonomisinde 2006-2023 dönemine ait dışa açık büyüme stratejileri bağlamında Doğrudan yabancı yatırımların (DYY) ve uluslararası ticaretin (ihracat ve ithalat) ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Gine gibi doğal kaynak zengini ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme, yalnızca içsel üretim kapasitesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda dış kaynaklı sermaye ve ticaret akımlarına da önemli ölçüde bağımlıdır. Bu doğrultuda tez, ekonomi politikaları açısından kritik yapısal göstergeleri bir araya getirerek, kısa ve uzun dönemli ilişkileri ele alan ekonometrik bir analiz sunmaktadır. Araştırmada nicel yöntem yaklaşımı benimsenmiş; zaman serisi analiz tekniklerinden ARDL, VAR model ve Granger nedensellik analizleri kullanılmıştır. Değişkenlerin durağanlık derecelerini belirlemek amacıyla ADF ve PP testleri uygulanmış, uzun dönemli eş bütünleşme ilişkileri ise ARDL Sınır Testi ile sınanmıştır. ARDL modeline ek olarak, ECM aracılığıyla sistemin dengeye dönüş hızı incelenmiş; VAR modeli ile değişkenler arası içsel dinamik etkileşimler analiz edilmiştir. Analizler, DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. DYY oranındaki %1'lik bir artışın, büyüme oranını yaklaşık %0,15 artırdığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde, ithalatın hem kısa hem de uzun vadede ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna karşın, işsizlik oranının ekonomik büyümeyle ilişkisi negatif ve güçlüdür; %1'lik bir artışın büyümeyi yaklaşık %0,92 oranında azalttığı gözlemlenmiştir. İhracat değişkeni, ARDL modelinde yeterli durağanlığa sahip olmaması nedeniyle kapsam dışı bırakılmış; ancak VAR modeli aracılığıyla ihracat ile büyüme arasında eşzamanlı fakat yönlü olmayan bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Granger nedensellik testleri ise DYY, ihracat, ithalat ve işsizlik değişkenlerinin büyüme üzerinde kısa vadeli nedensel bir etkiye sahip olmadığını ortaya koymuştur. Model tanı testleri genel olarak ekonometrik varsayımların karşılandığını doğrulamıştır. Ancak otokorelasyon varlığı ve hata terimlerinin normal dağılmaması, Gine ekonomisinin dışsal şoklara karşı duyarlılığını ve yapısal kırılganlığını işaret etmektedir. Bu bulgular, ekonomik büyüme oranlarının yanı sıra, bu büyümenin yapısal niteliğinin ve toplumsal kapsayıcılığının da dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan yabancı yatırım, Uluslararası ticaret, Gine ekonomisi, ARDL, VAR, Granger nedensellik.

THE IMPACT OF INTERNATIONAL TRADE ACTIVITIES AND FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON THE GUINEA'S ECONOMY

SUMMARY

This study aims to analyze the impact of foreign direct investment (FDI) and international trade (exports and imports) on the economic growth of Guinea during the 2006-2023 period, within the framework of an outward-oriented growth strategy. In resource-rich and developing nations such as Guinea, the growth process relies significantly not only on internal production capacity but also on external capital and trade flows. Consequently, this thesis provides an econometric analysis that integrates key structural indicators of economic policy, examining both short- and long-term relationships. A quantitative research approach was adopted, employing time series analysis techniques including the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model, Vector Autoregressive (VAR) model, and Granger causality tests. The Augmented Dickey-Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) tests were applied to determine the stationarity levels of the variables, while the ARDL Bounds Test was utilized to assess long-term cointegration relationships. Furthermore, the Error Correction Mechanism (ECM) was implemented to examine the speed of adjustment towards long-term equilibrium, and the VAR model was used to explore internal dynamic interactions among variables. The analysis revealed that FDI has a positive and statistically significant long-term effect on economic growth. Specifically, a 1% increase in FDI as a share of GDP is associated with an approximate 0.15% increase in the growth rate. Similarly, imports exhibit a statistically significant positive effect on economic growth in both the short and long term. Conversely, the unemployment rate demonstrates a strong negative association with economic growth; a 1% increase in unemployment is estimated to decrease growth by approximately 0.92%. The export variable was excluded from the ARDL model due to insufficient stationarity; however, the VAR model indicated a simultaneous but non-directional relationship between exports and growth. Granger causality tests further showed no short-term causal effects of FDI, exports, imports, or unemployment on economic growth. Model diagnostic tests generally confirmed the validity of the econometric assumptions. Nevertheless, the presence of autocorrelation and the non-normal distribution of residuals suggest that the Guinean economy is susceptible to external shocks and possesses structural vulnerabilities. These findings underscore the importance of considering not only growth rates but also the structural characteristics and social inclusiveness of economic growth.

Keywords: Foreign direct investment, International trade, Guinea economy, ARDL, VAR, Granger causality.

1. GİRİŞ

Son yıllarda küresel ekonomide hız kazanan entegrasyon süreci, uluslararası ticaretin ve DYY'lerin önemini daha da arttırmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyümenin temel dinamikleri arasında yer alan uluslararası ticaret ve DYY, kalkınma süreçlerinde kilit rol oynamaktadır. Bu bağlamda, DYY; gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferini teşvik eden, yerel yatırımları canlandıran, işgücü becerilerini geliştiren ve istihdam olanakları yaratan önemli bir kalkınma aracıdır. Uluslararası ticaret ise, üretimde karşılaştırmalı avantaja sahip olunan sektörlerde kaynakların etkin kullanımına imkân tanıyarak verimliliği ve genel büyümeyi desteklemektedir (Ali ve Xialing, 2017).

Birçok uluslararası kuruluş, gelişmekte olan ülkeleri serbest ticaret politikalarını benimsemeye teşvik etmekte ve bu politikaları ekonomik kalkınmanın temel unsurlarından biri olarak vurgulamaktadır. IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar, bu politikaların uygulanmasını finansal yardım ve desteklerin ön koşulu olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşımla birlikte, 1980'li yıllardan itibaren SSA ülkeleri, Genel Gümrük ve Ticaret Anlaşması (GATT), yapısal uyum programları ve çeşitli bölgesel iş birlikleri çerçevesinde serbest ticaret düzenlemelerine yönelmiştir.

Sömürgecilik döneminin sona ermesinin ardından Afrika ülkeleri, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma süreçlerinde ciddi yapısal zorluklarla karşılaşmıştır. Ulaşım ve iletişim altyapılarının yetersizliği, sağlık ve eğitim hizmetlerinin düşük kalitesi, sınırlı sermaye birikimi ve nitelikli insan gücü eksikliği, bu ülkelerin kalkınma süreçlerini olumsuz etkileyen başlıca faktörler olmuştur. Bu zorluklara rağmen, bağımsızlık sonrası dönemde kamu altyapısının geliştirilmesi, tarımsal üretimin artırılması ve hizmet sektörünün çeşitlendirilmesi gibi kalkınma stratejileri izlenmiş; ancak bu yatırımlar genellikle dış borçlanma yoluyla finanse edilmiştir (Niang, 2017).

Gine gibi gelişmekte olan ülkelerde, iç tasarrufların yetersizliği, ekonomik büyüme için elzem olan yatırımların karşılanmasında ciddi sıkıntılar yaratmaktadır. Sınırlı sermaye birikimi ve düşük ulusal tasarruf oranları, dış finansman kaynaklarına

bağımlılığı artırarak DYY ve uluslararası ticareti kaçınılmaz birer büyüme itici gücü haline getirmektedir. Bu çerçevede, Gine ekonomisinin büyüme dinamiklerinde DYY ve dış ticaretin rolü kritik bir öneme sahiptir.

Ülkelerin ödemeler dengesi incelendiğinde hem yatırım çeken hem de yatırım sağlayan aktörler olarak farklı roller üstlendikleri gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, bazı ülkeler yatırımcı dostu politikaları, siyasi istikrarı ve gelişmiş altyapı olanakları sayesinde DYY çekmede daha avantajlı konumdadır. Dolayısıyla, küresel DYY dağılımı büyük ölçüde bu faktörlerle şekillenmektedir.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) 2024 Dünya Yatırım Raporu'na göre, küresel DYY akışları 2023 yılında %2'lik bir düşüşle 1,33 trilyon dolara gerilemiştir. Bu azalış, özellikle Avrupa'daki geçiş ekonomilerinde görülen ani sermaye hareketlerinden kaynaklanmıştır. Geçici etmenler hariç tutulduğunda ise DYY akışlarında %10'u aşan daha belirgin bir düşüş kaydedilmiştir. Bu durum, küresel yatırım ortamındaki belirsizliklerin ve dalgalanmaların etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Rapor aynı zamanda, Afrika kıtasına yönelik DYY girişleri 2023 yılında %3 oranında azalarak 53 milyar dolara düşmüştür. Bu düşüş Batı Afrika'da hafif (%1), Kuzey Afrika'da (%12), Orta Afrika'da (%17) ve Doğu Afrika'da (%3) daha belirgin gözlemlenirken; Güney Afrika bölgesi %22 oranında artış göstererek pozitif bir ayrışma sergilemiştir. Bu artış, bölgedeki siyasi istikrar ve uygulanan reform süreçleriyle ilişkilendirilmektedir. Genel olarak, Afrika'da DYY dağılımının bölgesel olarak homojen olmadığı anlaşılmaktadır (UNCTAD, 2024).

Gine, DYY açısından kıta genelinde ön planda olmasa da, son yıllarda yatırım girişlerinde artış eğilimi göstermektedir. 2018–2023 döneminde, ülkeye yönelen en yüksek DYY girişi 2023 yılında 893,2 milyon dolar olarak kaydedilirken; 2019 yılında yalnızca 43,4 milyon dolar ile en düşük seviyede kalmıştır. Bu yıllar arasında ortalama DYY girişi 385,75 milyon dolar düzeyindedir. 2022 ve 2023 yıllarında görülen artış, Gine'nin yatırımcılar için yeniden cazip hale gelmeye başladığına işaret etmektedir (UNCTAD, 2024).

Gine, zengin doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen, yatırım çekiciliği açısından halen bazı yapısal ve politik engellerle karşı karşıyadır. Bu nedenle, hükümet özellikle madencilik gibi stratejik sektörlerde DYY'yi teşvik etmek amacıyla çeşitli politikalar geliştirmiştir. Ancak DYY'nin ekonomik etkileri, yalnızca giriş miktarıyla sınırlı

olmayıp; aynı zamanda yatırım ortamının niteliğine, kurumsal kapasiteye ve uygulanan makroekonomik politikalara da bağlıdır.

Bu çalışmada, Gine gibi gelişmekte olan ülkelerde uluslararası ticaret ve DYY'ların ekonomik büyüme üzerindeki çok boyutlu etkilerinin incelenmesi, ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerini şekillendirmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

1.1 Problemin Tanımı

Gine ekonomisi, 1980'li yıllardan bu yana kronik ödemeler dengesi açıkları ve yüksek finansal kırılganlık düzeyi ile mücadele etmektedir. Mevcut yapısal sorunların yalnızca iç finansman kaynaklarıyla çözülmemesi, ülkeyi dış finansman arayışına yöneltmiştir. Bu doğrultuda, uluslararası sermayeyi ülkeye çekmek ve yatırımları artırmak amacıyla çeşitli yatırım dostu politikalar hayata geçirilmiştir.

Ancak, tüm bu politikalara ve çabalara rağmen, Gine ekonomisinde DYY'lar ile uluslararası ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini eş zamanlı olarak değerlendiren akademik çalışmalar literatürde oldukça sınırlıdır. Bu eksiklik, politika yapıcılarının kanıta dayalı ve etkin kalkınma stratejileri geliştirmesini zorlaştırmakta, uzun vadeli ekonomik politikaların etkinliğini kısıtlamaktadır.

Özellikle, uluslararası sermaye akışlarının sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle nasıl uyumlu hale getirilebileceğine dair kapsamlı ampirik analizlerin bulunmaması dikkat çekmektedir. Bu durum, mevcut yatırım politikalarının uzun vadeli ekonomik etkilerinin tam olarak değerlendirilmesini güçleştirmektedir.

Bu bağlamda, "Uluslararası Ticaret ve DYY'ın Gine Ekonomisi Üzerindeki Etkisi" başlıklı bu çalışma, Gine ekonomisinin dış ticaret ve DYY perspektifinden nasıl etkilendiğini derinlemesine analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, uygulanan politikaların ödemeler dengesi açıklarını azaltmadaki rolü ile DYY ve ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri bilimsel yöntemlerle incelenecektir.

1.2 Çalışmanın Önemi

Günümüz küresel ekonomisinde, uluslararası ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY), sadece sermaye akışını sağlamanın ötesinde, gelişmekte olan ülkeler için stratejik bir dönüşüm aracı olarak öne çıkmaktadır. Bu faktörler, ileri üretim

tekniklerinin ve yenilikçi teknolojilerin transferini mümkün kılarak üretim kapasitesini artırmakta, ekonomik büyümeyi hızlandırmakta, istihdamı desteklemekte ve genel toplumsal refah düzeyinin yükselmesine katkıda bulunmaktadır.

DYY, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde sektörel dönüşümü hızlandıran, verimliliği artıran ve küresel değer zincirlerine entegrasyonu kolaylaştıran önemli bir unsurdur. Benzer şekilde, uluslararası ticaret de ülkelerin rekabet gücünü artırarak dış pazarlara erişimi kolaylaştırmakta ve sürdürülebilir büyüme için gerekli dış kaynak girişlerini desteklemektedir. Bu dinamik çerçevede, “Uluslararası Ticaret Faaliyetlerinin ve DYY’ların Gine Ekonomisi Üzerindeki Etkisi” başlıklı bu çalışma, söz konusu iki ekonomik faktörün Gine ekonomisine yönelik makro ekonomik etkilerini kapsamlı biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel odak noktası, DYY ve dış ticaretin Gine'nin ekonomik büyümesine ve istihdam yapısına katkısını ampirik yöntemlerle değerlendirmek olacaktır.

Bu çalışma, Gine ekonomisinde DYY ve uluslararası ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini eş zamanlı olarak ele alan literatürdeki sınırlı sayıdaki araştırmalardan biri olmasıyla öne çıkmaktadır. Literatürde yer alan Lamine ve Yang (2010) ile Keita ve Baorong (2022) gibi öncü araştırmalar bu ilişkiyi analiz etmeye yönelik önemli adımlar atmış olsalar da çeşitli metodolojik sınırlılıklar içermektedir. Bu önceki çalışmaların genellikle daha eski veri dönemlerini kullanması, güncel makroekonomik eğilimlerin göz ardı edilmesine yol açmıştır. Ayrıca, çoğu çalışma dış ticaretin genel bir göstergesi olan 'ticaret açıklığı' kavramını kullanırken, bu çalışmada ihracat ve ithalat değişkenleri GSYİH'ye oranlanarak ayrı ayrı analiz edilmiştir. Bu ayırım, dış ticaretin bileşenlerinin ekonomik büyüklükle orantılı etkilerini daha net ve derinlemesine bir şekilde analiz etmenizi sağlamaktadır. Benzer şekilde, DYY değişkeni de GSYİH yüzdesi olarak kullanılarak, bu yatırım akımlarının ülke ekonomisiyle orantılı etkileri daha hassas bir biçimde incelenmiştir.

Bu bağlamda, 2006-2023 dönemini kapsayan bu tez çalışması; hem en güncel makroekonomik eğilimleri dikkate almakta hem de dış ticareti bileşenlerine (ihracat ve ithalat) ayırarak bu değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ayrı ayrı analiz etmektedir. Ayrıca, çalışmanın özgün boyutlarından biri, DYY'nin yalnızca ekonomik büyüme üzerindeki etkisiyle sınırlı kalmayıp, işsizlik oranı üzerindeki etkisinin de araştırma modeli kapsamında değerlendirilmesidir. Bu yaklaşım, çalışmaya özgün bir boyut kazandırmakta ve akademik katkı değerini önemli ölçüde

artırmaktadır. Zira, büyümenin istihdam üzerindeki yansımalarını anlamak, kalkınma politikalarının insani çıktıları değerlendirerek için vazgeçilmezdir.

Bu yönüyle çalışma, yalnızca literatürdeki mevcut boşlukları doldurmakla sınırlı kalmayıp; aynı zamanda politika yapıcılar, yatırımcılar ve akademik çevre için somut, güncel ve veri temelli bulgular sunmayı hedeflemektedir. Elde edilecek sonuçların, Gine özelinde geliştirilecek dış ticaret ve yatırım politikalarının şekillendirilmesine, işsizlikle mücadele stratejilerinin tasarlanmasına ve genel kalkınma planlarının optimize edilmesine önemli katkılar sağlaması beklenmektedir. Özellikle, DYY ve uluslararası ticaretin yanı sıra işsizlik oranının ekonomik büyüme ve istihdam üzerindeki etkilerinin ampirik olarak test edilmesi, Gine'nin kalkınma dinamiklerinin daha bütüncül anlaşılmasına olanak tanıyacaktır.

1.3 Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, uluslararası ticaret faaliyetleri ile DYY'ların, Gine ekonomisi üzerindeki makroekonomik etkilerini bilimsel yöntemlerle analiz etmektir. Bu doğrultuda, söz konusu iki faktörün ekonomik büyüme, istihdam ve ödemeler dengesi gibi temel makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri nicel veriler aracılığıyla değerlendirilecektir.

Çalışma, uluslararası ticaretin ve DYY'nin Gine ekonomisi açısından ne ölçüde olumlu veya olumsuz sonuçlar doğurduğunu ampirik olarak ortaya koymayı hedeflemekte; bu bağlamda politika yapıcılar ve potansiyel yatırımcılar için veri temelli ve uygulanabilir öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

Bu araştırma kapsamında aşağıdaki hipotezler test edilecektir:

H1: DYYler, ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

H2: İhracat, ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

H3: İthalat, ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahiptir.

H4: DYYler, işsizlik oranını azaltıcı yönde etkilemektedir.

H5: İşsizlik oranı, ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahiptir.

H6: İncelenen makroekonomik değişkenler arasında ekonomik büyüme yönünde Granger nedensellik ilişkileri bulunmaktadır.

Belirtilen hipotezlerin ekonometrik analizler yoluyla test edilmesi, çalışmanın bilimsel derinliğini artıracak ve Gine ekonomisine ilişkin uluslararası literatüre özgün katkılar sunacaktır.

1.4 Çalışmanın Metotları

Bu araştırma, Gine ekonomisinde uluslararası ticaret ve DYY'ların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla nicel araştırma yaklaşımını benimsemektedir. Nicel yöntem, olay ve olguları sayısal verilerle analiz ederek istatistiksel araçlar aracılığıyla genellemelere ulaşmayı hedefleyen sistematik bir bilimsel yaklaşımdır.

Çalışmanın temel amacı doğrultusunda, 2006-2023 dönemi zaman serisi verileri kullanılarak değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler ile nedensellik bağlamları çok yönlü biçimde değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede, aşağıda belirtilen ekonometrik analiz teknikleri uygulanmıştır:

- Granger Nedensellik Testi: Değişkenler arasında yönlü zamansal nedensellik ilişkilerini belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Bu test, politika yapıcılar için hangi değişkenin diğerini öncelediğini gösterme açısından önem taşımaktadır
- Birim Kök Testleri (ADF): Zaman serisi değişkenlerinin durağanlık düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Durağanlık analizi, modelin geçerliliği ve elde edilecek sonuçların güvenilirliği açısından temel ön koşuldur.
- ARDL: Hem $I(0)$ hem de $I(1)$ düzeyinde bütünleşik değişkenlerin birlikte analizine olanak tanıyan ARDL yaklaşımı, uzun ve kısa dönemli ilişkilerin eşanlı biçimde incelenmesini sağlamıştır. Ayrıca, Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen ARDL Sınır Testi (ARDL Bounds Testi) yoluyla uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi sınanmıştır.
- ECM: Uzun dönem dengesinden sapmaların kısa sürede nasıl düzeldiğini analiz etmek ve sistemin dengeye dönüş hızını belirlemek amacıyla ARDL çerçevesinde uygulanmıştır.
- VAR Modeli: Değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkilerin dinamik yapısını ve eşanlı tepkilerini analiz etmek üzere tercih edilmiştir. Özellikle ihracat ile

ekonomik büyüme arasındaki kısa dönemli içsel bağıntılar bu modelle incelenmiştir.

Bu metodolojik çerçeve, çalışmanın temel hipotezlerini test etmede istatistiksel doğruluk sağlamanın yanı sıra, Gine'nin dışa açık büyüme yapısının ekonomik etkilerini bilimsel olarak analiz etmeyi mümkün kılmaktadır. Elde edilen bulguların, Gine'deki kalkınma politikalarına katkı sunması ve benzer ekonomik yapıya sahip ülkeler için karşılaştırmalı bir değerlendirme alanı oluşturması beklenmektedir.

1.5 Çalışmanın Kısıtları

Bu çalışmanın sınırlamaları, temel olarak veri erişimi, zaman ve maliyet unsurlarından kaynaklanmaktadır. Gine ekonomisine ilişkin kapsamlı ve doğrulanabilir birincil verilere doğrudan erişim imkânının kısıtlı olması, araştırmanın en belirgin sınırlılığıdır. Bu durum nedeniyle, çalışma; Dünya Bankası'nın WDI ve WITS veri tabanları ile IMF ve UNCTAD gibi uluslararası kuruluşların sağladığı ikincil verilere dayandırılmıştır. Çalışmamızda kullanılan tüm makroekonomik değişkenlere ait veriler, analiz dönemini kapsayan yıllık frekansta elde edilmiş ve bu şekilde ekonometrik modellere dahil edilmiştir. Ancak, bu ikincil veri setlerinin güncellik düzeyi ve içerdiği detay seviyesinin tüm araştırma sorularını tam olarak karşılayıp karşılamadığı, analiz sürecinde göz önünde bulundurulması gereken önemli bir faktördür.

Diğer bir kısıt ise, uluslararası ticaret ve DYY'lere ilişkin makroekonomik göstergelerin ölçüm yöntemlerinin ülkeler arasında farklılık gösterebilmesidir. Bu durum, Gine ekonomisine ait verilerin uluslararası karşılaştırmalar açısından standardizasyonunu ve kıyaslanabilirliğini sınırlayabilir. Bu potansiyel heterojenlik, bulguların evrenselliği yerine, Gine'ye özgü bağlamda yorumlanmasının önemini vurgulamaktadır.

Son olarak, bazı derinlemesine ampirik analizler için gerekli olan detaylı firma düzeyindeki veriler veya spesifik mikroekonomik göstergeler, mevcut genel veri kaynaklarında bulunmamaktadır. Bu eksiklik, incelenen ekonomik ilişkilerin yalnızca makro düzeyde yorumlanmasını zorunlu kılmakta, daha mikro ölçekteki etkileşimlerin analizini kısıtlamaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın sonuçları, genel ekonomik eğilimleri yansıtmakla birlikte, sektör veya firma bazındaki özel dinamiklere dair

detaylı içgörüler sunmaktan ziyade, büyük ölçekli politika çıkarımlarına odaklanmaktadır.

1.6 Çalışmanın Çerçevesi

Tezin "Giriş" bölümünü takiben, bu çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. Her bölüm, araştırmanın sistematik bir çerçevede ele alınmasını sağlamak amacıyla belirli temalar etrafında yapılandırılmıştır ve aşağıda özetlenmektedir:

İkinci Bölüm olan "Literatür Taraması", çalışmanın kuramsal temelini oluşturmakta ve araştırmada izlenecek yöntemin dayanaklarını ortaya koymaktadır. Bu bölüm, aşağıdaki detaylı alt başlıklar altında yapılandırılmıştır:

- İlk olarak, Ekonomik Büyüme Teorisi ele alınarak, bu alandaki temel yaklaşımlar incelenmiştir. Bu kapsamda sırasıyla Klasik Ekonomik Büyüme Teorisi, Keynesyen Ekonomik Büyüme Teorisi, Neoklasik Büyüme Teorisi ve İçsel (Endojen) Büyüme Teorisi detaylandırılmıştır.
- Ardından, Uluslararası Ticaret Teorileri bölümünde dış ticaretin nedenleri, kalıpları ve ülkelerin refah düzeyleri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bu kısımda Klasik Ticaret Teorileri ve Heckscher-Ohlin Teorisi üzerinde durulmuştur.
- Üçüncü olarak, DYY kavramının teorik çerçevesi, DYY'nin nedenleri, biçimleri ve ev sahibi ülke ekonomileri üzerindeki potansiyel etkileri açıklanmıştır. Bu başlık altında Üretim Döngüsü Teorisi, Döviz Kurları Teorisi, İçselleştirme Teorisi ve Seçmecî Paradigma (Eklektik Paradigma) detaylı olarak sunulmuştur.
- Son olarak, bu teorik çerçevelerin ışığında ulusal ve uluslararası düzeyde yapılmış Ampirik Literatür değerlendirilmektedir. Ampirik literatür, kendi içinde DYY'lar ile ilgili çalışmalar, Uluslararası Ticaret ile ilgili çalışmalar ve DYY'lar ve Uluslararası Ticaret ilişkisini ele alan çalışmalar şeklinde alt bölümlere ayrılmış, bu kısmın sonunda ise Literatür Taramasının Özeti sunulmuştur.

Üçüncü Bölüm, "GİNE EKONOMİSİNDE MAKROEKONOMİK PERFORMANS VE YATIRIM DİNAMİKLERİ" başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, 2006 sonrası

döneme odaklanarak Gine ekonomisindeki temel makroekonomik dinamikleri ve yatırım eğilimlerini kapsamlı biçimde analiz etmektedir. Bu kapsamda şu alt başlıklar incelenmiştir:

- Gine’de Ekonomik Büyüme Oranlarının Seyri: Ekonomik Büyüme Eğilimleri: Ülkenin ekonomik büyüme performansının yıllar içindeki seyri detaylıca ele alınacak. Ülkenin temel ekonomik dinamikleri ve bu büyümeyi etkileyen faktörler kapsamlı biçimde değerlendirilecektir.
- Gine’de DYY’ların GSYİH İçindeki Yeri ve Etkisi: ;Bu başlık altında, Gine’ye yönelen DYY girişlerinin yıllar içindeki gelişimi, sektörel dağılımı ile DYY'nin GSYİH içindeki yeri ve ekonomik büyümeye katkı düzeyleri analiz edilecektir. Bu kapsamda, Gine'ye en çok yatırım yapan ülkeler ve bu yatırımların özellikleri de değerlendirilecektir. Bu konunun alt detayları olarak:
 - Gine Hükümetinin DYY Çekme Politikaları ve Teşvik Mekanizmaları: Gine hükümetinin yabancı sermayeyi ülkeye çekmek amacıyla uyguladığı stratejiler, yasal düzenlemeler ve destek mekanizmaları, yatırım ortamını güçlendirmeye yönelik araçlar bağlamında değerlendirilmektedir.

Dördüncü Bölüm olan "Ampirik Bulgular ve Yorumlar", çalışmanın Yöntem ve Veri Seti detaylarını sunmakta ve ekonometrik analiz sonuçlarını içermektedir. Bu bölümde, araştırmanın bilimsel geçerliliğini sağlamak adına, kullanılan verilerin tanımlayıcı istatistikleri sunulacak ve değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile incelenecektir. Verilerin durağan olup olmadığını belirlemek amacıyla birim kök testleri uygulanacak; değişkenler arasındaki uzun vadeli ilişkiler ise eşbütünlüşme testi ve ARDL sınır testi yöntemleriyle analiz edilecektir. Ayrıca, VAR modeli ve Granger nedensellik testleri aracılığıyla değişkenler arası kısa dönemli dinamik etkileşimler ve nedensellik ilişkileri belirlenecektir. Bu yöntemlerin kullanılması, ekonomik değişkenler arasındaki dinamikleri detaylı bir şekilde inceleyerek, hipotezlerin ampirik olarak test edilmesini mümkün kılmaktadır.

Beşinci ve Son Bölüm olan "Sonuç ve Değerlendirme" başlığı altında, araştırma bulguları özetlenecek ve ulaşılan sonuçlar detaylı bir şekilde değerlendirilecektir. Çalışmanın temel katkıları ve politika yapıcılara yönelik öneriler sunulacak olup; DYY ve uluslararası ticaretin Gine ekonomisi üzerindeki etkilerine dair somut çıkarımlar

yapılacaktır. Bununla birlikte, araştırmanın sınırlılıkları ele alınarak, gelecekte yapılabilecek çalışmalar için önerilerde bulunulacaktır.



2. LİTERATÜR TARAMASI

Küreselleşme süreci, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte hız kazanmış ve dünya ekonomisinde yeni bir dönemi başlatarak ülkeler arası ekonomik ilişkilerin yoğunlaşmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, uluslararası ticaret ve DYY'lar (DYY), küresel sermaye akımlarının başlıca belirleyicileri haline gelmiş ve dünya genelinde ekonomik entegrasyonu derinleştirmiştir.

Uluslararası ekonomik bütünleşmenin ivme kazandığı bu dönemde, DYY ve ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen çok sayıda akademik çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, farklı ülkeleri, dönemleri ve yöntemleri temel alsa da literatürde yaygın olarak kabul gören görüş, hem DYY'nin hem de dış ticaretin ekonomik büyümeye pozitif katkı sunduğuna dair güçlü ampirik kanıtların varlığıdır.

Uluslararası ekonomi literatüründe "yabancı sermaye yatırımı" ve "DYY" kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da, DYY yalnızca finansal bir aktarım olmanın ötesinde; teknoloji, bilgi birikimi ve yönetim tecrübesi gibi stratejik unsurları da içeren uzun vadeli bir sermaye hareketidir. Bu yönüyle, hisse senedi gibi menkul kıymet alımlarını kapsayan portföy yatırımlarından ayrılmaktadır. DYY; yabancı bir yatırımcının başka bir ülkede yeni bir işletme kurması ya da mevcut bir işletmeye %10 veya daha fazla sermaye katkısıyla ortak olması şeklinde tanımlanır. Bu eşik değerin altındaki yatırımlar genellikle portföy yatırımı olarak sınıflandırılır. OECD, ABD, Kanada ve Avustralya gibi ülkeler bu tanımları resmi olarak benimsemiş; Türkiye de bu tanımları 4875 sayılı DYY'lar Kanunu ile mevzuatına dahil etmiştir (Karluk, 2013).

DYY, sermaye birikimini artırarak reel sektör yatırımlarını destekler ve bu yolla GSYİH, cari işlemler dengesi, istihdam düzeyi ve toplam faktör verimliliği gibi temel makroekonomik göstergeler üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkiler yaratır. Bu nedenle DYY konusu hem teorik yaklaşımlar hem de ampirik araştırmalar açısından önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır.

Öte yandan, uluslararası ticaret; ülkeler arasında mal ve hizmetlerin alışverişini içeren çok yönlü bir ekonomik etkileşim biçimi olup, üretim maliyetleri, doğal kaynakların

dağılımı, teknoloji seviyesi ve piyasa koşullarındaki farklılıklara dayalı karşılaştırmalı üstünlükler çerçevesinde şekillenmektedir. Çok uluslu şirketler, bu farklılıkları stratejik fırsatlara dönüştürerek, kâr maksimizasyonu ve küresel rekabet avantajı elde etmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda, çok uluslu firmaların farklı jeopolitik bloklar içinde faaliyet gösterirken, her bölgenin kendine özgü düzenleyici yapıları ve ticaret politikalarına göre esnek stratejiler geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, küresel ekonomi sistemindeki yapısal dönüşümlerin, firma bazında farklı ticaret stratejilerinin oluşumunu zorunlu kıldığını ortaya koymaktadır (Url-1).

2.1 Ekonomik Büyüme Teorisi

Ekonomik büyümeyi açıklamaya yönelik teorik yaklaşımlar, genel olarak dört ana başlık altında sınıflandırılmaktadır: Klasik büyüme teorisi, Keynesyen büyüme modeli, Neoklasik büyüme teorisi ve İçsel (Endojen) büyüme teorisi. Bu kuramsal yaklaşımlar, ekonomik büyümenin kaynaklarını ve sürdürülebilirliğini farklı değişkenler üzerinden değerlendirerek, iktisadi gelişimin dinamiklerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu sınıflandırma içerisinde, öncelikle klasik düşüncenin büyüme perspektifine odaklanmak faydalı olacaktır.

2.1.1 Klasik ekonomik büyüme teorisi

Klasik iktisat düşüncesinin önde gelen temsilcileri; Adam Smith, David Ricardo, Thomas Malthus ve Jean-Baptiste Say gibi ekonomistler, ekonomik büyümeyi sermaye birikimi ve kaynak kullanımındaki verimlilik artışı temelinde açıklamaya çalışmışlardır. Bu yaklaşımlar, büyümeyi esasen arz yönlü dinamikler üzerinden değerlendirmiştir.

Ekonomik büyümeye ilişkin ilk sistematik analiz, Adam Smith'in 1776 tarihli "Ulusların Zenginliği" adlı eserinde yer almıştır. Smith'e göre, iş bölümü ve uzmanlaşma, emek verimliliğini artırarak toplam üretim kapasitesini genişletir; bu artan verimlilik ise tasarruf eğilimlerini teşvik ederek sermaye birikimini hızlandırır ve böylece ekonomik büyüme sürecine ivme kazandırır. Kârların yeniden yatırıma yönlendirilmesiyle oluşan bu süreçte dış ticaretin de pazarları genişleterek büyümeye olumlu katkı sağlayacağı savunulmuştur.

Jean-Baptiste Say tarafından geliştirilen ve klasik düşüncenin temel taşlarından biri olarak kabul edilen Say Yasası ("her arz kendi talebini yaratır"), klasik iktisatçıların

efektif talep yetersizliği sorununu göz ardı etmelerine neden olmuş ve üretimin doğal olarak ekonomik büyümeyi tetikleyeceği görüşünü desteklemiştir. Bu önermeye yönelik eleştiriler, özellikle Keynesyen iktisat düşüncesinin yükselişyle yoğunlaşmıştır.

David Ricardo (1817), klasik büyüme teorisine önemli katkılar sunarken, uzun dönemli büyümenin sınırlı olabileceğine dikkat çekmiştir. Ricardo, özellikle emek ve toprak gibi üretim faktörlerinin arzındaki sınırlılıklar nedeniyle ekonominin zamanla durağan dengeye (stationary state) ulaşacağını öngörmüştür. Ancak buna rağmen, uluslararası ticarete mukayeseli üstünlükler ilkesinin uygulanmasıyla toplam üretim hacminin artırılabilceğini ve dolayısıyla büyümenin sürdürülebileceğini savunmuştur.

Thomas Malthus (1798) ise, nüfusun geometrik hızla artmasına karşın gıda üretiminin aritmetik artacağını öne sürerek, bu dengesizliğin uzun vadede kişi başına düşen geliri azaltacağını ve ekonomik büyümeyi sekteye uğratacağını belirtmiştir. Bu görüş daha sonra Malthus Tuzağı olarak literatürde yer edinmiştir. Malthus'a göre, özellikle sanayi devrimi öncesi toplumlarda yaşanan verimlilik artışları kısa vadeli refah sağlasa da, nüfus artışı bu kazanımları hızla tüketerek toplumları düşük gelir seviyesinde tutmaktadır (İslamoğlu ve Akkuzu, 2023).

Karl Marx (1867) ise klasik düşünceye alternatif olarak geliştirdiği yaklaşımda, büyümenin sermaye birikimi ve teknolojik gelişme ile yakından ilişkili olduğunu kabul etmekle birlikte, kapitalist sistemin yapısal çelişkilerinin uzun vadede bu büyümeyi sınırlayacağını ileri sürmüştür. Marx'a göre, üretim sürecinde artan sermaye yoğunluğu, emek gücünden elde edilen artı değeri azaltarak kâr oranlarının düşmesine yol açar (Halit ve Şahin, 2024).

Özetle, klasik ekonomik büyüme teorisi; işbölümü, sermaye birikimi ve dış ticaret gibi unsurları merkeze alarak büyümeyi açıklamaya çalışmış, ancak bu süreci ağırlıklı olarak dışsal (exogenous) faktörlere dayandırmıştır. Karl Marx ise bu çerçeveyi eleştirerek, kapitalist sistemin içsel dinamiklerinin büyümeyi sınırlayan yapısal sorunlar barındırdığını vurgulamıştır. Klasik yaklaşımların dışsal faktörlere vurgusu, Keynesyen düşüncenin ortaya çıkışıyla farklı bir boyut kazanmış ve ekonomik büyümeye talep yönlü bir perspektif sunulmuştur.

2.1.2 Keynesyen ekonomik büyüme teorisi

Keynesyen iktisadi yaklaşım, ekonomik büyümenin temel belirleyicisi olarak efektif toplam talebi, özellikle de yatırım harcamalarını ön plana çıkarır. Bu perspektife göre, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini sağlamak için talep yetersizliğinin giderilmesi esastır. Bu bağlamda öne çıkan Harrod-Domar modeli, büyümenin istikrarlı bir şekilde sürdürülebilmesi için tasarruf oranı ile sermayenin marjinal verimliliği (sermaye-output oranı) arasında hassas bir dengenin bulunması gerektiğini savunur (Gencer, 2002)

John Maynard Keynes'in temel varsayımı, otonom yatırımlardaki artışların, çarpan mekanizması aracılığıyla ulusal gelirden orantısız bir artışa neden olabileceği yönündedir (Keynes, 1936). Bu doğrultuda, yatırım teşvikleri yoluyla eksik talep sorununu bertaraf etmek, ekonominin tam istihdama yakın bir üretim düzeyine ulaşmasını ve böylece büyüme potansiyelinin realize edilmesini mümkün kılar.

Ancak, klasik Keynesyen modeller çoğunlukla kısa vadeli dalgalanmalar ve istikrar politikaları üzerine odaklanmakta; bu yönüyle uzun vadeli büyüme dinamiklerini açıklamada belirli sınırlılıklar barındırmaktadır. Bu eksiklikleri gidermek üzere geliştirilen neo-Keynesyen ve post-Keynesyen yaklaşımlar, Keynesyen paradigmayı genişleterek kamu yatırımlarının ve teknolojik gelişmenin büyüme üzerindeki etkisini dikkate almaya başlamışlardır. Örneğin, Nicholas Kaldor'un geliştirdiği teknik gelişme fonksiyonu, teknolojik ilerlemenin endojen bir şekilde büyüme sürecine entegre edilmesini sağlarken; Luigi Pasinetti'nin çalışmaları ise gelir dağılımı ile büyüme arasındaki ilişkiye odaklanarak Keynesyen bakış açısını derinleştirmiştir (Pasinetti, 1962). Bu teoriler, Keynesyen yaklaşımın uzun dönemli perspektifle yeniden ele alınmasına olanak tanımıştır.

Sonuç olarak, Keynesyen büyüme teorileri, ekonomik büyümeyi açıklamada toplam talep ve yatırım harcamalarının merkezi rolünü vurgulayan güçlü bir çerçeve sunar. Harrod-Domar modeli, büyümenin istikrarını matematiksel olarak analiz ederken; Keynes'in çarpan etkisi, yatırımların gelir düzeyi üzerindeki genişletici etkisini ortaya koyar. Ancak, bu modellerin uzun dönemli büyümeyi açıklamadaki yetersizlikleri, daha sonra geliştirilen neo ve post-Keynesyen yaklaşımlarla kısmen aşılabilmektedir. Nihayetinde, büyüme kuramları zamanla talep yönlü Keynesyen perspektifin ötesine

geçerek, arz yönlü unsurları temel alan Neoklasik Büyüme Teorileri ile yeni bir evreye taşınmıştır.

2.1.3 Neoklasik büyüme teorisi

1950’li yılların ortalarından itibaren iktisat literatüründe paradigma değişimini tetikleyen neoklasik büyüme teorisi, Robert Solow ve Trevor Swan’ın öncülüğünde şekillenmiştir. Robert Solow’un 1956 yılında sunduğu model, kısa sürede Swan’ın katkılarıyla geliştirilerek Solow-Swan modeli adı altında literatürde yerini almış ve modern büyüme teorisinin temel taşlarından biri haline gelmiştir (Solow, 1956). Bu model, basit fakat güçlü yapısıyla uzun dönemli ekonomik büyümeyi açıklamada önemli bir kavramsal çerçeve sunar.

Neoklasik büyüme teorisinin temel varsayımı, uzun vadeli ekonomik büyümenin ana kaynağının teknolojik ilerleme olduğudur. Bununla birlikte, modelde teknoloji dışsal (exogenous) bir unsur olarak ele alınmakta; yani ekonomik sistemin kendi iç dinamiklerinden ziyade, dış etkenlerle şekillendiği varsayılır. Sermaye ve emek gibi üretim faktörlerinde artış, kısa vadede büyümeyi hızlandırabilirken, azalan getiriler yasası nedeniyle bu faktörlerin tek başına kalıcı büyümeyi sürdürmeyeceği öne sürülür. Zira her ilave girdinin üretime katkısı zamanla azalır ve bu durum, büyüme hızının da gerilemesine yol açar (Snowdon ve Vane , 2005) .

Bu noktada, teknolojik gelişmelerin sürekliliği, modelin temel sürdürülebilirlik koşulu olarak öne çıkar. Solow-Swan modeline göre, kişi başına düşen üretim düzeyindeki uzun dönemli artış, ancak sürekli teknolojik yenilikler aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla sermaye birikimi, yalnızca geçici büyüme etkileri yaratabilir; kalıcı ve sürdürülebilir büyüme için verimlilik artışı sağlayan teknolojik dönüşüm zorunludur.

Modelin bir diğer önemli sonucu, ülkeler arası gelir farklılıklarının zamanla azalacağına yönelik öngörüsüdür. Bu bağlamda, serbest piyasa mekanizması altında faktörlerin serbestçe hareket etmesine izin verilmesi, koşullu yakınsama (conditional convergence) hipotezi çerçevesinde, başlangıçta düşük sermaye stokuna sahip ülkelerin daha yüksek getiri oranlarından faydalanarak daha hızlı büyümelerini ve gelişmiş ülkelere yakınsama sağlamalarını mümkün kılar (Solow, 1956). Bu durum, politika yapıcılar açısından, makroekonomik istikrar ve piyasa etkinliğini sağlama gerekliliğini beraberinde getirir.

Her ne kadar Neoklasik model, uzun dönemli büyüme analizlerinde uzun süre temel referans çerçevesi olarak kabul edilmiş olsa da, 1980'li yılların sonlarına gelindiğinde çeşitli eleştirilerle karşılaşmıştır. Özellikle teknolojik gelişmeyi dışsal kabul etmesi ve büyüme performanslarındaki ülkeler arası farklılıkları yeterince açıklayamaması, modelin açıklayıcılık gücünü sınırlamıştır (Snowdon ve Vane, 2005). Nitekim birçok ülke, benzer başlangıç koşullarına sahip olmalarına rağmen farklı büyüme rotaları izlemiştir; bu durum, büyümenin belirleyici unsurlarının daha geniş ve endojen biçimde ele alındığı yeni teorik yaklaşımların doğmasına neden olmuştur. İşte tam da bu noktada, içsel büyüme teorileri devreye girerek teknolojik ilerlemenin ve beşeri sermaye birikiminin ekonomik sistemin içsel dinamiklerinden nasıl etkilendiğini ve büyümeyi nasıl sürdürülebilir kıldığını açıklamayı hedeflemiştir.

2.1.4 İçsel (Endojen) büyüme teorisi

1980'lerin sonlarına doğru, ekonomik büyüme literatüründe önemli bir paradigma dönüşümü yaşanmış ve neoklasik büyüme teorisinin varsayımlarına getirilen eleştiriler sonucunda içsel (endojen) büyüme teorileri geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, teknolojik ilerleme ve insan sermayesi birikiminin ekonomik sistemin dışsal bir sonucu değil, aktörlerin bilinçli kararları ve ekonomik etkileşimleriyle şekillendiğini ileri sürerek, bu unsurları büyüme modellerine içsel olarak dahil etmiştir.

Paul Romer (1986, 1990) ve Robert Lucas (1988) tarafından geliştirilen bu yeni kuşak modeller, bilgi birikimi, araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri ve insan sermayesine yapılan yatırımlar aracılığıyla, neoklasik büyüme modelinin temel varsayımlarından biri olan azalan getiri yasasının etkilerinin uzun vadede aşılabileceğini öne sürmüştür. Romer'in 1990 tarihli çalışmasında, teknolojik gelişmenin firmaların kendi Ar-Ge çabalarından kaynaklandığı ve bu faaliyetlerin yarattığı pozitif dışsallıklar aracılığıyla ekonominin genelinde sürekli ve ivmelenen bir büyüme süreci yaratabileceği ifade edilmiştir (Romer, 1990).

Lucas ise insan sermayesinin ekonomik büyüme üzerindeki rolüne dikkat çekmiştir. Ona göre, eğitim ve öğrenme süreçleri aracılığıyla iş gücü verimliliği artmakta ve bu da uzun dönemde üretim kapasitesini önemli ölçüde yükseltebilmektedir (Lucas, 1988). Bu modeller, azalan getiri sorununu ortadan kaldırmak için bilgi birikiminin yayılmasını ve bireysel yatırımların toplumsal faydaya dönüşmesini temel almaktadır.

İçsel büyüme teorilerinin dikkat çekici bir katkısı da kamu politikalarına verdiği önemdir. Eğitim sistemine yapılan kamu yatırımları, Ar-Ge faaliyetlerine sağlanan teşvikler, altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi gibi politikalar, bu teorilere göre uzun vadeli ekonomik büyümeyi belirleyen temel faktörler arasındadır. Bu yaklaşım, neoklasik teorilerin "politikalar uzun vadeli büyümeyi etkilemez" görüşüyle zıttır.

Sonraki yıllarda Grossman ve Helpman (1991) ile Aghion ve Howitt (1992), uluslararası ticaretin teknoloji yayılımı yoluyla içsel büyümeye katkısını teorik olarak derinleştirmiştir. Barro ve Sala-i Martin (2004) ise, hukukun üstünlüğü, mülkiyet hakları ve kurumsal yapı gibi unsurların ekonomik büyümeye olan etkilerini analiz ederek, içsel büyümeyi sadece teknolojik değil, kurumsal dinamiklerle de ilişkilendirmiştir (Barro ve Sala-i-Martin, 2004).

Kısaca ifade etmek gerekirse, içsel büyüme teorileri, ekonomik büyümeyi açıklamada teknolojik ilerleme, bilgi yayılımı, insan sermayesi ve kurumsal yapılar gibi ekonominin iç düzenine ait faktörleri merkeze almaktadır. Bu yaklaşımlar, özellikle gelişmekte olan ülkelerin uzun vadeli kalkınma stratejilerinin oluşturulmasında yol gösterici niteliktedir.

2.2 Uluslararası Ticaret Teorileri

Uluslararası ticaret, ülkeler arasındaki mal ve hizmet akışını inceleyen bir iktisat disiplini. Bu akışın temel dinamiklerini açıklayan çeşitli teoriler, zamanla evrilerek günümüzdeki karmaşık yapıya ulaşmıştır. Bu bölümde, uluslararası ticaretin temelini oluşturan klasik ticaret teorileri ve faktör donanımı farklılıklarını merkeze alan Heckscher-Ohlin Teorisi detaylı bir şekilde incelenecektir.

2.2.1 Klasik ticaret teorileri

Uluslararası ticaretin teorik temellerinden biri olan mutlak üstünlük yaklaşımı, Adam Smith tarafından ortaya konmuştur. Smith'e göre, bir ülke başka bir ülkeye kıyasla belirli malları daha düşük maliyetle üretebiliyorsa, bu mallarda uzmanlaşmalı ve karşılığında diğer malları ithal etmelidir. Bu sayede hem kendi refahı artacak hem de ticaret yaptığı ülkenin fayda sağlaması mümkün olacaktır (Seyidoğlu, 2020).

Bu çerçevede, mutlak üstünlük teorisi, ülkelerin daha verimli oldukları alanlara yönelmesinin ticareti karşılıklı kazançlı hâle getireceğini savunur. Uzmanlaşma

sayesinde üretim kapasitesi artar ve taraflar arasında iş bölümü daha etkin biçimde gerçekleşir. Ancak bu teori, iki ülke ve iki ürünle sınırlı kurucu modelinde bazı kısıtlamalar barındırır. Özellikle, bir ülkenin her iki üründe de diğer ülkeye kıyasla daha verimli olması durumunda, ticaretin nasıl karşılıklı fayda sağlayacağına dair açıklama sunmakta yetersiz kalmaktadır (Yazıcıoğlu, 2022).

Bu eksiklik, David Ricardo tarafından geliştirilen Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ile giderilmiştir. Ricardo, 1817 tarihli "Siyasal Ekonomi ve Vergilendirmenin İlkeleri" adlı eserinde, ülkelerin göreceli verimlilik farklarına dayalı olarak ticaret yapmalarının her iki taraf için de faydalı olabileceğini göstermiştir (Topuz ve Coşkun, 2018). Ricardo, mutlak maliyet üstünlüğünden bağımsız olarak, ülkelerin göreceli verimlilik farklarını vurguladı. Böylece, her ülke nispeten daha ucuza üretebildiği malda uzmanlaşarak bu malı ihraç etmeli ve daha dezavantajlı olduğu malları ithal etmelidir şeklinde savunmuştur. (Seyidoğlu, 2020).

Karşılaştırmalı üstünlük ilkesi, bir ülke her iki üründe de daha verimli olsa bile, göreceli verimlilik farklarının ticareti rasyonelleştirebileceğini ve böylece ticaretin karşılıklı yarar sağlayabileceğini ortaya koyar. Bu yaklaşım, uluslararası iş bölümünün teorik temelini güçlendirmiştir. Ricardo'nun modeline göre, ticaret dünya genelinde toplam üretimi artırır, tüketim olanaklarını genişletir ve dolayısıyla ekonomik büyüme potansiyelini destekler.

Klasik ticaret teorileri, genellikle tam uzmanlaşma, iki ülke-iki mal varsayımı ve sabit maliyetler gibi basitleştirici varsayımlar üzerine kurulmuştur. Ancak bu sınırlılıklar, zamanla daha esnek analizlerin gerekliliğini ortaya çıkarmış ve neoklasik dış ticaret teorilerinin gelişimini teşvik etmiştir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında geliştirilen bu teoriler, fırsat maliyeti, üretim olanakları eğrileri ve toplumsal kayıtsızlık eğrileri gibi kavramlar aracılığıyla klasik çerçevenin kapsamını genişletmiş; böylece hem üretici hem de tüketici davranışlarını içeren daha bütüncül bir analiz yapısına ulaşılmıştır.

2.2.2 Heckscher-Ohlin teorisi

Uluslararası ticaret teorilerinde önemli bir yer edinen Heckscher-Ohlin Teorisi, İsveçli iktisatçılar Eli Heckscher (1919) ve Bertil Ohlin (1933) tarafından geliştirilmiştir. Bu teori, bir ülkenin sahip olduğu üretim faktörleri donanımına bağlı olarak, bu faktörleri yoğun biçimde kullanan ürünlerde karşılaştırmalı üstünlük elde edeceği varsayımına

dayanmaktadır. Heckscher ve Ohlin'e göre, ülkeler farklı üretim faktörlerine özellikle emek ve sermaye farklı oranlarda sahip olduklarından, bu farklılık ticaretin temel yönünü belirlemektedir (Getachew, 2019).

Modelin temelini oluşturan iki varsayım dikkat çekicidir. İlk olarak, ülkeler üretim faktörlerinin bolluğu açısından birbirinden ayrılmaktadır. Örneğin, bir ülke emek açısından zenginken, diğeri sermaye açısından güçlü bir pozisyona sahip olabilir. İkinci olarak, mallar faktör yoğunluğu bakımından farklılık gösterir: bazı malların üretimi yüksek sermaye girişi gerektirirken, bazıları daha çok emek girdisine dayanır. Bu çerçevede mallar, sermaye-yoğun ve emek-yoğun olarak sınıflandırılmaktadır (Seyidoğlu, 2020). Bu bağlamda, Heckscher-Ohlin modeli, emek-yoğun ürünlerin emek-bol ülkeler tarafından, sermaye-yoğun ürünlerin ise sermaye-bol ülkeler tarafından ihraç edileceğini öngörür. Ayrıca, teorinin önemli bir çıkarımı olan faktör fiyat eşitlemesi teoremi, ticaretin faktör fiyatlarını uluslararası düzeyde eşitleme eğiliminde olduğunu savunur (Krugman ve diğ, 2018).

Heckscher-Ohlin Teorisi, geleneksel ticaret yaklaşımlarından farklı olarak, ticaretin kazançlarından çok kaynak tahsisi üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Teori, ülkelerin üretim faktörlerinde görece üstün oldukları alanlarda uzmanlaşmasının, kaynakların daha verimli kullanımını sağlayacağını ve uluslararası ticaretin bu uzmanlaşmayı teşvik edeceğini savunur. Bu yönüyle, doğrudan ekonomik büyüme süreciyle değil, statik verimlilik artışıyla ilişkilidir.

Ancak bu durum, teorinin büyüme üzerindeki etkilerini tamamen dışladığı anlamına gelmez. Zira ticaretin yönlendirdiği faktör hareketliliği, yani emek ve sermayenin daha verimli sektörlerle kayması, zamanla toplam faktör verimliliğini artırabilir. Bu artış, doğrudan bir büyüme mekanizması olmasa da, üretim kapasitesinin genişlemesine katkıda bulunarak dolaylı yoldan ekonomik büyümeyi destekleyebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, klasik ticaret teorileri ile Heckscher-Ohlin yaklaşımı, dış ticaretin sadece mal takasından ibaret olmadığını; aynı zamanda kaynakların etkin kullanımını ve üretim potansiyelinin genişlemesini sağladığını ortak bir zeminde kabul etmektedir. Bu ortak anlayış, uluslararası ticaretin verimlilik ve refah artışıyla olan ilişkisini teorik düzeyde güçlü bir biçimde temellendirmektedir.

2.3 Doğrudan Yabancı Yatırım Teorileri

DYY'ların neden ve nasıl gerçekleştiğini açıklamak amacıyla, literatürde çeşitli teorik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu teoriler, firmaların yatırım kararlarını etkileyen temel motivasyonları, yatırım yapılan ülkelerin taşıdığı yapısal ve ekonomik özellikleri, ve uluslararası piyasa koşullarının rolünü analiz ederek, sermaye hareketlerinin dinamiklerini anlamamıza olanak tanımaktadır. Geliştirilen modeller, DYY'nin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda stratejik ve teknolojik boyutlarını da dikkate alarak, şirketlerin uluslararasılaşma süreçlerini kapsamlı biçimde ele alır.

2.3.1 Üretim döngüsü teorisi

Raymond Vernon tarafından 1966 yılında geliştirilen Üretim Döngüsü Teorisi, DYY'ların zaman içindeki evrimsel sürecini açıklayan öncü modellerden biridir. Bu teori, bir ürünün fikir aşamasından olgunluk evresine ve son olarak yaygın üretim safhasına kadar geçen süreci ele alırken, bu dönüşümün firmaların uluslararası yatırım stratejilerine nasıl yön verdiğini de kapsamlı şekilde analiz eder (Vernon, 1996).

Vernon'a göre her ürün, yaşam süreci boyunca üç ana aşamadan geçmektedir: yenilik, büyüme/olgunlaşma ve standartlaşma (Vernon, 1996). . Bu aşamalar, yalnızca ürünün teknik özelliklerini değil; aynı zamanda üretim yapısını, ticaret biçimini ve yatırım yönelimlerini de etkilemektedir.

İlk aşama olan yenilik dönemi, ürünün genellikle gelişmiş ülkelerde ve ileri teknolojiye sahip firmalar tarafından geliştirildiği evredir. Bu süreçte, ürünün tasarımı ve üretimi büyük ölçüde yerel pazara yönelik yapılmakta; yoğun Ar-Ge faaliyetleri ve teknolojik üstünlük sayesinde rekabet avantajı sağlanmakta, ancak bu dönemde dış ticaret ve yatırım faaliyetleri oldukça sınırlı kalmaktadır.

Ürün daha fazla tanınırlık kazandığında, büyüme ve olgunlaşma aşamasına geçilir. Talebin artmasıyla birlikte üretim ölçekleri genişler, maliyetler azalır ve ürün daha erişilebilir hale gelir. Teknolojinin yaygınlaşması rekabeti artırırken, firmalar ihracat faaliyetlerini artırır ve üretimi uluslararası pazarlara taşımaya başlar. Bu aşama, firmaların ilk DYY hamleleri kendini ortaya çıkardığı dönemdir. Son olarak, ürünün standartlaştığı ve artık yenilik içermediği evrede, üretim süreçleri rutine binmiş, teknolojik farklılıklar büyük ölçüde azalmıştır. Rekabetin temel belirleyeni maliyet olmaya başlar. Firmalar, maliyetleri düşürmek amacıyla üretimlerini düşük iş gücü

maliyetine sahip ülkelere kaydırır. Bu evrede DYY faaliyetleri yoğunluk kazanır; zira ürün geliştirme sürecindeki gelişmiş ekonomiler, üretim için artık yüksek maliyetli hale gelmiştir. Şirketler, böylece yatırımlarını geliştirmekte olan ülkelere yönlendirerek rekabet avantajlarını sürdürmeyi amaçlarlar (Yüksel, 2007).

2.3.2 Döviz kurları teorisi

Robert Z. Aliber'in 1970 yılında ortaya koyduğu model, döviz kurlarının DYY kararları üzerindeki etkilerini açıklayan öncü yaklaşımlardan biridir. Aliber'e göre, farklı ülkelerin para birimleri arasındaki göreceli değer farkları, şirketlerin yurt dışı yatırım kararlarında belirleyici rol oynayabilmektedir. Eğer bir firmanın yerel para birimi, hedef ülkenin para birimine göre daha güçlü ise, bu durum yabancı pazarda giriş maliyetlerini düşürerek firmaya finansal bir avantaj sağlayabilir. Bu maliyet avantajı, yatırımın beklenen getirisini artırarak şirketler açısından yatırım yapılabilirliği daha cazip hale getirebilir (Aliber, 1970).

Bu yaklaşıma ilişkin dikkate değer bir örnek, 1971 yılında Bretton Woods sisteminin çöküşü sonrasında yaşanmıştır. Bu dönemde Japon Yeni'nin Amerikan Doları karşısında ciddi biçimde değer kazanması, Japonya'daki üretim maliyetlerini önemli ölçüde artırmıştır. Artan maliyet baskısıyla karşı karşıya kalan Japon firmaları, özellikle emek-yoğun sektörlerde üretim faaliyetlerini daha düşük maliyetli Doğu Asya ülkelerine kaydırmıştır. Bu yatırım yönelimi yalnızca döviz kuru avantajına değil, aynı zamanda görece ucuz ve nitelikli iş gücü gibi diğer yapısal avantajlara da dayanmaktadır (Yüksel, 2007).

Bununla birlikte, döviz kuru hareketlerinin DYY üzerindeki etkisi her zaman doğrusal ve güçlü bir nedensellik ilişkisi şeklinde ortaya çıkmamaktadır. Döviz kurları genellikle kısa vadeli ekonomik dalgalanmalara duyarlıdır; oysa DYYlar, uzun vadeli stratejik planlamalar, yüksek başlangıç maliyetleri ve büyük sermaye gereklilikleri ile şekillenmektedir. Bu nedenle, yatırım kararlarında yalnızca döviz kuru avantajına odaklanmak, bütüncül bir değerlendirme sunmaktan uzaktır.

Yine de, makroekonomik istikrar ve öngörülebilirlik, yatırımcıların değerlendirme sürecinde önemli kriterlerdir. Bu bağlamda döviz kuru dalgalanmaları, yatırımcıların risk algısını ve getiri beklentilerini etkileyerek DYY kararlarında dolaylı bir rol oynayabilir.

Sonuç olarak, döviz kurları DYY'ları etkileyebilecek önemli bir unsur olmakla birlikte, tek başına belirleyici değildir. Şirketler yatırım kararlarını alırken, yalnızca döviz paritesini değil; aynı zamanda ev sahibi ülkenin ekonomik yapısı, politik istikrarı, pazar büyüklüğü, emek piyasası koşulları gibi çok sayıda faktörü bir arada değerlendirmektedir. Bu nedenle DYY analizlerinde, döviz kuru dinamikleri, diğer stratejik ve yapısal etkenlerle birlikte çok boyutlu bir çerçevede ele alınmalıdır.

2.3.3 İçselleştirme teorisi

Buckley ve Casson'un 1976 yılında geliştirdiği İçselleştirme Teorisi, işletmelerin uluslararasılaşma sürecini anlamada önemli bir kuramsal temel sunmaktadır. Bu teori, firmaların dış pazarlara açılma kararlarını yalnızca mevcut piyasa fırsatları üzerinden değil, aynı zamanda ellerinde bulundurdıkları stratejik kaynakların niteliği ve bu kaynakları en etkin ve güvenli biçimde değerlendirme ihtiyacı üzerinden açıklamaktadır.

Teorinin temel varsayımına göre, firmalar genellikle kolay taklit edilemeyen, yüksek değer taşıyan ve dış aktörlere devredildiğinde önemli bilgi sızıntısı veya kontrol kaybı riski barındıran varlıklarını (örneğin teknoloji, know-how, organizasyonel beceriler, marka değeri) dış lisanslama ya da franchising gibi yöntemlerle kullanmak yerine, bu kaynakları kendi bünyelerinde tutarak doğrudan yatırım yoluyla değerlendirmeyi tercih ederler (Öncü, 2019). Böylelikle, hem varlıklarının korunmasını sağlarlar hem de uzun vadede daha güçlü bir rekabet avantajı elde edebilirler.

Bu bağlamda içselleştirme stratejisi, firmaların sahip olduğu bilgi ve teknolojiyi dışsal pazarlarda daha iyi kontrol altında tutma çabasıyla şekillenmektedir. Şirket, dış pazara doğrudan yatırım yaparak hem gelir akışını hem de stratejik varlıklarını kendi kontrolü altında tutar. Dolayısıyla, dış kaynaklara bağımlılık azaldığı gibi, potansiyel bilgi kaybı ve koordinasyon maliyetleri de minimize edilmiş olur.

2.3.4 Seçmecı paradigma (Eklektik paradigma)

DYY'ları açıklamaya yönelik teoriler arasında en kapsamlı ve bütüncül yaklaşımlardan biri, John H. Dunning tarafından geliştirilen Seçmecı Paradigma ya da diğer adıyla Eklektik Paradigma (OLI Modeli)'dir. Dunning'in 1977 yılında ortaya koyduğu bu model, çok uluslu işletmelerin neden ve nasıl yurt dışı yatırımlarda

bulunduklarını açıklamak için farklı teorik unsurları tek bir çerçevede birleştirmektedir (Vintila, 2010).

Eklektik Paradigma, bir firmanın yabancı ülkede üretim kararı alabilmesi için üç temel avantajın birlikte gerçekleşmesini zorunlu kılar: Sahiplik (Ownership), Konum (Location) ve İçselleştirme (Internalization) avantajları.

Sahiplik avantajları, bir firmanın rakiplerine karşı üstünlük sağlayan, firma özgü varlıklardır. Bu kapsamda marka itibarı, patentler, yenilikçi teknolojiler, yönetsel bilgi birikimi ve örgütsel yetkinlikler öne çıkar. Bu kaynaklar, DYY'ın temel itici gücünü oluştursa da, tek başına yeterli değildir. Zira bu avantajların ekonomik değere dönüşebilmesi için uygun bir konum avantajı ile desteklenmesi gerekir.

Konum avantajları, yatırım yapılacak ülkenin sunduğu çekici koşulları ifade eder. Bunlar arasında düşük üretim maliyetleri, doğal kaynaklara erişim, nitelikli işgücü, altyapı olanakları, ve büyük pazar potansiyeli gibi unsurlar yer alır. Firmanın sahip olduğu özgün kaynaklarla, hedef ülkenin sunduğu fırsatlar örtüştüğünde, yabancı pazarda başarı şansı artar.

Ancak sahiplik ve konum avantajlarının varlığı, firmanın bu olanakları nasıl değerlendireceği sorusunu da beraberinde getirir. Bu noktada devreye giren içselleştirme avantajı, firmanın sahip olduğu bilgi ve kaynakları dışsal yollarla (örneğin lisanslama ya da franchising) kullanmak yerine, kendi bünyesinde değerlendirmesinin daha ekonomik ve stratejik olup olmadığını sorgular. Eğer dışa açılma bilgi sızıntısı, kalite kontrolü zorlukları ya da fikri mülkiyetin korunamaması gibi riskler içeriyorsa, firma doğrudan yatırım yaparak bu riskleri minimize etmeye çalışır (Öncü, 2019).

Dunning'in paradigması, bu üç avantajın birbirini tamamlayarak nasıl bir bütün oluşturduğunu açıklamakla kalmaz, aynı zamanda firmaların uluslararası yatırım kararlarını hem içsel kaynaklar hem de dış çevresel koşullar temelinde değerlendirmesi gerektiğini vurgular. Böylece model, DYY kararlarını yalnızca firmaya ait özelliklerle değil, aynı zamanda ev sahibi ülkenin fırsatları ve riskleriyle birlikte ele alan bütüncül bir bakış açısı sunar (Vintila, 2010)

2.4 Ampirik Literatür

Bu bölümde, DYY'lerin (DYY) ekonomik büyüme ve istihdam üzerindeki etkilerini inceleyen ampirik çalışmalar ele alınacaktır. Literatürdeki çeşitli araştırmalar, DYY'nin farklı ülke grupları ve dönemler üzerindeki etkilerini analiz ederek, bu karmaşık ilişkinin çeşitli boyutlarını ortaya koymaktadır.

2.4.1 Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik etkileri

Adams (2009), 1990-2003 yılları arasında SSA ülkelerinde DYY'lerin ve YY ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bulgular, YY'nin büyümeye istikrarlı ve anlamlı katkı sağladığını; DYY'nin ise sadece klasik regresyon modellerinde pozitif etki gösterirken, sabit etkiler içeren modellerde anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. Çalışma ayrıca, DYY'nin kısa vadede YY'yi dışlayabileceğini ancak uzun vadede üretim kapasitesine pozitif katkı sağlayabileceğini belirtmektedir. Bu süreçte ev sahibi ülkenin altyapı, eğitim düzeyi ve kurumsal kapasitesi belirleyici rol oynamaktadır.

Li ve Liu (2005), 1970-1999 döneminde 84 ülkeyi kapsayan panel veri setiyle DYY'lerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışma, 1985 sonrası dönemde DYY ile ekonomik büyüme arasında güçlenen ve eş yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. DYY'nin sadece doğrudan değil, diğer faktörlerle etkileşimleri yoluyla da büyümeyi desteklediği belirlenmiştir. Özellikle DYY ile beşerî sermaye arasındaki etkileşim, gelişmekte olan ülkelerde büyümeyi pozitif yönde etkilerken; teknoloji açığı ile DYY arasındaki etkileşim negatif olup, düşük teknolojik kapasiteye sahip ülkelerde DYY'nin büyümeye katkısını sınırlamaktadır. Bu sonuçlar, beşerî sermaye, teknoloji emilim kapasitesi ve kurumsal gelişmişliğin DYY'nin büyüme üzerindeki olumlu etkilerini maksimize etmede kilit rol oynadığını göstermektedir.

Hansen ve Rand (2006), 1970-2000 döneminde 31 gelişmekte olan ülkede DYY'in ekonomik büyüme üzerindeki nedensel etkisini incelemiştir. Ortalama grup tahmincisi ve sabit etkiler modeli kullanılarak, özellikle 1980'lerin ortasından itibaren DYY'nin büyüme üzerinde güçlü ve uzun dönemli bir etkisi olduğu bulunmuştur. Bu bulgular neoklasik Solow büyüme modeliyle uyumludur. Çalışma, DYY'nin sadece fiziksel sermaye birikimini artırmakla kalmayıp, beşerî sermaye ile etkileşim yoluyla büyümeyi pekiştirdiğini belirtmiştir. Teknoloji açığı ile olan etkileşimin büyümeyi sınırladığı, ancak DYY'nin gayrisafi sabit sermaye oluşumuyla üretim yapısında

bileşim etkisi yaratarak büyümeyi desteklediği sonucuna varılmıştır. Bölgesel karşılaştırmalar, uygun yapısal koşullar altında DYY'nin evrensel büyüme potansiyeline sahip olduğunu göstermiştir.

Öncü ve Çelik (2018), 1998-2016 döneminde BRICT ülkelerinde DYY'ler ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Panel veri analizi sonucunda, DYY'den ekonomik büyümeye doğru anlamlı bir nedensellik bulunmazken, ekonomik büyümeden DYY'ye doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir. Ancak, 2008 küresel finansal krizi dönemi analizden çıkarıldığında, iki değişken arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, olağandışı makroekonomik gelişmelerin büyüme-yatırım ilişkisini değiştirebileceğini ve dönemsel veri seçiminin analiz sonuçları üzerindeki belirleyici etkisini göstermektedir. Çalışma, dönemsel analizlerin nedensellik yapısını daha sağlıklı ortaya koymadaki önemini vurgulamaktadır.

Muse ve Mohd (2021), 1981-2017 dönemine ait verilerle, DYY'lerin Etiyopya'nın ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini VAR modeliyle incelemiştir. Çalışma, DYY'nin Etiyopya'nın ekonomik büyümesini hem kısa hem de uzun vadede anlamlı ve pozitif yönde etkilediğini bulmuştur. Bu pozitif ilişkinin güçlenmesinde istikrarlı makroekonomik yapının ve yeterli beşerî sermaye birikiminin kritik rol oynadığı vurgulanmıştır. Öte yandan, sabit sermaye oluşumu ve kamu harcamalarının büyümeyi negatif etkilediği, DYY ile ekonomik kalkınma arasında ise nedensel bir ilişki bulunamadığı tespit edilmiştir. Etiyopya'ya yönelik politika önerileri arasında finansal sektörün yeniden yapılandırılması, beşerî sermaye yatırımlarının artırılması, etkin bütçe yönetimi ve kamu harcamalarının verimli alanlara yönlendirilmesi yer almaktadır.

Gokmen (2021), Türkiye'de 1970-2019 dönemine ait verilerle net DYY (DYY) ile reel GSYİH arasındaki ilişkiyi VECM, Granger nedensellik testi, etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması yöntemleriyle incelemiştir. Bulgular, reel GSYİH'nin kısa vadede net DYY girişleri üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir. Ancak net DYY'nin reel GSYİH üzerindeki uzun vadeli etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmazken, reel GSYİH'nin uzun vadede DYY girişlerini etkilediği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Türkiye'nin DYY girişlerini ekonomik büyümenin itici gücü olarak etkin kullanamadığını ortaya koymaktadır; zira DYY'nin çoğu üretken olmayan birleşme ve satın almalarla gerçekleşmiştir. Çalışma, Türkiye'nin DYY'yi üretken

sektörlere yönlendirmesi, kurumsal kaliteyi artırması ve sürdürülebilir büyüme stratejileri geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Brincikova ve Darmo (2014), 1993-2012 dönemine ait panel verileri kullanarak Visegrad Dörtlüsü (V4) ülkelerinde DYY'lerin istihdam üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma, mikro düzeyde veri eksikliği nedeniyle Greenfield yatırımları ile birleşme-devralmalar arasındaki ayrımı yapamamış, ancak DYY türlerine göre etkilerin farklılaşabileceğini belirtmiştir. Greenfield yatırımların istihdam artırıcı etkisi kabul edilmekle birlikte, birleşme ve özelleştirme odaklı yatırımlar için aynı sonuç elde edilememiştir. Bulgular, DYY'nin V4 ülkelerinde istihdam üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını ve DYY'nin istihdam üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu tezinin doğrulanmadığını göstermektedir.

Lasbrey ve diğ. (2018), 1980-2018 dönemini kapsayan sistematik bir literatür taramasıyla DYY'lerin gelişmekte olan ve OECD ülkelerinde ekonomik büyümeyi hızlandırmadaki rolünü incelemiştir. Çalışmaların çoğu DYY'nin büyümeyi pozitif etkilediğini gösterirken, bazıları negatif veya anlamsız etkiler bulmuştur. Piyasa büyüklüğü, ekonomik özgürlük, finansal gelişmişlik, insan sermayesi kalitesi ve internet erişiminin hem DYY çekiminde hem de büyümeye katkısında kritik rol oynadığı vurgulanmıştır. Çalışma, DYY'nin büyümeye katkısının, ev sahibi ülkenin beşerî ve fiziksel sermaye düzeyi ile kurumsal yapısına bağlı olan absorpsiyon kapasitesine bağlı olduğunu belirtmiştir. Pozitif etkilerin uygun kurumsal ve yapısal koşulların sağlanmasıyla ortaya çıktığı, aksi takdirde etkisiz veya negatif sonuçların gözlemlendiği sonucuna varılmıştır.

Makiela ve Ouattara (2018), DYY'ler ekonomik büyümeye etkisini aktarım mekanizmaları üzerinden incelemiştir. Ampirik literatürdeki çelişkili bulgulara rağmen, çalışma DYY'nin büyümeye etkisini doğrudan ölçmek yerine, hangi kanallarla gerçekleştiğini analiz etmiştir. 1970-2007 dönemini kapsayan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler örneğinde BSFA kullanılarak, ekonomik büyüme TFV ve girdi birikimi bileşenlerine ayrıştırılmıştır. Bulgular, DYY'nin büyümeyi ağırlıklı olarak fiziksel ve beşerî sermaye birikimi yoluyla etkilediğini; TFV kanalı üzerinden anlamlı bir aktarım olmadığını göstermiştir. Bu, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki verimlilik artışlarının sadece DYY ile açıklanamayacağını düşündürmektedir.

2.4.2 Uluslararası ticaret ve ekonomik etkileri

Sakyi ve diğ. (2015) tarafından gerçekleştirilen bu araştırma, 1970–2009 döneminde 115 gelişmekte olan ülkede ticaret açıklığının gelir ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Heterojen ve durağan olmayan panel eşbütünleşme teknikleri kullanılarak, ticaret açıklığı ile gelir düzeyi arasında uzun vadeli, pozitif ve çift yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu etki özellikle orta ve üst gelirli ülkelerde belirgin, düşük gelirli ülkelerde anlamlı bir eşbütünleşme tespit edilememiştir. Kısa vadeli analizler de büyüme ile açıklık arasında çift yönlü nedensellik olduğunu doğrulamıştır. Çalışma, ticaret açıklığının ekonomik performansı hem etkileyen hem de etkilenen dinamik bir unsur olduğunu vurgulayarak, düşük gelirli ülkeler için daha kapsamlı ticaret entegrasyonu ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Brueckner ve Lederman (2015) çalışması, SSA ülkelerinde ticari açıklık ile ekonomik büyüme ilişkisini, araç değişkenler yaklaşımıyla incelemiştir. Çalışma, büyümenin ticarete etkisini belirlemek için yağış verilerini ve OECD ülkelerinin büyüme oranlarını kullanmıştır. Bulgulara göre, ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerinde kısa vadede %0,5, uzun vadede ise kişi başına gelirden yaklaşık %2'lik olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Ancak, ekonomik büyümenin ticari açıklık üzerinde eş zamanlı ve anlamlı negatif bir etkisi de tespit edilmiştir. Çalışma, ters nedenselliğin yeterince ele alınmamasının yanlış çıkarımlara yol açabileceğini vurgulayarak, araç değişken temelli ekonometrik yöntemlerin önemine dikkat çekmektedir.

Shrivastava ve Tiwari (2025), uluslararası ticaretin ekonomik kalkınma üzerindeki derin etkisini kapsamlı bir şekilde analiz etmiştir. Çalışma, ticaretin kaynak dağılımını optimize ederek daha kaliteli ve uygun fiyatlı ürünlere erişim sağladığını, böylece küresel yaşam standartlarını yükselttiğini belirtmektedir. Araştırmada ticaret hacmi, kişi başına GSYİH, istihdam, enflasyon, döviz kuru, İGE, ithalat, ihracat ve DYY gibi değişkenler kullanılmıştır. 1991-2018 dönemine ait 10 gelişmekte olan ülkenin zaman serisi verileriyle yapılan analizler, küreselleşme ve ekonomik serbestleşmenin uluslararası ticaret üzerindeki etkilerinin farklılaştığını göstermiştir. Sonuç olarak, çalışma gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticareti etkileyen çok sayıda faktörün önemini vurgulayarak, politika yapıcılar için ekonomik kalkınmayı destekleyecek stratejiler geliştirmede önemli bir bilgi kaynağı sunmaktadır.

Pham ve Davidson (2025), gelişmekte olan ülkelerde uluslararası ticaret eğilimlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini GMM regresyon yöntemiyle incelemiştir. Çalışmada, doğrudan yabancı yatırımlar, işsizlik oranı, enflasyon, sabit sermaye yatırımları, kamu harcamaları ve reel efektif döviz kuru gibi değişkenler üzerinden uluslararası ticaretin üç temel trendi GVZ'ye katılım, hizmet ticaretinin artışı ve dijitalleşme analiz edilmiştir. Bulgular, model seçiminin büyüme analizlerinde kritik olduğunu vurgularken, etkin ticaret politikalarının üretimde uzmanlaşma, pazar çeşitliliği ve ekonomik refahı artırabileceğini göstermektedir. Çalışma, özellikle gelişmekte olan ülkelerde altyapı, finansmana erişim ve kurumsal kapasitenin artırılmasının ticaretten azami fayda sağlamak için elzem olduğunu öne sürmektedir.

Rodriguez ve Rodrik (2000), ticaret açıklığı ile ekonomik büyüme arasındaki pozitif nedensellik ilişkisini eleştirel bir yaklaşımla incelemiştir. Çalışma, regresyon analizlerinde kullanılan ticaret politikası değişkenlerinin ölçümünde ciddi metodolojik sorunlar olduğunu vurgulamaktadır. Bu sorunların, açıklık ölçütlerinin diğer olumsuz etkileyen politika veya kurumsal değişkenlerin vekili olarak kullanılmasından ya da model spesifikasyon hatalarından kaynaklandığı belirtilmiştir. Yazarlar, liberal ticaret rejimlerinin her zaman yüksek büyüme sağlamayacağı yönündeki yaygın kabule ihtiyatla yaklaşılmaması gerektiğini savunur. Ampirik bulgular, ticaret politikası-büyüme ilişkisinin spesifikasyona ve kontrol değişkenlerine karşı aşırı hassas olduğunu, bu durumun mevcut açıklık göstergelerinin güvenilirliğini sorgulattığını ortaya koymaktadır. Bu sürekli akademik ilginin, konunun henüz tam olarak aydınlatılmadığına dair bir endişeyi yansıttığı ifade edilmiştir.

Yanikkaya (2003), 100'den fazla ülkeyi kapsayan analizinde, ticaret açıklığı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin karmaşıklığını incelemiştir. Çalışma, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler arasında belirgin farklılıklar bulmuştur. Yaygın kanaatin aksine, çoğu modelde ticaret engellerinin ekonomik büyüme ile pozitif ve anlamlı bir korelasyon sergilemesi dikkat çekicidir, özellikle gelişmekte olan ülkelerde. Yanikkaya, serbest ticaretin faydalarının evrensel olmadığını ve ülkeye özgü koşullara bağlı olduğunu savunur. Erken sanayileşme aşamasındaki ülkelerde iç pazarı koruma politikalarının büyümeyi olumsuz etkilemeyebileceği vurgulanmıştır. Analiz, ticaret politikalarının büyümeye etkilerine dair daha nüanslı ve bağlama duyarlı bir bakış açısı sunmaktadır.

Chang ve diğ. (2009), ticaret açıklığının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin, tamamlayıcı makroekonomik politikaların varlığına ve etkinliğine bağlı olduğunu araştırmıştır. Panel veri analizi kullanılarak, düşük enflasyon, makroekonomik istikrar, gelişmiş finansal piyasalar ve yüksek beşerî sermaye gibi tamamlayıcı koşullara sahip ekonomilerde ticaret açıklığının büyümeyi pozitif etkilediği bulunmuştur. Ancak, zayıf kurumsal yapıya ve yetersiz altyapıya sahip ülkelerde yalnızca ticari serbestleşmenin belirgin bir büyüme ivmesi sağlamadığı tespit edilmiştir. Çalışma, "ikinci en iyi teori" çerçevesinde, ticaret engellerinin kaldırılmasının büyümeyi artırması için tamamlayıcı reformlarla desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, dışa açılma politikaları tasarlanırken ülkeye özgü makroekonomik ortam ve kurumsal kapasitenin dikkate alınması hayati önem taşımaktadır.

Hye ve diğ. (2016), Çin ekonomisinde 1975-2009 döneminde ticaret açıklığı ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkiyi endojen büyüme modeli çerçevesinde incelemiştir. Çalışma, hem bireysel hem de bileşik açıklık endeksleri kullanarak ARDL eşbütünleşme ve hareketli regresyon analizleri yapmıştır. Ampirik bulgular, ticaret açıklığının kısa ve uzun vadede ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı şekilde etkilediğini göstermektedir. Ancak, belirli dönemlerde (1986-1988, 1993-1996 ve 1999-2000) geçici negatif ilişkiler de gözlenmiştir. İnsan ve fiziksel sermayenin uzun vadede büyümeyi desteklediği, fiziksel sermayenin kısa vadede daha etkili olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak, kapsamlı dışa açıklık politikaları, eğitim yatırımları ve fiziksel sermaye birikiminin Çin'in sürdürülebilir büyümesi için kritik öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Owolabi-Merus ve diğ. (2015) tarafından yürütülen çalışma, 1971–2012 dönemine ait verilerle uluslararası ticaretin Nijerya ekonomisi üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Johansen eşbütünleşme testi, uluslararası ticaret ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir denge ilişkisi olduğunu göstermiştir. OLS sonuçları, ihracatın büyümeyi pozitif, ithalatın ise negatif etkilediğini ortaya koymuştur. Ancak Granger nedensellik testleri, GSYİH'den ithalata tek yönlü nedensellik bulurken, ihracat ile büyüme arasında anlamlı bir nedensellik tespit edememiştir. Bu durum, nedensellik yönünün önemini vurgulamaktadır. Çalışma, Nijerya için ihracat teşvik stratejileri geliştirilmesi, yerel üreticilerin desteklenmesi ve ithalat bağımlılığını azaltacak yapısal reformların hayati olduğunu belirtmiştir. Sürdürülebilir büyüme için ihracatı teşvik eden ve ithalatı stratejik yöneten bütüncül bir ekonomi politikası önerilmiştir.

Hadhek ve Mrad (2015), 1990-2010 yılları arasında 23 OECD ülkesinde ticaret açıklığı ve ekonomik büyüme ilişkisini kurumsal kalite bağlamında incelemiştir. Dinamik panel veri modeliyle yapılan analizde, ticaret serbestleşmesinin büyümeyi pozitif etkilediği ve güçlü kurumsal yapıların bu ilişkiyi desteklediği bulunmuştur. Demokratik sistem, siyasi istikrar, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluk kontrolü gibi kurumsal unsurların ticareti ve büyümeyi teşvik ettiği, iyi yönetişimin işlem maliyetlerini azaltarak büyümeye doğrudan katkı sağladığı vurgulanmıştır. Çalışma, ticaret açıklığının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ülkenin kurumsal kalitesiyle yakından ilişkili olduğunu, bu nedenle dışa açılma stratejilerinde kurumsal reformların kritik rol oynadığını belirtmektedir. Yazarlar, benzer analizlerin gelişmekte olan ülkelerde de yapılmasını önermektedir.

Agyei ve Idan (2022), 1996-2017 döneminde 39 SSA ülkesinde ticaret açıklığı ile kapsayıcı büyüme ilişkisinde kurumsal yapıların aracı rolünü incelemiştir. System GMM tahmin tekniği kullanılarak, hem ticaret açıklığının hem de kurumların kapsayıcı büyümeyi pozitif etkilediği doğrulanmıştır. En önemlisi, ticaret açıklığının kapsayıcı büyüme üzerindeki olumlu etkisinin, kurumsal kalitenin yüksek olduğu ülkelerde daha belirgin olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, kurumların ticaret açıklığının etkisini artırdığını ve politika etkinliklerinin kurumsal yapıların sağlamlığına bağlı olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda, SSA ülkelerinin hükümet etkinliğini artırma, yolsuzluğu azaltma ve hukukun üstünlüğünü sağlama gibi kurumsal reformlar benimsemeleri önerilmektedir, zira bu reformlar uluslararası ticareti destekleyerek işlem maliyetlerini ve riskleri azaltma potansiyeli taşımaktadır.

2.4.3 Doğrudan yabancı yatırımlar ve uluslararası ticaret ilişkisi

Rakshit (2022), 1979-2017 döneminde Hindistan ekonomisinde ticaret açıklığı, DYY ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkileri incelemiştir. ARDL modeli, Zivot-Andrews birim kök testi ve Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışma, ticaret açıklığının uzun vadede büyümeyi negatif etkilediğini, DYY girişlerinin ise uzun vadede büyümeyi teşvik ettiğini ancak kısa vadede belirgin bir etkisinin olmadığını bulmuştur. Nedensellik analizleri, Hindistan'da DYY girişlerinden kişi başına GSYİH büyümesine tek yönlü bir nedensellik olduğunu doğrulamıştır. Bulgular, uzun vadeli büyümeyi desteklemek için daha fazla ihracat

odaklı politika ve DYY'nin faydalarından yararlanmak için uygun politikalar ile işgücü verimliliğinin artırılması gerektiğini önermektedir.

Nguyễn ve Phan (2025), EKC literatüründeki çelişkili bulgulara odaklanarak, sürdürülebilir kalkınma ile ekonomik büyümenin eş zamanlılığını araştırmıştır. Çalışma, 1990-2019 dönemindeki 64 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan panel veri analiziyle EKC ve kirlilik sığmağı hipotezlerini test etmiştir. Bulgulara göre, ihracatın sürdürülebilir kalkınmaya olumlu katkı sağladığı, ithalatın ise olumsuz etkiler yarattığı tespit edilmiştir. DYY etkisi ise daha karmaşık bir yapıya sahiptir: DYY'nin GSYİH içindeki payı sürdürülebilirliği desteklerken, sabit sermaye oluşumundaki payı olumsuz etkilemektedir. Buna karşılık, ekonomik büyüme (GSYİH ve kişi başına GSYİH artış oranları), ihracat ve ithalat artışı gibi değişkenlerin sürdürülebilir kalkınma üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Bu durum, sürdürülebilirlik için yalnızca niceliksel büyümeye değil, ticaret ve yatırımın niteliğine odaklanmanın önemini vurgulamaktadır.

Nursam ve diğ. (2025), 2014-2023 döneminde sekiz Asya ülkesinde (Endonezya, Çin, Japonya, Güney Kore, Hindistan, Pakistan, Tayland, Filipinler) enflasyon, DYY, ticari açıklık ve EPU'nun ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini GMM ile incelemiştir. Çalışma, ticari açıklığın GSYİH üzerinde sürekli ve anlamlı pozitif bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur; %1'lik artışın GSYİH'yi yaklaşık %0.46 artırdığı belirtilmiştir. DYY'nin de pozitif bir etkisi olmasına rağmen anlamlılığı modellere göre değişmektedir (%1'lik artış %0.25 GSYİH artışı). Buna karşılık, enflasyonun GSYİH üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisi (%1'lik artış %0.18 GSYİH düşüşü) olduğu görülmüştür. Ayrıca, EPU'nun sadece GSYİH'yi negatif etkilemekle kalmadığı, aynı zamanda DYY ve ticari açıklığın büyümeyi teşvik edici etkilerini de önemli ölçüde zayıflattığı ortaya konmuştur. Bu bulgular, Asya ekonomileri için istikrarlı enflasyon, yatırım dostu ortamlar ve azaltılmış politika belirsizliğinin kritik önem taşıdığını vurgulamaktadır.

Xuan (2025) tarafından 1990-2023 dönemini kapsayan çalışmada, Almanya ekonomisinde yenilik (inovasyon) ve yenilenebilir enerji tüketiminin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ARDL yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma, Almanya'nın teknolojik ve sürdürülebilirlik alanındaki lider rolünü dikkate alarak, bu ilişkileri politika oluşturma açısından kritik görmektedir. Elde edilen bulgular, yenilik ve yenilenebilir enerji tüketiminin uzun vadeli büyüme üzerinde belirgin ve

pozitif etkiler yarattığını açıkça ortaya koymuştur. Özellikle Ar-Ge harcamalarındaki artışın GSYİH büyümesine önemli katkı sağladığı ve yenilenebilir enerjinin ekonomik genişlemeyi pekiştirdiği vurgulanmıştır. Buna karşılık, DYY ve ticaret açıklığının daha çok kısa vadeli ekonomik dalgalanmalar üzerinde etkili olduğu gözlemlenmiş, uzun vadeli etkileri ise daha sınırlı bulunmuştur. Çalışma, ekonomik direnci artırmak için Ar-Ge yatırımlarının artırılması, yeşil teknolojilerin desteklenmesi ve dış ticaretin stratejik biçimde yönetilmesi gerektiğini önermektedir. Gelecek çalışmalar için sektörel düzeyde daha ayrıntılı analizler yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Xayyalath ve diğ. (2025), 2013-2022 döneminde Lao People's Democratic Republic'deki ekonomik büyümeyi, ulaşım altyapısı, uluslararası ticaret ve DYY etkileşimi üzerinden panel veri analiziyle incelemiştir. Çalışma, ulaşım altyapısının ve DYY'nin ekonomik büyümeye pozitif ve anlamlı katkı sağladığını bulmuştur. Buna karşılık, uluslararası ticaretin beklenenin aksine büyümeyi olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Çalışma, ithalata bağımlılığın sınırlandırılması ve kırsal-kentsel bölgeleri bağlayacak ulaşım ağlarının geliştirilmesi gerektiğini önermektedir. Ayrıca, ulaştırma altyapısının geliştirilmesinin sadece kısa vadeli verimlilik artışı değil, aynı zamanda uzun vadede yatırım çekiciliği ve bölgesel kalkınmayı da destekleyebileceği vurgulanmaktadır.

Rienadi ve Setyowati (2025), küresel açıklık bağlamında, DYY, ihracat ve enflasyon oranlarının ABD ile Hindistan'daki ekonomik büyümeye etkilerini incelemiştir. 1983-2022 dönemi verileriyle PAM kullanılarak kısa ve uzun dönemli ilişkiler analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları ülkeler arasında farklılık gösterir: ABD örneğinde, DYY ve enflasyonun hem kısa hem uzun vadede ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği belirlenirken, ihracatın anlamlı bir etkisi görülmemiştir. Hindistan'da ise yalnızca DYY'nin ekonomik büyümeye pozitif etkisi saptanmıştır; ihracat ve enflasyonun anlamlı bir rolü bulunmamaktadır. Bu durum, her ülkenin ekonomik yapısına özgü dinamiklerin önemini vurgulamakta ve politika stratejilerinin bu farklılıkları gözетerek oluşturulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sari ve diğ. yükselen piyasa ekonomilerinde DYY, finansal gelişme ve ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. ARDL yöntemiyle yapılan bu çalışma hem kısa hem de uzun dönemli dinamikleri incelemiştir.

Bulgulara göre, her üç değişkenin de büyümeyi anlamlı biçimde desteklediğini ortaya koyarken, kısa vadede yalnızca finansal gelişme ve ticaret açıklığının pozitif ve anlamlı etkileri bulunmuştur; DYY'nin kısa vadeli etkisi ise pozitif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı değildir. Çalışma, yükselen piyasalara finansal sektörlerini ve uluslararası ticaretlerini geliştirmeleri yönünde stratejik adımlar atmalarını önermektedir. Çalışma, metodolojik sınırlamalarına rağmen, dış yatırımın kalitesini artırmak ve finansal sistemin verimliliğini yükseltmek yoluyla ekonomik performansın artırılabilmesine işaret etmektedir.

Sakyi ve diğ. (2015), 1970-2011 döneminde Gana'da DYY'ler ve dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki uzun vadeli etkilerini içsel büyüme kuramı çerçevesinde analiz etmiştir. ARDL sınır testi yöntemi kullanılarak, DYY ile ihracat arasındaki etkileşimin ekonomik büyümeyi desteklediği ve Bhagwati hipotezinin geçerliliği tespit edilmiştir. Yerel yatırımların ve ekonomik-politik serbestleşmenin DYY kaynaklı büyümeyi artırmadaki kritik rolü vurgulanmıştır. Çalışma, Gana için DYY'nin ihracat odaklı sektörlerle yönlendirilmesi, katma değerli ihracatın teşviki ve DYY ile ihracat stratejilerinin uzun vadeli kalkınma planlarıyla uyumlu hale getirilmesi gerektiğini önermektedir. Ayrıca, Gana ekonomisinin büyüme hızını artırmak için yerel yatırımların teşvik edilmesi ve elverişli bir ekonomik ve politik ortam oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.

Rahman ve Grewal (2017), ekonomik entegrasyon ve jeopolitik dengelerin ışığında, Hindistan'ın SAARC'a katılmama kararı sonrası BIMSTEC ülkelerinin önemini ele almıştır. Çalışma, BIMSTEC ülkeleri için panel veri analizi kullanarak DYY'ler ile dünya ticareti arasındaki nedensellik ilişkilerini ampirik olarak incelemeyi amaçlamıştır. Analizler, BIMSTEC bölgesinde DYY, ithalat ve ihracat değişkenleri arasında karşılıklı nedensellik ilişkileri olduğunu göstermiştir. DYY girişleri ile ithalatın ihracatın büyümesine katkı sağladığı, ithalat ve ihracatın da DYY girişlerini desteklediği bulunmuştur. Ayrıca, DYY akışları ve ihracatın ithalat üzerinde anlamlı etkiler yarattığı belirlenmiştir. Bu bulgular, BIMSTEC bölgesinin yüksek ticaret ve yabancı sermaye çekme potansiyeline sahip olduğunu ve küresel ekonomide daha etkili bir aktör olabileceğini göstermektedir.

Belloumi (2014), 1970-2008 döneminde Tunus örneği üzerinden, işsizlik ve teknolojik yetersizliklerle mücadele eden ülkelerde DYY'ler, ticaret açıklığı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelemiştir. ARDL sınır testiyle yapılan analizler,

DYY'nin bağımlı değişken olduğu modelde uzun dönemli eşbütünleşme olduğunu, ticaret açıklığı ve ekonomik büyümenin uzun vadede DYY girişlerini desteklediğini göstermiştir. Ancak Granger nedensellik testleri, kısa vadede DYY ile büyüme veya ticaret ile büyüme arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulamamıştır. Bu durum, DYY'nin otomatik olarak pozitif yayılma etkileri yaratmadığı yönündeki kanaati desteklemektedir. Çalışma, DYY'nin doğrudan büyümeyi tetikleyici etkisinin sınırlı olduğunu ve ekonomik büyümenin esasen iç yatırımlara dayandığını vurgulamıştır. Tunus'un DYY'nin olumlu etkilerini maksimize etmesi için eğitim, finansal sistem reformları, altyapı geliştirme ve bölgesel entegrasyon gibi alanlarda politikalar izlemesi gerektiği önerilmiştir.

Hussain ve Haque (2016), 1973-2014 dönemine ait verilerle Bangladeş ekonomisinde DYY'ler, dış ticaret ve kişi başına düşen GSYİH büyüme oranı arasındaki ilişkiyi VECM kullanarak incelemiştir. Analizler hem dış ticaretin hem de DYY'nin kişi başına GSYİH büyümesi üzerinde anlamlı ve olumlu etkiler yarattığını ve değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını teyit etmiştir. Çalışma, Bangladeş'in sürdürülebilir büyümesi ve yoksulluğun azaltılması için düşük maliyetli emek gücü avantajını kullanmasını, istihdamı ve üretimi artırmasını önermektedir. Ayrıca, DYY çekmek ve ticareti canlandırmak amacıyla kapsamlı yasal reformlar, altyapı geliştirme, siyasi istikrarın sağlanması ve gelişmiş ülke pazarlarına tarife muafiyetli erişim sağlanmasının önemini vurgulamaktadır. Bulgular, DYY ve dış ticaretin Bangladeş'in ekonomik kalkınma stratejisinde merkezi bir rol oynadığını göstermektedir.

Nguyen (2020), 2000-2018 döneminde DYY'ler ve uluslararası ticaretin (ihracat ve ithalat) Vietnam'ın ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini OLS analiziyle incelemiştir. Bulgular, DYY ve ihracatın ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı etkileri olduğunu göstermiştir. İthalatın ise büyümeyi negatif etkilediği ancak bu etkinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu belirlenmiştir. Çalışma, Vietnam hükümetine nitelikli ve çevre dostu DYY'nin teşvik edilmesi, ihracat odaklı politikaların sürdürülmesi, ihracat ürünlerinin katma değerinin artırılması ve ithalat yapısının etkin yönetilmesi gibi politika önerilerinde bulunmaktadır. Ayrıca, uluslararası ticaret anlaşmalarının uygulanması ve dış ticaretin serbestleştirilmesinin sürdürülebilir.

Ali ve Xialing (2017), 1991-2015 döneminde Pakistan'da DYY'ler, uluslararası ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışma, DYY ve uluslararası

ticaretin ekonomik büyümeyle anlamlı ve pozitif ilişkiler içinde olduğunu bulmuştur. DYY'nin sermaye birikimi, teknoloji transferi, işgücü niteliği ve istihdam yaratma yoluyla büyümeye önemli katkılar sağladığı vurgulanmıştır. Uluslararası ticaretin ise karşılaştırmalı üstünlük yoluyla üretim etkinliğini artırdığı belirtilmiştir. Araştırma, Pakistan'ın uzun vadeli kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi için dışa açıklığı esas alan ekonomi politikalarını sürdürmesi ve yabancı yatırımı destekleyici stratejiler geliştirmesinin kritik önemde olduğunu ortaya koymaktadır. Sermaye akışlarının önündeki engellerin kaldırılması ve kapsamlı yatırım hükümlerinin yasalara dahil edilmesiyle DYY girişlerinin artırılmasının uzun vadeli büyümeyi teşvik edeceği ifade edilmiştir.

2.4.4 Literatür taramasının özeti

1995-2025 dönemine ait ampirik literatür, DYY'ler ve uluslararası ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine dair kapsamlı ancak henüz tam bir uzlaşıya varılamamış bir tablo sunmaktadır. Bu çerçevede, Yılmaz ve Albayrak (2023), Türkiye örneği üzerinden yaptıkları analizde dış ticaretin büyüme üzerindeki etkisinin uzun dönemde anlamlı olduğunu, ancak kısa dönemde net bir sonuca varılamadığını ortaya koymuşlardır. Teorik düzlemde hem klasik hem de modern büyüme teorileri DYY ve ticaretin büyümeyi destekleyebileceğini öngörmüştür. Klasik teoriler, iş bölümü, uzmanlaşma ve sermaye birikimi gibi mekanizmalar aracılığıyla verimlilik artışını ve refahı vurgularken; içsel büyüme teorileri, teknolojik ilerleme ve bilgi yayılımı kanallarını öne çıkararak DYY ve ticaretin uzun dönemli büyüme motoru olabileceğini ileri sürmüştür. DYY teorileri ise, üretim döngüsü, içselleştirme ve eklektik paradigmlar çerçevesinde, yabancı yatırımların belirli ülkelere yönelme nedenlerini açıklarken, bu yatırımların başarılı olması durumunda ev sahibi ülkenin üretim kapasitesini ve dolayısıyla büyüme oranını artıracığı ortak noktasında birleşmektedir (Borensztein ve diğ, 1998).

Ampirik literatür, DYY'nin büyümeyi desteklediği teorik öngörülerini öngörülerini genellikle teyit etmekle birlikte, ilişkilerin karmaşıklığını ve ülke özelindeki farklılıklarını da gözler önüne sermektedir. Pek çok ampirik çalışma, DYY'nin sermaye birikimi, teknoloji transferi ve verimlilik artışları yoluyla büyümeyi pozitif etkilediğini bulmuştur (Kılıç ve Kızılkaya, 2023; Lasbrey ve diğ 2018; Li ve Liu, 2005; Hansen ve Rand, 2006; Muse ve Mohd, 2021; Hussain ve Haque, 2016; Ali ve Xialing,

2017). Örneğin, Rienadi ve Setyowati (2025) tarafından ABD ve Hindistan karşılaştırılarak yapılan bir çalışmada, DYY'nin her iki ülkede de ekonomik büyümeye pozitif ve anlamlı katkısı olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, bazı araştırmalar DYY'nin etkisinin ancak belirli eşik değerlerin (insan sermayesi, finansal gelişmişlik gibi) üzerinde anlamlı olduğunu vurgulayarak koşullu bir etkiye dikkat çekmiştir (Lamine ve Yang, 2010; Lasbrey ve diğ, 2018). Adams (2009) çalışmasında, SSA ülkelerinde DYY'nin yerli yatırımları kısa vadede dışlayabildiğini, ancak uzun vadede üretim kapasitesine katkı sağlayabileceğini belirtmiş, ev sahibi ülkenin altyapı, eğitim ve kurumsal kapasitesinin belirleyici rol oynadığını vurgulamıştır. Özellikle DYY'nin hammadde sektörlerine yönelmesinin büyümeye katkısını sınırlayabileceği, sanayi ve ihracata odaklanan yatırımların ise daha yüksek verim sağlayabileceği ifade edilmiştir.

Hatta birkaç çalışma, DYY ile büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulamamış veya nedenselliğin büyümeden DYY'ye doğru olabileceğini (ters nedensellik) öne sürmüştür (Öncü ve Çelik, 2018; Gokmen, 2021; Rakshit, 2022; Belloumi, 2014). Örneğin, Gökmen (2021) Türkiye özelinde, net DYY'nin reel GSYİH üzerindeki uzun vadeli etkisinin istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığını, aksine GSYİH'nin DYY girişlerini uzun vadede etkilediğini tespit etmiştir. Bu durumun, DYY'nin büyük bölümünün üretken olmayan sektörlerdeki birleşme ve satın almalar yoluyla gerçekleşmesinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Benzer şekilde, Nursam ve diğ (2025) sekiz Asya ülkesinde DYY'nin pozitif etkisini belirtse de, istatistiksel anlamlılığının modellere göre değiştiğini, bunun da kurumsal kapasite farklılıklarından kaynaklanabileceğini öne sürmüştür. Sari, diğ (2025) de yükselen piyasalar için DYY'nin kısa dönemde ekonomik büyümeye etkisinin pozitif olmasına rağmen anlamlı olmadığını gözlemlemiş, ancak uzun vadede anlamlı pozitif bir etki bulmuşlardır. Bu farklı sonuçlar, metodolojik yaklaşımlara, veri dönemlerine ve ülke gruplarına göre değişebilmekle birlikte, genel kanı, DYY'nin uygun ekonomik ve kurumsal ortam mevcutsa (Makiela ve Ouattara, 2018; Lasbrey ve diğ, 2018) büyümeyi anlamlı ölçüde destekleyen bir faktör olduğudur. Makiela ve Ouattara (2018) da DYY'nin büyümeye etkisinin ağırlıklı olarak fiziksel ve beşerî sermaye birikimi yoluyla gerçekleştiğini, TFV kanalı üzerinden anlamlı bir aktarım olmadığını göstermiştir.

Uluslararası ticaret cephesinde de ampirik bulgular büyük ölçüde olumludur (Sakyi ve diğ, 2015; Brueckner ve Lederman, 2015; Chang ve diğ 2009; Hye ve diğ , 2016;

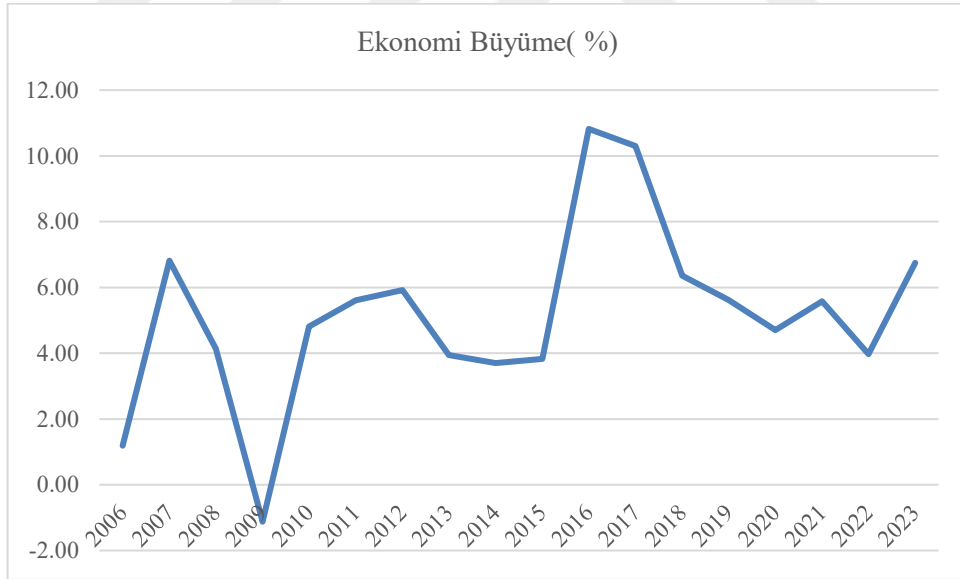
Owolabi-Merus ve diğ, 2015; Hadhek ve Mrad, 2015; Agyei ve İdan, 2022). İhracat artışının büyümeyi tetiklediği, özellikle imalat sanayi ihracatına dayalı ekonomilerin yüksek performans gösterdiği pek çok araştırmayla sabittir (Owolabi Merus ve diğ, 2015). Nguyễn ve Phan (2025) da gelişmekte olan ülkelerde ihracatın sürdürülebilir kalkınmaya olumlu katkı sağladığını belirtmiştir. Nursam ve diğ. (2025) Asya ülkeleri için ticari açıklığın GSYİH üzerinde sürekli ve anlamlı pozitif bir etkiye sahip olduğunu vurgulamıştır. Sari, Yulianita ve Bashir (2025) de yükselen piyasalarda ticari açıklığın hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyümeye pozitif ve anlamlı katkısını doğrulamıştır. İthalatın rolü daha az vurgulansa da, son dönem çalışmalar yatırım malı ve teknoloji içerikli ithalatın büyümeye önemli katkılar sunduğunu göstermektedir (Owolabi Merus ve diğ, 2015). Ancak Nguyễn ve Phan (2025), gelişmekte olan ülkelerde ithalatın sürdürülebilir kalkınma üzerinde olumsuz etkiler yarattığını gözlemlemiştir. Ticari açıklık endeksleri de genel olarak açık ekonomilerin daha hızlı büyüdüğünü ortaya koymuştur (Yılmaz ve Albayrak, 2023; Sakyi ve diğ, 2015; Brueckner ve Lederman, 2015; Hye, ve diğ, 2016). Ancak ticaretin yapısal bileşimi ve dış şoklara maruz kalma durumu, bazı ülkelerde farklı sonuçlara yol açabilmektedir (Yılmaz ve Albayrak, 2023) . Örneğin, Rodriguez ve Rodrik (2000), ticaret açıklığı ile büyüme arasındaki ilişkinin metodolojik sorunlar ve model spesifikasyonlarına aşırı hassasiyet gösterdiğini belirterek eleştirel bir bakış açısı sunmuştur. Yanikkaya (2003) ise, bazı durumlarda ticaret engellerinin bile büyümeyle pozitif korelasyon sergileyebileceğini, serbest ticaretin faydalarının evrensel olmadığını ve ülkeye özgü koşullara bağlı olduğunu belirtmiştir. Bu durum, ticaretin niceliği kadar kalitesinin de (ne ihraç edildiği, ne ithal edildiği) önemli olduğunu göstermektedir. Xayyalath ve diğ. (2025) Lao P.D.R örneğinde uluslararası ticaretin ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etki yarattığını bulmuş, bu durumu gereksiz ithalat ve ticaret hadleriyle ilişkilendirmiştir. Ayrıca, Chang ve diğ. (2009) ile Hadhek ve Mrad (2015) tarafından yapılan çalışmalar, ticaret açıklığının büyüme üzerindeki pozitif etkisinin, düşük enflasyon, makroekonomik istikrar, gelişmiş finansal piyasalar ve yüksek beşerî sermaye stoku gibi tamamlayıcı makroekonomik politikalar ve güçlü kurumsal yapılarla desteklendiğinde belirginleştiğini ortaya koymuştur. Agyei ve İdan (2022) da kurumsal kalitenin, ticaret açıklığının kapsayıcı büyüme üzerindeki olumlu etkisini artırıcı bir unsur olarak işlev gördüğünü teyit etmiştir.

DYY ve ticaretin kesişim noktasında ise literatür, bu iki unsurun birbirini desteklemesi halinde en güçlü büyüme sonuçlarına ulaşıldığını belirtmektedir. Yani, yabancı yatırımların ihracat sektörlerine yönelmesi veya ticari liberalizasyonun daha fazla DYY çekmesi, büyüme açısından bir kazan-kazan durumu yaratmaktadır (Rakshit, 2021; Sakyi ve diğ, 2015; Rahman ve Grewal, 2017; Belloumi, 2014; Hussain ve Haque, 2016; Ali ve Xialing, 2017). Örneğin, Sakyi ve diğ. (2015) Gana özelinde DYY ile ihracat arasındaki etkileşimin büyümeyi destekleyici nitelikte olduğunu ve DYY'nin ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ihracat odaklı sektörlerle yönlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Rahman ve Grewal (2017) ise BIMSTEC bölgesinde DYY, ithalat ve ihracat arasında karşılıklı nedensellik ilişkileri bulunduğunu ve bu unsurların birbirini desteklediğini tespit etmiştir. Belloumi (2014) Tunus örneğinde ticaret açıklığı ve ekonomik büyümenin uzun vadede DYY girişini desteklediğini, ancak DYY'nin tek başına büyümeyi tetiklemediğini ve yatırımların niteliği ile yapısal reformların kritik olduğunu ifade etmiştir. Bu sinerjiyi yakalayan ülkeler hem yüksek yatırım hem de yüksek ticaret hacmi ile çarpıcı büyüme performansları sergilemişlerdir.

3. GİNE EKONOMİSİNDE MAKROEKONOMİK PERFORMANS VE YATIRIM DİNAMİKLERİ

3.1 Ekonomik Büyüme Oranlarının Seyri

2006-2023 dönemi, Gine ekonomisinin hem yapısal kırılganlıklarını hem de dışsal şoklara karşı gösterdiği direnç kapasitesini belirgin bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu süreçte incelenen reel GSYİH büyüme oranları, 2009'daki %-1,12'lik daralmadan 2016'daki %10,82'lik zirveye uzanan geniş bir dalgalanma sergileyerek, ülkenin ekonomik performansının oldukça değişken olduğunu ortaya koymuştur. Bu oynaklık, Gine ekonomisinin dönemsel sıçramalar ile derin durgunluklar arasında seyrettiğini ve büyüme dinamiklerinin büyük ölçüde küresel emtia fiyatları ve iç siyasi istikrar gibi dışsal faktörlere bağımlı olduğunu net bir biçimde göstermektedir.



Şekil 3.1: Ekonomik büyüme oranlarının seyri (2006-2023).

Dönemin başlangıcında, özellikle 2007-2008 yılları arasında yaşanan küresel pirinç ve petrol fiyatlarındaki rekor artışlar, dünya genelinde düşük gelirli ülkeler de dahil olmak üzere pek çok ekonomide ödemeler dengesi ve yüksek enflasyon sorunlarına yol açmıştır. IMF raporlarına göre, bu küresel gelişmeler Gine'yi de derinden etkilemiş; hükümetin temel gıda ve yakıt ürünlerine yönelik sübvansiyon politikaları, kamu

bütçesi üzerinde ciddi bir baskı oluşturmuştur (IMF, 2009). Aynı dönemde baş gösteren iç siyasi belirsizlik, özellikle Aralık 2008'de devlet başkanının vefatıyla zirveye ulaşmış; ardından iktidara gelen askeri cunta yönetimi, 2009 yılında bütçesiz harcamaların artmasına ve enflasyonun %21 seviyelerine yükselmesine neden olarak ekonomide %-1,12'lik dikkat çekici bir daralmaya yol açmıştır (IMF, 2011).

Ancak, 2010 yılında gerçekleştirilen ilk demokratik seçimlerle birlikte Gine, siyasi normalleşme sürecine girmiş ve ekonomik reformlara hız vermiştir. Alfa Condé liderliğindeki yeni yönetim, IMF ile 2011 yılında başlatılan Genişletilmiş Kredi Kolaylığı (ECF) programı çerçevesinde sıkı maliye ve para politikaları uygulamış; madencilik sektöründeki şeffaflığı artırmayı hedefleyen kapsamlı reformları hayata geçirmiştir (Mijiyawa, 2017). Yeni Madencilik Kanunu'nun yürürlüğe girmesi, yabancı yatırımcılar için daha öngörülebilir bir ortam yaratmış; Kaléta hidroelektrik santrali ve çeşitli boksit projeleri gibi büyük altyapı yatırımları dönemin önemli başarıları arasında yer almıştır.

Bu kapsamlı reform ve yatırımların etkisiyle, 2011 (%5,61) ve 2012 (%5,92) yıllarındaki istikrarlı büyümenin ardından, 2016 ve 2017 yıllarında ekonomik performans dikkat çekici bir yükseliş göstermiştir. Özellikle 2016 yılında kaydedilen %10,82'lik ve 2017'de %10,30'luk büyüme oranları, Gine'nin son yıllardaki en yüksek büyüme performanslarını temsil etmektedir. Bu olağanüstü büyüme, esas olarak Boke bölgesindeki büyük ölçekli madencilik yatırımlarının devreye girmesiyle açıklansa da aynı zamanda altyapı geliştirme projeleri ve tarım sektörüne yönelik destek politikalarının da bu başarıya önemli katkı sağladığını belirtmek gerekir.

2018 ve 2019 yıllarında büyüme oranları sırasıyla %6,36 ve %5,62'ye gerileyerek daha ılımlı bir seyir izlemiştir. Bu yavaşlama, madencilik sektöründeki genişlemenin belirli bir olgunluğa ulaşması ve tarım ile hizmet sektörlerinde devam eden yapısal sorunların bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Buna rağmen, Gine bu dönemde SSA'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olma konumunu korumuş; kişi başına düşen gelir artışı ile birlikte ülke, düşük gelirli ülkeler kategorisinden alt-orta gelirli ülkeler grubuna geçiş sürecine girmiştir (Url-3).

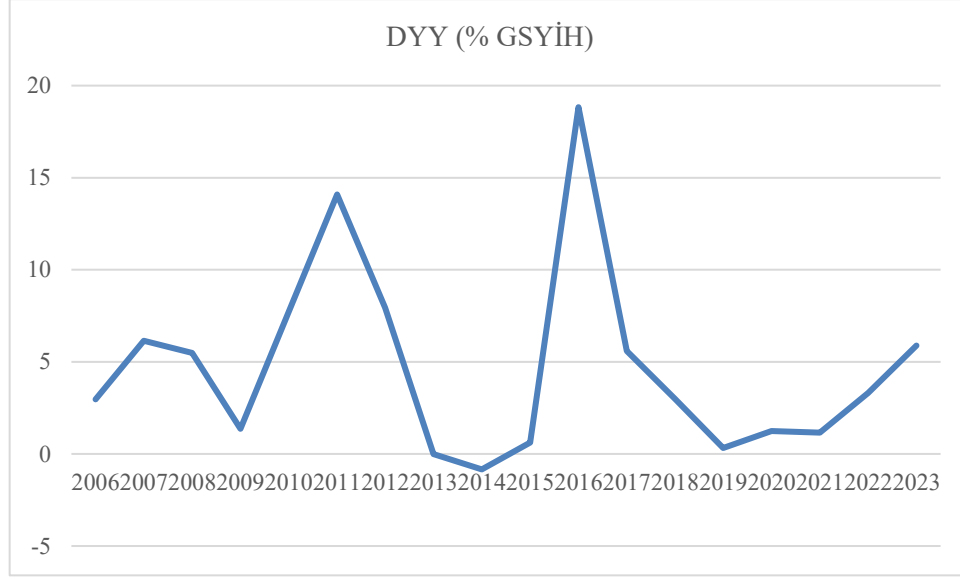
2020 yılı, küresel COVID-19 pandemisinin derin etkileriyle şekillenmiştir. Gine, kısıtlı sağlık altyapısına rağmen, madencilik sektörünün ihracat performansındaki direnç sayesinde %4,70'lik pozitif bir büyüme oranı kaydetmeyi başarmıştır. Ancak bu

büyümenin toplumsal etkisi sınırlı kalmış ve yoksulluk oranlarının yeniden artış riski gündeme gelmiştir. 2021 yılında yaşanan askeri darbe, kısa vadeli siyasi belirsizliklere yol açarak özel sektör yatırımlarında geçici duraksamalara neden olsa da kamu maliyesindeki disiplinin korunması ve küresel emtia fiyatlarındaki yükseliş sayesinde Gine ekonomisi 2021'de %5,58, 2022'de %3,97 ve 2023'te %6,74 oranlarında büyüme performansını sürdürmüştür. Özellikle Simandou demir cevheri projesi gibi stratejik, büyük ölçekli yatırımlar bu dönemdeki büyümenin temelini oluşturmuş; IMF'ye göre proje, üretime 2025'te başlanması durumunda, 2030 itibarıyla Gine'nin reel GSYİH seviyesini yaklaşık %26 daha yukarı taşıyacak potansiyele sahiptir (Url-7). Bu gelişmeler, 2024 sonrası ekonomik görünümün olumlu beklentilerle desteklenmesine önemli katkı sağlamıştır.

Genel olarak, 2006-2023 dönemi, Gine ekonomisinin madencilik odaklı ve dışa açık büyüme modelinin hem potansiyelini hem de limitlerini gözler önüne sermiştir. Kısa vadeli büyüme başarılarına rağmen, içsel üretim kapasitesinin sınırlılığı, insan sermayesi eksiklikleri ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler, bu büyümenin kapsayıcılığını ve sürdürülebilirliğini tartışmalı kılmaktadır. Dolayısıyla, sonraki analizlerde ele alınacak olan DYY'ler ile uluslararası ticaretin (ihracat ve ithalat) GSYİH üzerindeki etkileri, ülkenin yapısal dönüşüm dinamiklerini daha derinlemesine anlamak için kritik olacaktır.

3.2 Doğrudan Yabancı Yatırımların GSYİH İçindeki Yeri ve Etkisi

Gine, zengin maden rezervleri sayesinde son yıllarda önemli miktarda DYY çeken Afrika ülkelerinden biri olarak öne çıkmaktadır. 2006-2023 döneminde ülkeye yönelen DYY akımları, küresel ekonomik koşullara, emtia fiyatlarındaki dalgalanmalara ve ülke içi politik gelişmelere bağlı olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Literatürde Afrika ülkelerine yönelik DYY'yi açıklayan çalışmalar, doğal kaynak varlığından kurumsal yapılara kadar çeşitli faktörlerin yatırım kararlarında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (Asiedu, 2006). Gine örneğinde de maden sektörü gibi doğal kaynaklara dayalı alanlar, yatırımcılar için önemli bir çekim unsuru olmuştur. Bununla birlikte, makroekonomik istikrar, piyasa büyüklüğü ve altyapı kalitesi gibi faktörler de yabancı yatırımın sürekliliğinde kritik rol oynamıştır (Alam ve Shah, 2013).



Şekil 3.2: DYY GSYİH içindeki payı ve etkisi (2006-2023).

Dönemin başlangıcında, 2006 yılında DYY'nin GSYİH'ye oranı %2,96 iken, küresel likidite bolluğu ve emtia fiyatlarındaki yükselişin etkisiyle 2007'de bu oran %6,14'e ulaşmıştır. Ancak, 2008 küresel finansal krizi ve akabinde ülkede vuku bulan ciddi siyasi belirsizlikler, DYY akışında keskin bir düşüşü tetiklemiş ve 2009 yılında oran %1,36'ya gerilemiştir. Bu dramatik gerileme, Asiedu'nun (2006) çalışmalarında vurguladığı üzere, politik istikrarsızlığın ve dışsal şokların yatırımcı güveni üzerindeki mütehakim etkisini açıkça gözler önüne sermektedir.

2010 sonrası demokratikleşme süreci ve IMF destekli reform inisiyatifleri, yatırım ortamında bir canlanma sağlamıştır. Özellikle ülkenin demir cevheri ve boksit rezervlerindeki büyük ölçekli projeler, yabancı yatırımcıların ilgisini yeniden celbetmiş ve 2012'de DYY'nin GSYİH'ye oranı %7,93'e yükselmiştir. Ne var ki, 2013-2015 yılları arasında yaşanan Ebola salgını ve bazı büyük projelerin yavaşlaması, DYY akışını olumsuz etkileyerek 2015'te oranı %0,61 gibi kayda değer bir düşüşle sınırlamıştır.

2016 yılı, Gine'nin DYY tarihinde dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Büyük ölçekli madencilik yatırımları, bilhassa boksit madeni işletmeleri ve Simandou demir cevheri projesi gibi mega projelerin devreye alınmasıyla DYY'nin GSYİH'ye oranı %18,83 ile tarihi bir zirveye ulaşmış, Gine'yi Afrika kıtasında en çok yatırım çeken ülkelerden biri konumuna yükseltmiştir. Bu olağanüstü artışın ardından 2017'de oran %5,59 olarak kaydedilmiştir. 2020'deki COVID-19 pandemisinin küresel ekonomide yarattığı sarsıntıya rağmen, Gine'nin DYY akımları %1,25 ile göreceli bir direnç sergilemiştir.

Takip eden yıllarda DYY'deki artış eğilimi devam etmiş; 2021'de %1,16, 2022'de %3,31 ve 2023'te %5,59 olarak gerçekleşmiştir.

Gine'ye yönelen DYY'nin büyük bir kısmı, ülkenin zengin doğal kaynaklarına odaklanan "kaynak arayışlı" (resource-seeking) yatırımlar niteliğindedir; imalat veya hizmet gibi sektörlerdeki çeşitliliğin sınırlı kaldığı gözlemlenmektedir (UNCTAD, 2023). Bu durum, DYY'nin ekonomik çeşitlenmeye ve kapsayıcı istihdam yaratmaya olan katkısını kısıtlamaktadır. Bürokratik engeller ve altyapı yetersizlikleri gibi kronik sorunlar yatırım cazibesini sınırlamaya devam etse de (Alam ve Shah, 2013), hükümetin reform çabaları (Url-4) ve makroekonomik istikrar politikaları, yatırımcı güveninin idamesinde müstesna bir rol oynamıştır.

Sonuç olarak, Gine'nin DYY performansı, ülkenin doğal kaynak potansiyeli ile siyasi ve kurumsal istikrar arasındaki karmaşık ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır. Sürdürülebilir ve kapsayıcı bir kalkınma için DYY'nin sadece madencilik sektörüne bağlı kalmayıp diğer sektörlerle de yayılması ve yatırım ortamının yapısal reformlarla güçlendirilmesi hayati önem taşımaktadır.

Bu kapsamda, Gine'de DYY'nin GSYİH içindeki payını analiz etmek hem akademik çalışmalar hem de politika belirleyiciler için kritik bir değerlendirme alanıdır. Zira bu ilişkinin niteliği, yatırım politikalarının yönünü ve önceliklerini belirlemede yol gösterici niteliktedir.

3.2.1 DYY çekme politikaları ve teşvik mekanizmaları

Gine hükümeti, DYY'ler ülkeye çekebilmek ve mevcut yatırımcıları ülkeye anchor etmek amacıyla çeşitli politika tedbirleri ve teşvik mekanizmaları uygulamaktadır. Bu çerçevede ilk önemli adım, yatırım mevzuatının yabancı yatırımcı dostu hale getirilmesidir. Gine'nin temel yatırım yasası olan Yatırım Kanunu (Code des Investissements) ilk olarak ilk olarak 3 Ocak 1987 tarihli ve 001/PRG/87 sayılı Kararname ile yürürlüğe girmiş, ardından 30 Haziran 1995 tarihli L/95/029/CTRN sayılı Kanun ile kapsamlı bir revizyona tabi tutulmuştur. Bu kanun, yerli ve yabancı yatırımcıların ayırım yapılmaksızın herhangi bir ekonomik faaliyeti mevcut yasal düzenlemelere uygun biçimde gerçekleştirme hakkını garanti altına almaktadır. Yatırım Kanunu kapsamında yabancı sermayeye geniş haklar tanınmış; yatırımcıya, anaparasını, yatırımdan elde edilen kârları, yatırımın tasfiyesi sonucu oluşan sermaye kazançlarını ve kamulaştırma/istimlak durumunda ödenen hakkaniyetli tazminatı,

tercih ettikleri ÷lkeye serbestçe transfer etme hakkı yasalarla güvence altına alınmıştır ve adil muamele gibi temel güvenceler sağlanmıştır (Url-5).

Gine Hükümeti, belirli sektörlerdeki yatırımları teşvik etmek amacıyla ölçek ve sektöre özgü vergi avantajlarını yasal çerçeveyle güvence altına almıştır. Örneğin, imalat, tarım veya sosyal kalkınma öncelikli alanlarda faaliyet gösteren şirketlere, kurumlar vergisinden muafiyet ve gümrük vergisi istisnaları gibi mali kolaylıklar sağlanmaktadır. Bu tür teşvik mekanizmaları, ülkenin yabancı sermaye çekme stratejisinin temel araçları arasında yer almakta olup, özellikle 2010 sonrasında uygulanan reformlarla kapsamı genişletilerek sürdür÷lmüştür (Url-6). Söz konusu düzenlemeler, yatırımcıların operasyonel maliyetlerini düşürürken, aynı zamanda kırsal bölgelerde istihdamın artırılması ve teknoloji transferinin hızlandırılması gibi sosyo-ekonomik hedeflere de katkı sunmaktadır. Ancak, bu teşviklerin etkinliği, yerel yönetimlerin idari kapasitesi ve kaynak tahsisi konusundaki şeffaflıkla doğrudan ilişkilidir.

Kurumsal düzeyde ise Gine, bürokrasiyi azaltıp yatırımcıya kolaylık sağlamak amacıyla Gine Özel Yatırım Teşvik Ajansı (APIP), 2011 yılında cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulmuş ve 2016’da faaliyetlerini genişletmiştir (Url-4). APIP hem yerel hem de yabancı yatırımcılar için bir “tek durak” merkezi olarak hizmet vermekte ve şu hizmetleri sunmaktadır:

- İşletme kurulumunu 72 saat içinde tamamlayarak bürokratik süreçleri hızlandırma.
- Gine’nin yatırım fırsatlarını uluslararası platformlarda tanıtan forumlar düzenleme.
- Hükümet bakanlıklarıyla iş birliği yaparak iş ortamını iyileştirmek için reformlar belirleme ve uygulama.
- Yatırımcılara yasalar, kurallar, prosedürler ve kayıt gereksinimleri hakkında kapsamlı bilgi sağlama (Url-2).

DYY ile ilgili diğer önemli mevzuatlar arasında Teminat Kodu, Gümrük Kodu ve Madencilik Kodu yer almaktadır. Madencilik Kodu, Gine’nin boksit ve altın gibi doğal kaynaklarını yönetmek için kritik bir rol oynarken, Gümrük Kodu, ithalat ve ihracat süreçlerini kolaylaştırarak yatırımcılar için maliyetleri düşürmeyi hedeflemektedir

(Url-4). Ancak, madencilik şirketlerinin Madencilik Kodu'na rağmen farklı vergi oranları müzakere etmesi, yasal tutarlılık konusunda endişelere yol açmaktadır.

Gine Yatırım Tanıtım Ajansı (APIP), ülkenin makroekonomik istikrarını güçlendirmek ve DYY'yi artırmak amacıyla çok taraflı kalkınma bankalarıyla (İslam Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, Dünya Bankası) iş birliği yaparak küresel yatırımcıların dikkatini çekmeyi hedeflemektedir (Url-2). Ajans, APIP-Guinée web sitesi aracılığıyla yatırımcılara sektörel strateji belgeleri, yasal düzenlemeler ve kayıt prosedürleri hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, enerji, madencilik, ulaşım, konaklama ve bilişim gibi öncelikli sektörlerde devlet destekli altyapı projeleriyle yatırım ortamını cazip hale getirmektedir. Gine, yatırımcılar için vergi indirimleri, gümrük kolaylıkları ve kamulaştırmaya karşı yasal garantiler gibi teşvikler sunarak özellikle madencilik, tarım, turizm ve yenilenebilir enerji gibi sektörlerde yatırım potansiyelini artırmayı amaçlamaktadır.

Gine'nin DYY politikaları, özellikle 2015 tarihli Yatırım Kodu ve 2017 tarihli KÖİ Yasası ile önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu reformlar, ülkenin yatırım ortamını daha öngörülebilir hale getirmeyi amaçlamış ve APIP'nin rolüyle birlikte yatırımcılar için daha erişilebilir bir çerçeve sunulmuştur. APIP, sektörel bilgilendirme, prosedür rehberliği ve tanıtım faaliyetleriyle Gine'nin uluslararası yatırım çevrelerindeki görünürlüğünü artırmış, ayrıca büyük yatırımların koordinasyonunda da aktif rol üstlenmiştir.

1990'lı yıllardan itibaren Gine, yabancı yatırımları hukuki güvence altına almak amacıyla uluslararası düzenlemelere aktif şekilde taraf olmuştur. Bu kapsamda, 1968 yılında Dünya Bankası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Uluslararası Merkezi (ICSID)'ne üye olarak yatırımcı-devlet anlaşmazlıklarında uluslararası tahkim mekanizmalarını tanımıştır (Url-8). Aynı zamanda, 1958 tarihli Birleşmiş Milletler Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Sözleşmesi (New York Sözleşmesi)'ni 1991'de onaylayarak yabancı mahkeme ve tahkim kararlarının iç hukukta geçerliliğini kabul etmiştir (Url-9). Gine'nin bu süreçteki en kritik adımı ise, ikili yatırım anlaşmaları (BIT) alanındaki aktif diplomasisi olmuştur. Fransa (2017), Burkina (2004), Almanya (1965), Kanada (2015) , Türkiye (2019) gibi ülkeleriyle imzaladığı anlaşmalarla yatırımcıların mülkiyet haklarını, kâr transferlerini ve kamulaştırma koşullarını karşılıklı olarak koruma altına almıştır (Url-10). Bu ikili anlaşmalar, yatırımcılara adil ve eşit muamele, kamulaştırmaya karşı koruma ve

anlaşmazlık halinde tahkim yoluna gitme imkânı gibi güvenceler sunarak, yatırım ortamının öngörülebilirliğini artırmaktadır.

Gine'nin 1999 yılında kurduğu Ticari Tahkim Mahkemesi (*Cour d'Arbitrage Commercial*), yatırımcı-devlet ve ticari uyuşmazlıkların geleneksel yargı sisteminden daha hızlı çözülmesini amaçlamaktadır. Mahkeme, Gine Ticaret Kanunu'nun (Code de Commerce) 2010 revizyonu kapsamında, bağımsız bir yapıda ve iş dünyası temsilcilerinin katılımıyla faaliyet göstermektedir (Journal Officiel de la Guinée, 1999). Enerji ve madencilik sektörlerinde ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuk, geleneksel yargı süreçlerine kıyasla daha hızlı ve etkili bir alternatif sunmaktadır.

Gine, 1995 yılında taraf olduğu OHADA kapsamında, 2017'de revize edilen Tahkim Yasası'nı (Acte Uniforme sur l'Arbitrage) 2018'de iç hukukuna aktarmıştır. Bu yasa, tahkim süreçlerinin altı ay ile sınırlandırılması, elektronik duruşmaların tanınması ve tahkim kararlarının OHADA üye ülkelerinde doğrudan icrası gibi yenilikler getirmiştir (OHADA, 2017).

Bu gelişme, yatırımcıların hukuki hak arama konusunda güvenini tesis etmeye yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Hükümetin DYY çekme politikasında bir diğer unsur, bölgesel entegrasyon ve reform programlarına katılımdır. Gine, UEMOA üyeleriyle birlikte ortak yatırım teşvik politikaları geliştirirken, aynı zamanda Afrika'daki ticaretin serbestleşmesini amaçlayan Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Anlaşması'na da taraf olmuştur. Bunlara ek olarak, Gine 2011 yılında OHADA üyeliğine dahil olarak, iş yapma ortamını düzenleyen ticaret kanunlarını bölgesel standartlara uyumlu hale getirmiştir. Bu sayede şirket kuruluşu, iflas hukuku, ticari anlaşmalar gibi konularda yabancı yatırımcılar için güvence oluşturan modern bir hukuki çerçeve sağlanmıştır. Yatırım iklimini geliştirmek için şeffaflık ve iyi yönetim de gündeme alınmıştır. Özellikle Alpha Condé yönetimi döneminde (2010-2021), maden ruhsatlarının yeniden gözden geçirilmesi, yolsuzlukla mücadele kurumunun güçlendirilmesi gibi adımlar atılarak, geçmişte yatırımcıları tedirgin eden bazı sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, 2021'deki askeri darbe ve sonrasında oluşan siyasi belirsizlik ortamı, kısa vadede bazı yatırım kararlarının ertelenmesine yol açmıştır. Geçici yönetim,

yatırımların devamlılığını sağlamak adına mevcut anlaşmalara saygı duyulacağını ve yabancı sermayenin haklarının korunacağını defalarca açıklamıştır.

Genel olarak, Gine hükümeti DYY'ler çekmek için liberal bir yasal çerçeve, finansal teşvikler ve kurumsal kolaylaştırıcılar seti oluşturmuştur. Bu politikalar sayesinde belli ölçüde yatırımcı güveni tesis edilmiş ve madencilik başta olmak üzere çeşitli alanlarda yabancı sermaye girişi sağlanmıştır. Ancak iş ortamının iyileştirilmesine yönelik bu çabalara rağmen, yatırımcıların kararlarında etkili olan bazı yapısal sorunlar tam anlamıyla çözülebilmemiş değildir. Özellikle altyapı yetersizlikleri, enerji arzındaki sıkıntılar, nitelikli işgücü eksikliği ve yolsuzluk algısı Gine'nin yatırım cazibesini olumsuz etkileyen faktörler olmaya devam etmektedir (Url-6). Örneğin ülke içi ulaşım ağlarının zayıf olması, maden dışı sektörlerde yatırım yapmak isteyen bir şirket için ciddi maliyetler doğurabilmektedir. Benzer şekilde, sık elektrik kesintileri imalat sektörüne yatırım yapacak sanayiciler için önemli bir caydırıcı unsur olmaktadır. Yolsuzluk ve idari kapasitelerin zayıflığı bürokratik işlemlerde öngörülemezlik yaratarak yatırımcı güvenini zedeleyebilmektedir. Hükümetin, DYY çekme stratejisi kapsamında bu kronik sorunlar üzerinde de çalışması gerekmektedir. Nitekim son yıllarda Dünya Bankası ve Afrika Kalkınma Bankası iş birliğiyle altyapı projeleri yürütülmekte; kamu yönetiminde şeffaflığı artırmaya dönük e-devlet uygulamaları devreye sokulmaktadır. Bu reformların kararlılıkla sürdürülmesi halinde, Gine'nin özellikle madencilik dışındaki sektörlerde de yabancı yatırım çekme potansiyelini gerçekleştirebileceği düşünülmektedir.

4. AMPİRİK BULGULAR VE YORUMLAR

4.1 Temel Nedensellik İlişkileri

Bu kısımda, çalışmamızda uygulanan Granger Nedensellik Analizi'nin bulguları sunulmaktadır. Analizin temel amacı, ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), ihracat, ithalat ve işsizlik oranı gibi seçilmiş makroekonomik göstergeler arasındaki kısa dönemli nedensel ilişkileri tespit etmektir.

4.1.1 GSYİH büyümesi ile ihracat arasındaki nedensellik ilişkisi analizi

GSYİH büyümesi ile ihracat arasındaki ilişkinin yönünü ve doğasını anlamak amacıyla Granger Nedensellik Testi ve anlık (eşzamanlı) nedensellik testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Çizelge 4.1'de sunulmaktadır.

Çizelge 4.1: GSYİH büyümesi ile ihracat arasındaki nedensellik ilişkisi.

Nedensellik ilişkisi	F / χ^2 (sd)	P
diff2_EXP $\rightarrow$ diff2_GDP (Granger)	F(2, 18) = 0.141	0.869
diff2_GDP $\rightarrow$ diff2_EXP (Granger)	F(2, 18) = 0.181	0.836
diff2_GDP $\rightarrow$ diff2_EXP (Granger)	F(2, 18) = 0.181	0.836
diff2_EXP $\leftrightarrow$ diff2_GDP (Anlık Nedensellik)	$\chi^2(1) = 4.574$	0.032

Çizelge 4.1'deki Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, ihracatın GSYİH büyümesi üzerindeki etkisi ($p = 0.869$) ile GSYİH büyümesinin ihracat üzerindeki etkisi ($p = 0,836$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgular, analiz edilen dönemde, gecikmeli ihracatın GSYİH büyümesini veya gecikmeli GSYİH büyümesinin ihracatı "Granger anlamda" etkilediğine dair yeterli kanıt olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, değişkenler arasında zamansal gecikmeli bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Granger nedensellik testinin aksine, anlık (eşzamanlı) nedensellik testinden elde edilen sonuçlar farklı bir ilişki biçimini ortaya koymaktadır. Yapılan χ^2 testi sonucunda elde edilen istatistiksel değer ($\chi^2(1)=4.574$) 0.032'lik bir p-değeri ile istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir. Bu durum, GSYİH büyümesi ile ihracat arasında eşzamanlı bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu göstermektedir. Bu bulgu, iki değişkenin aynı dönemde meydana gelen ekonomik şoklara ortak tepki verdiğini ve anlık olarak

birbirlerini etkileyebileceğini işaret etmektedir. Bu, değişkenlerin eş anlı hareket etme eğiliminde olduğunu ve birbirleriyle senkronize olduğunu düşündürmektedir.

4.1.2 Granger nedensellik analizleri bulguları

Bu bölümde, GSYİH büyümesi ile ihracat ilişkisinin yanı sıra, çalışmada ele alınan diğer seçilmiş makroekonomik göstergeler arasındaki nedensellik ilişkileri Çizelge 4.2'de sunulmuştur. Bu analiz, ekonomik sistem içerisindeki farklı değişkenler arasındaki etkileşimlerin daha geniş bir perspektiften anlaşılmasını sağlamaktadır.

Çizelge 4.2: Seçilmiş makroekonomik göstergeler: nedensellik testi sonuçları.

Nedensellik İlişkisi	F(3, 16)	p
DYY (GSYİH) → Ekonomik Büyüme	0.49	0.695
İhracat (GSYİH) → Ekonomik Büyüme	0.10	0.961
İthalat (GSYİH) → Ekonomik Büyüme	1.67	0.213
İşsizlik (%) → Ekonomik Büyüme	0.33	0.802

Gerçekleştirilen Granger nedensellik analizi, incelenen dönemde ekonomik büyüme ile seçilmiş makroekonomik göstergeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir nedensel ilişki bulunduğu dair kanıt sunmamaktadır. Bu analiz kapsamında, DYY'ler, ihracat, ithalat ve işsizlik oranının ekonomik büyüme üzerindeki potansiyel kısa dönemli etkileri değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, söz konusu değişkenlerin gecikmeli değerlerinin ekonomik büyümeyi Granger anlamında anlamlı bir şekilde belirlemediğini ortaya koymuştur.

Analizin detaylarına inildiğinde, DYY'nin GSYİH içindeki payı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair F-istatistiği 0,49 olarak hesaplanmış ve bu değer, 0,695'lik bir p-değeri ile %5 anlamlılık düzeyi çerçevesinde istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Bu sonuç, DYY'lerin ekonomik büyüme üzerinde kısa vadede anlamlı bir Granger nedensel etkisi olmadığını göstermektedir. Benzer şekilde, ihracatın GSYİH içindeki payına ilişkin Granger nedensellik testi sonuçları ($F(3,16) = 0,10$, $p = 0,961$), ihracatın ekonomik büyümeyi öngören bir değişken olarak işlev görmediğini açıkça ortaya koymuştur.

İthalat değişkeni için elde edilen F-istatistiği 1,67 ile diğerlerine kıyasla daha yüksek olmakla birlikte, 0,213'lük p-değeri nedeniyle istatistiksel anlamlılık eşiğine ulaşamamıştır. Bu durum, ithalatın ekonomik büyüme üzerindeki Granger nedensel etkisinin incelenen dönemde zayıf kaldığını işaret etmektedir. Son olarak, işsizlik oranı için gerçekleştirilen Granger testi, $F(3,16) = 0,33$ ve $p = 0,802$ değerleriyle

sonuçlanmıştır. Bu bulgu da işsizlik oranının ekonomik büyümeyi Granger anlamında öncelemediğini göstermektedir.

Bu bulgular ışığında yapılan genel değerlendirme, analiz edilen dönem ve veri seti dahilinde, ekonomik büyümenin, DYY'ler, ihracat, ithalat ve işsizlik oranı gibi makroekonomik göstergelerin geçmiş değerleri tarafından kısa vadeli düzeyde nedensel olarak açıklanamadığını ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle, ekonomik büyümeye yönelik bu değişkenlerden kaynaklanan tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Ancak bu çıkarımın, söz konusu değişkenlerin ekonomik büyüme ile hiçbir yapısal veya uzun vadeli ilişki içinde bulunmadığı şeklinde yorumlanmaması büyük önem taşımaktadır. Zira Granger nedensellik testi, temelde kısa dönemli bilgi akışına odaklanmaktadır.

4.2 Veri Seti ve Durağanlık Analizleri

Bu bölümde, çalışmada kullanılan veri setine ilişkin genel bir bakış sunulmakta, değişkenlerin betimsel istatistikleri detaylıca değerlendirilmekte ve ardından zaman serilerinin temel varsayımlarından olan durağanlık koşulları incelenmektedir. Bu ön analizler, ekonometrik modelleme sürecinin güvenilirliği ve elde edilecek bulguların geçerliliği açısından kritik bir aşamayı oluşturmaktadır.

4.2.1 Değişkenlerin genel bakış ve betimsel istatistiklerin değerlendirilmesi

Bu tez çalışmasında, makroekonomik dinamikleri anlamak amacıyla beş temel değişken analiz edilmiştir: Ekonomik büyüme oranı, DYY'lerin GSYİH'ye oranı, ihracatın GSYİH içindeki payı, ithalatın GSYİH'ye oranı ve işsizlik oranı. Söz konusu göstergeler, bir ekonominin genel performansını, küresel sistemle entegrasyon derecesini, uluslararası sermaye hareketlerinden faydalanabilme kapasitesini ve işgücü piyasasının işleyişini yansıtan temel ölçütlerdir. Aşağıdaki Çizelge 4.3, analiz kapsamındaki bu değişkenlere ilişkin betimsel istatistikleri ayrıntılı biçimde sunmaktadır.

Çizelge 4.3: Makroekonomik değişkenlere ait betimsel istatistikler.

Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
Ekonomik Büyüme (%)	5.16	2.76	-1.12	10.82
DYY (% GSYİH)	4.71	5.11	-0.84	18.83
İhracat (% GSYİH)	33.43	10.28	21.50	56.22
İthalat (% GSYİH)	52.49	9.83	42.54	82.47
İşsizlik (%)	5.11	0.33	4.79	6.02

Çizelge 4.3'te sunulan betimsel istatistikler, incelenen dönemdeki makroekonomik değişkenlerin temel özelliklerini yansıtmaktadır. Ortalama ekonomik büyüme oranı %5,16 seviyesinde gerçekleşmiş olup, bu durum genel olarak büyüme yönünde bir eğilimi yansıtmaktadır. Ancak, %2,76 düzeyindeki yüksek standart sapma, büyüme oranlarının önemli bir volatiliteye işaret etmektedir. Özellikle %-1,12 ile %10,82 arasında değişen büyüme aralığı, ekonominin dönem dönem ciddi daralmalar ve hızlı genişlemeler yaşadığını ortaya koyarak, konjonktürel dalgalanmalara ve dışsal şoklara karşı yüksek duyarlılığını düşündürmektedir (Barro ve Sala-i-Martin, 2004).

DYY'lerin GSYİH'ye oranı, ortalama %4,71 olarak hesaplanmıştır. Ancak, bu değişkenin standart sapması (%5,11), ortalama değeri aşmakta ve DYY akışlarının oldukça istikrarsız bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Negatif minimum değer olan %-0,84, bazı dönemlerde net sermaye çıkışlarının dahi yaşanabildiğini ve yatırım ortamında ciddi güvensizliklerin oluşabileceğini göstermektedir (Alfaro ve diğ., 2004).

İhracatın GSYİH'ye oranı ortalama %33,43 olarak tespit edilmiş olup, bu oran dış ticaretin ekonomideki önemine ve uluslararası entegrasyon düzeyine işaret etmektedir. Bununla birlikte, %10,28'lik standart sapma, ihracat performansında belirgin dalgalanmaların mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tür dalgalanmalar, ihracatın yapısal çeşitliliğinin sınırlı olabileceğini ve dış talep koşullarına bağımlılığın yüksek olduğunu düşündürmektedir (Krueger, 1998).

İthalat oranı ise %52,49 ile oldukça yüksek bir seviyede seyretmekte olup, bu durum ekonominin ithal girdi ve ürünlere olan yapısal bağımlılığını açıkça ortaya koymaktadır. İthalat oranının ihracat oranını sistematik biçimde aşması, kronik dış ticaret açığı riskine ve bunun beraberinde getirebileceği cari açıklara işaret etmektedir (Obstfeld ve Rogoff, 1995). Yüksek ithalat bağımlılığı, yerel üretimin rekabet gücünü ve ülkenin dış şoklara karşı direncini olumsuz etkileyebilir. Bu bağlamda, ithal ikamesi politikalarının veya yerli üretimi teşvik edici stratejilerin potansiyel etkileri üzerinde durulabilir.

İşsizlik oranı ortalama %5,11 olarak kaydedilmiş ve bu düzey genel olarak olumlu değerlendirilebilecek bir seviye olsa dahi, %0,33 gibi son derece düşük bir standart sapma ile dikkat çekmektedir. Diğer değişkenlerdeki yüksek volatiliteye karşın işsizlik oranındaki bu durağanlık, işgücü piyasasında ciddi yapısal katılıklar bulunduğuna

işaret edebilir. Bu durum, işgücü piyasasının gerçek dinamiklerini tam olarak yansıtmadığını veya ekonomik şoklara karşı ayarlamaları engelleyen derin yapısal katılıkların varlığını düşündürmektedir (Blanchard ve Katz, 1992). Bu durum, İşgücü piyasasının bu esneklik eksikliği, uzun vadede istihdamın etkinliğini olumsuz etkileyebilmektedir.

4.2.2 Zaman serisi durağanlık analizleri

Zaman serisi ekonometrisi bağlamında, kullanılan değişkenlerin durağanlık özelliklerinin belirlenmesi, modelin güvenilirliği ve sonuçların geçerliliği açısından kritik önemdedir. Durağan olmayan serilerle gerçekleştirilen regresyon analizleri, sahte regresyon (spurious regression) riskini beraberinde getirerek ekonomik anlam taşımayan, fakat istatistiksel olarak anlamlı görünen ilişkilere yol açabilir (Granger ve Newbold, 1974). Bu sebeple, analizlerde kullanılan serilerin durağan olup olmadığının test edilmesi, ekonometrik modelleme sürecinde temel bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kapsamda, söz konusu çalışmada değişkenlerin durağanlık düzeylerini belirlemek amacıyla ADF testi uygulanmıştır. Bu test, serilerde birim kök olup olmadığını inceleyerek, değişkenlerin seviyelerinde (I(0)) mi yoksa birinci farklarında (I(1)) mi durağan olduklarını belirleme imkânı sunar (Dickey ve Fuller, 1979). Bu analiz, elde edilen bulguların geçerliliğini artırmakta ve yorumların güvenilirliğini pekiştirmektedir. Çizelge 4.4, ADF testi sonuçlarını detaylı biçimde sunmaktadır.

Çizelge 4.4: Zaman serisi değişkenlerine ait ADF durağanlık testi sonuçları.

Değişken Adı	Dickey-Fuller Test Değeri	Gecikme Sayısı	p-değeri	Durağanlık Durumu
GSYİH Büyüme Oranı (%)	-2.1553	2	0.5132	Durağan değil
DYY / GSYİH Oranı (%)	-3.8136	2	0.0347	Durağan
İhracat / GSYİH Oranı (%)	-1.5228	2	0.7542	Durağan değil
İthalat / GSYİH Oranı (%)	-2.8443	2	0.2507	Durağan değil
İşsizlik Oranı (%)	-2.2869	2	0.4631	Durağan değil

Çizelge 4.4'te sunulan ADF test sonuçlarına göre,, DYY'ler GSYİH'ye oranı değişkeni, %5 anlamlılık düzeyinde durağan olarak tespit edilmiştir ($p=0,0347$). Bu durum, DYY oranının zaman içinde belirli bir ortalama ve varyans etrafında istikrarlı bir seyir izlediğini göstermektedir.

Bununla birlikte, diğer önemli makroekonomik değişkenler olan GSYİH büyüme oranı, ihracat, ithalat ve işsizlik oranları, düzey değerlerinde birim kök içerdiğinden

durağan değildir. Bu bulgu, ilgili göstergelerin zaman içinde sabit bir ortalama veya varyans etrafında hareket etmediğini, dolayısıyla yapısal dalgalanmalara ve dışsal şoklara karşı açık olduklarını işaret etmektedir. Özellikle ihracat ve ithalat oranlarındaki bu durağan olmama durumu, ekonominin dış ticaret dengesizliklerine ve küresel piyasalardaki değişimlere karşı yüksek bir kırılganlık taşıyabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca işsizlik oranının da benzer biçimde durağan olmaması, işgücü piyasasında zaman içinde yapısal değişkenlikler yaşandığını göstermektedir.

Ekonometrik analiz perspektifinden bakıldığında, durağan olmayan serilerle doğrudan yapılacak regresyon analizleri, sahte regresyon (spurious regression) riskini barındırmaktadır. Bu riskin önüne geçmek ve daha sağlam, güvenilir tahminler elde etmek amacıyla, durağan olmayan serilerin birinci farklarının alınarak durağan hale getirilmesi uygun bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Dickey ve Fuller, 1979; Granger ve Newbold, 1974).

4.2.3 Birinci farklarda durağanlık analizleri (ADF testi sonuçları)

Düzyer değerlerinde durağanlık koşulunu karşılamayan zaman serisi değişkenleri için, birinci farklar alınarak Genişletilmiş ADF testi tekrar uygulanmıştır. Bu yaklaşım, sahte regresyon olasılığını ortadan kaldırarak ekonometrik modellerin güvenilirliğini artırmayı amaçlamaktadır. Elde edilen test istatistikleri, serilerin fark değerlerinde durağan hale gelip gelmediğini değerlendirmeye olanak sağlamıştır. Analiz sonuçları Çizelge 4.5'te detaylı biçimde sunulmaktadır.

Çizelge 4.5: Zaman serisi değişkenlerine ait ADF durağanlık Testi Sonuçları.

Değişken Adı	Dickey-Fuller Test Değeri	Gecikme Sayısı	p-değeri	Durağanlık Durumu
Δ GSYİH Büyüme Oranı (%)	-3.7572	2	0.0388	Durağan
Δ İhracat / GSYİH Oranı (%)	-2.4693	2	0.3936	Durağan değil
Δ İthalat / GSYİH Oranı (%)	-5.5000	2	0.0100	Durağan
Δ İşsizlik Oranı (%)	-3.9023	2	0.0284	Durağan
DYY / GSYİH Oranı (%) (orijinal düzey)	-4.4735	2	0.0100	Durağan

Çizelge 4.5'te sunulan Genişletilmiş ADF test sonuçları, düzeyde durağan olmayan serilere birinci fark uygulandıktan sonra elde edilen durağanlık durumlarını yansıtmaktadır. %5 anlamlılık düzeyi esas alındığında, dört değişkenden üçü GSYİH büyüme oranı, ithalatın GSYİH'ye oranı ve işsizlik oranı birinci fark alındığında durağanlık (I(1)) kazanmıştır. Bu bulgu, söz konusu makroekonomik serilerin düzeyde zamanla eğilim (trend) gösterse de uygun fark dönüşümüyle I(1) sürecine

indirgenebildiğini ve böylece ekonometrik analizlere dâhil edilebileceğini göstermektedir.

DYY'lerin GSYİH'ye oranı ise, daha önceki analizde de belirtildiği gibi, düzey değerinde durağan bulunmuş ve birinci fark almaya gerek duyulmamıştır. Bu bulgu, DYY akışlarının incelenen dönemde görece daha istikrarlı bir yapıya sahip olduğunu ve büyük ölçüde kalıcı faktörlerce belirlendiğini göstermektedir. Bu tür değişkenlerin $I(0)$ olması, uzun dönem denklemlerinde doğrudan kullanılabilmesi açısından önemli bir avantaj sunmaktadır.

Bununla birlikte, dikkat çekici bir bulgu olarak, ihracatın GSYİH'ye oranı değişkeni, birinci fark alındıktan sonra dahi anlamlılık düzeyinin altında durağanlık göstermemiştir ($p=0,3936$). Bu sonuç, ihracat serisinin yüksek derecede entegrasyon içeren veya yapısal kırılmalar barındıran bir özellik taşıdığına işaret etmektedir. Serinin $I(2)$ veya daha üst bir entegrasyon derecesine sahip olması ihtimali, standart ARDL modelleriyle analiz edilmesini engellemektedir. Nitekim, ARDL modelinin temel varsayımlarından biri olan $I(0)$ ya da $I(1)$ düzeyinde serilerle çalışılması gerekliliği, bu durumda ihlal edilmiş olmaktadır (Pesaran ve Shin, 1999). Bu metodolojik sınırlama nedeniyle, ihracat değişkeni ARDL modelleme dışı bırakılmış ve H_2 hipotezi (İhracat $\rightarrow$ Ekonomik Büyüme) ARDL çerçevesinde test edilememiştir.

Bu metodolojik sınırlılığın yanı sıra, ihracat değişkeninin durağanlaşamaması, aynı zamanda iktisadi açıdan da dikkate değer bir işarettir. Küresel fiyat oynaklıkları, ticaret ortaklarına bağımlılık, döviz kuru belirsizlikleri ve dış talep şokları, ihracat performansını dalgalı hale getirebilir. Bu durum, ihracatın doğrusallıktan uzak, kırılmalı ve dönemsel etkiler taşıyan karmaşık bir dinamikle hareket ettiğini göstermektedir. Bu bağlamda, söz konusu değişkenin ilerleyen bölümlerde alternatif modelleme yöntemleriyle (örneğin, VAR Modeli) yeniden incelenmesi, serinin dinamiklerini daha derinlemesine anlamak açısından faydalı olacaktır.

DYY dışındaki değişkenlerin birinci fark düzeyinde durağan hale gelmesi, çalışmada kullanılan ARDL modelinin uygulanabilirliğini teyit etmektedir. Değişkenlerin farklı entegrasyon derecelerine sahip olması (örneğin, DYY için $I(0)$, GSYİH büyüme, ithalat ve işsizlik oranları için $I(1)$), kullanılan modelin yapısal uygunluğunu doğrulamaktadır. Bu çerçevede, ARDL Sınır Testi yaklaşımı, hem $I(0)$ hem de $I(1)$

düzeyinde bütünleşmiş serilerin bir arada analiz edilebilmesine imkân tanıdığı için metodolojik açıdan en uygun seçenek olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu modelleme yöntemi, kısa ve uzun dönemli ilişkilerin eşanlı biçimde tahmin edilmesine olanak sağlayarak, ekonometrik çözümlerlerin geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmaktadır.

4.3 Ekonomik Büyüme Modeli: ARDL Yaklaşımı Bulguları

Modelde yer alan değişkenlerin farklı entegrasyon düzeylerinde ($I(0)$ ve $I(1)$) bulunması nedeniyle, uzun dönemli ilişkilerin incelenmesinde geleneksel eşbütünleşme testleri yerine ARDL (Autoregressive Distributed Lag) tabanlı sınır testi (Bounds Test) yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemin tercih edilmesinin temel nedeni, değişkenlerin yalnızca birinci farkta durağan olmasını zorunlu kılan geleneksel yaklaşımlara kıyasla, ARDL sınır testinin hem $I(0)$ hem de $I(1)$ düzeyindeki değişkenlerle çalışmaya olanak tanımasıdır. Ayrıca ARDL yaklaşımı, küçük örneklemelerde yüksek performans göstermesi, yapısal kırılmalara karşı görece esnek olması ve eşbütünleşme ilişkilerini sınırlayıcı ön koşullara ihtiyaç duymaksızın analiz edebilmesi açısından avantajlıdır. Bu metodolojik esneklik ve sağlamlık, uzun dönemli ekonomik denge ilişkilerinin rasyonel bir şekilde test edilmesini mümkün kılarak analiz sürecinin teorik ve ampirik açıdan güvenilir bir zemine oturmasını sağlamıştır.

4.3.1 Koentegrasyon analizi: ARDL sınır testi

Zamana bağlı serilerle yapılan ekonometrik analizlerde, değişkenler arasında uzun dönemli dengelerin varlığı, politika önerileri açısından hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, ARDL modeli çerçevesinde uygulanan Sınır Testi (Bounds testi), değişkenler arasında uzun dönemli bir koentegrasyon ilişkisinin var olup olmadığını tespit etmeye yönelik etkin bir yöntem olarak öne çıkmaktadır (Pesaran, Shin, ve Smith, 2001).

Analizin ilk adımı olarak gerçekleştirilen Bounds F testi sonuçları, çalışmanın Çizelge 4.6'da ayrıntılı biçimde sunulmuştur.

Çizelge 4.6: Değişkenler arası koentegrasyonun ARDL sınır testi sonuçları.

Test Türü	F-İstatistiği	Serbestlik derecesi (k)	Örneklem büyüklüğü (T)	p-değeri	Koentegrasyon kararı
Bounds F-Test (Case 3)	26.435	3	1000 (yaklaşık)	<.001	Koentegrasyon mevcuttur

Söz konusu testte elde edilen F-istatistiği değeri 26,435 olarak hesaplanmıştır ve bu değer, %1 anlamlılık düzeyinde Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından önerilen üst sınır (I(1) düzeyindeki) kritik değeri anlamlı ölçüde aşmaktadır ($F = 26,435$; $p < .001$). Bu bulgu, modele dâhil edilen değişkenler arasında uzun dönemli bir koentegrasyon ilişkisinin varlığına ilişkin güçlü ampirik kanıt sunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, seriler uzun vadede birlikte hareket etmekte olup aralarında istikrarlı ve ekonomik açıdan anlamlı bir denge ilişkisi tesis edilmektedir. Bu durum, uzun dönem katsayılarının güvenilir biçimde tahmin edilmesine olanak sağlamaktadır.

Uzun dönemli koentegrasyon ilişkisinin varlığı, modeldeki değişkenlerin birbirinden istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilenebileceğini ve dolayısıyla uzun dönem katsayı tahminlerinin anlamlı ve güvenilir olabileceğini göstermektedir (Banerjee, Dolado ve Mestre, 1998). Bu doğrultuda, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde uzun dönem dinamiklerinin analizine geçilerek, söz konusu ilişkiyi açıklayıcı katsayılar üzerinden değerlendirme yapılacaktır.

4.3.2 Uzun dönem belirleyicileri

ARDL modeli çerçevesinde gerçekleştirilen analiz sonuçları, ekonomik büyümenin uzun dönemde hangi faktörler tarafından belirlendiğine ilişkin önemli bulgular sunmaktadır. Bu kapsamda, ekonomik büyümenin uzun dönem belirleyicilerine dair tahminler çizelge 4.7’de ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Çizelge 4.7: Ekonomik büyümenin uzun dönem belirleyicileri (ARDL modeli).

Değişken	Uzun Dönem Katsayısı
FDI / GSYİH	0.1530
İthalat / GSYİH	0.0748
İşsizlik Oranı	-0.9196

Çizelge 4.7’den elde edilen sonuçlar, DYY’ler (DYY/GSYİH) uzun dönemli etkisinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir ($\beta = 0,1530$). Bu bulgu, çalışmanın H1 hipotezini desteklemekte olup, yabancı sermaye girişlerinin ekonomik büyümeyi uzun vadede olumlu yönde etkilediğine işaret etmektedir. Ekonomik olarak değerlendirildiğinde, DYY’de meydana gelen %1’lik bir artış, uzun vadede ekonomik büyümede yaklaşık %0,15’lik bir artışa karşılık gelmektedir. Literatürde de yaygın şekilde vurgulandığı üzere, DYY; sermaye birikimi, teknoloji transferi ve bilgi akışı aracılığıyla gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir büyümeyi teşvik etmektedir (Borensztein ve Lee, 1998; Alfaro ve diğ, 2004). Bu bulgu, Gine gibi gelişmekte olan

ekonomiler için DYY'nin sadece finansal bir kaynak olmanın ötesinde, yapısal dönüşümü tetikleyici bir rol oynadığını teyit etmektedir.

İthalatın GSYİH'ye oranı (İthalat/GSYİH) ise uzun vadede pozitif ve anlamlı bir etki sergilemiştir ($\beta = 0,0748$). Bu sonuç, H3 hipoteziyle çelişmekle birlikte, ithalatın Gine ekonomisinde üretim kapasitesini artırıcı bir rol oynadığını göstermektedir. Ekonomik büyüklük açısından değerlendirildiğinde, ithalattaki %1'lik artışın uzun vadede büyümeyi yaklaşık %0,07 oranında artırdığı hesaplanmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yapılan ampirik çalışmalar, ithalat yoluyla sağlanan sermaye ve ara mallarının teknoloji transferini kolaylaştırarak üretkenliği artırdığını ve ekonomik büyümeyi desteklediğini ortaya koymaktadır (Harrison, 1996; Frankel ve Romer, 1999). Bu bağlamda, Gine'nin dış ticaret politikasının yalnızca ihracat değil, ithalatın niteliğine de odaklanması gerektiği, zira bazı ithalat kalemlerinin uzun dönemli büyümeye pozitif katkı sağlayabildiği görülmektedir.

Öte yandan, işsizlik oranının uzun dönemli etkisi belirgin şekilde negatiftir ($\beta = -0,9196$). Elde edilen katsayıya göre, işsizlik oranında meydana gelen %1'lik bir artış, ekonomik büyümeyi yaklaşık %0,92 oranında azaltmaktadır. Bu bulgu, işgücü piyasasında sağlanan iyileşmelerin ekonomik büyümeyi doğrudan desteklediğini; işsizliğin ise büyümeyi baskılayan temel bir unsur olduğunu göstermektedir. Literatürde işsizlik oranının büyüme üzerindeki olumsuz etkisi sıklıkla vurgulanmakta olup, düşük işsizlik seviyelerinin üretim kapasitesini artırarak ekonomik performansı olumlu yönde etkilediği bilinmektedir (Blanchard ve Wolfers, 2000).

4.3.3 Hata düzeltme mekanizması (ECM)

ARDL modeli kapsamında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin varlığı belirlendikten sonra, kısa dönem dengesizliklerin uzun dönem dengeye ne ölçüde ve ne hızda düzeldiğini analiz edebilmek amacıyla Hata Düzeltme Modeli (ECM) tahmin edilmiştir. Bu bağlamda, hata düzeltme katsayısı modeldeki sapmaların uzun dönem dengeye dönüş hızını gösteren kritik bir parametre olarak öne çıkmaktadır.

ARDL modeline ilişkin hata düzeltme mekanizması (ECM) katsayısı Çizelge 4.8'de sunulmaktadır.

Çizelge 4.8: ARDL modeli hata düzeltme mekanizması (ECM) katsayısı.

Değişken	Katsayı
ECM (L.diff_GDP.growth..)	-0.3865

Çalışmada elde edilen ECM katsayısı -0,3865 olarak hesaplanmıştır. Bu katsayının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması, modelde meydana gelen kısa vadeli dengesizliklerin uzun dönemde dengelenme eğiliminde olduğunu ve sistemin dengeye doğru yöneldiğini göstermektedir (Banerjee ve diğ, 1998). Katsayının mutlak değeri dikkate alındığında, ekonomide meydana gelen kısa dönem sapmaların her bir dönemde yaklaşık %38,65 oranında düzeltildiği, başka bir ifadeyle sistemin uzun dönem dengesine görece hızlı bir şekilde yaklaştığı görülmektedir (Pesaran, Shin ve Smith, 2001). Bu sonuç, Gine ekonomisinde dışsal ve içsel şokların etkisiyle oluşan geçici dalgalanmaların, zamanla giderilerek yeniden dengeye oturduğunu göstermekte; dolayısıyla ekonomik büyüme sürecinin istikrarlı ve uyumlu bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

4.3.4 Kısa dönem belirleyicileri

Kısa dönem dinamiklerinin analizi, ekonomik büyüme üzerindeki geçici etkilerin ve kısa vadeli dalgalanmaların daha derinlemesine anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, ARDL modeline dayalı olarak elde edilen bulgular (Çizelge 4.9), kısa vadede ekonomik büyümeyi istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkileyen faktörleri ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, özellikle ekonomik büyümenin kısa dönemli belirleyicilerinin niteliğini ve büyüme üzerindeki yönünü aydınlatmakta; bu doğrultuda politika yapıcılar açısından da kısa vadeli karar alma süreçlerine katkı sunacak önemli ipuçları sağlamaktadır.

Çizelge 4.9: Kısa dönem belirleyicileri ve anlamlılık düzeyleri (ARDL modeli).

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t	p
L(Δ GSYİH Büyüme Oranı, 1)	-0.386	0.149	-2.590	0.0322
L(DYY / GSYİH, 1)	-0.386	0.122	-3.150	0.0135
L(Δ İthalat / GSYİH, 1)	0.168	0.0464	3.620	0.0068
L(Δ İşsizlik Oranı, 1)	-3.480	1.770	-1.970	0.0846

Ekonomik büyümenin kısa dönem belirleyicilerine ilişkin ARDL modelinden elde edilen sonuçlara göre, gecikmeli GSYİH büyüme farkı katsayısı -0,386 olarak hesaplanmıştır. Bu katsayının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması ($t = -2,590$; $p = 0,0322$), önceki döneme ait GSYİH büyüme oranındaki birimlik artışın, mevcut dönem büyüme oranını yaklaşık %0,386 oranında azalttığını göstermektedir. Bu sonuç, kısa vadede büyüme sürecinde dalgalanma ve düzeltme etkilerinin mevcut olduğunu ve önceki dönem gerçekleştirmelerinin mevcut dönem üzerinde dengeleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Söz konusu etki, kısa dönem şoklarının uzun

dönem dengesine geri dönme eğilimini desteklemekte ve ekonomik büyümede doğal bir düzeltme mekanizmasının varlığına işaret etmektedir (Banerjee ve diğ, 1998). Bu bulgu, aynı zamanda ekonomik sistemin kısa vadeli dalgalanmalara karşı görece hızlı bir denge kurma kapasitesine sahip olduğunu da göstermektedir.

Yabancı Doğrudan Yatırımların (DYY/GSYİH) kısa dönemli etkisi, ARDL modelinden elde edilen sonuçlara göre negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\beta = -0,386$; $SE = 0,122$; $t = -3,150$; $p = 0,0135$). Katsayının negatif işaretli olması, kısa vadede DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde baskılayıcı bir etki oluşturabileceğini göstermektedir. Bu bulgu, yatırımların büyüme üzerindeki etkisinin kısa vadede hemen gözlemlenemeyebileceğini ve etkilerin zamanla ortaya çıktığını düşündürmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yabancı yatırımların fiziki ve kurumsal altyapı eksiklikleri, uygulama gecikmeleri ve bürokratik süreçler gibi nedenlerle kısa dönemde doğrudan üretime dönüşmemesi mümkündür. Bu çerçevede, DYY'nin uzun dönemli etkilerinin daha güçlü olduğu ve bu yatırımların büyümeye katkısının zamana yayıldığı literatür tarafından da desteklenmektedir (Pesaran, Shin ve Smith, 2001).

İthalat/GSYİH oranındaki değişimin kısa dönemde büyüme üzerindeki etkisi, pozitif ve anlamlı bulunmuştur ($\beta = 0,168$; $SE = 0,0464$; $t = 3,620$; $p = 0,0068$). Bu sonuç, ithalatın kısa vadede ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak güçlü bir etkisi olduğunu göstermektedir. Özellikle %1'lik bir ithalat artışı, kısa vadede büyümeyi yaklaşık %0,168 oranında artırmaktadır. Bu bulgu, ithalatın özellikle ara malı ve sermaye malı tedariki yoluyla üretim kapasitesini hızla artırdığını ve böylece ekonomik büyümeyi desteklediğini ortaya koymaktadır. Kısa vadede ithalatın büyümeye olan bu olumlu etkisi, dış ticaretin üretim altyapısına yaptığı katkının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu etki, gelişmekte olan ülkelerde ithalatın sadece dış açık bağlamında değil, büyümeyi besleyen üretim girdisi kaynağı olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda dış ticaret politikalarının, ithalatın niteliğine odaklanarak üretim yapısına entegre edilmesi önerilmektedir.

Son olarak, işsizlik oranındaki değişimin ekonomik büyüme üzerindeki kısa dönem etkisi negatif ve anlamlılık sınırında bulunmuştur ($\beta = -3,480$; $SE = 1,770$; $t = -1,970$; $p = 0,0846$). Bu katsayı, işsizlik oranındaki bir birimlik artışın kısa vadede büyümeyi yaklaşık %3,48 oranında azalttığını ortaya koymaktadır. Negatif işaretli ve %10

düzeyinde anlamlı olan bu etki, işgücü piyasasının büyüme üzerindeki hassas rolünü açıkça yansıtmaktadır. İşsizliğin artması, üretim kapasitesini düşürerek ve tüketim harcamalarını sınırlandırarak ekonomik faaliyetleri zayıflatmakta; bu da büyüme performansını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bulgu, istihdam artışının yalnızca sosyal değil, aynı zamanda ekonomik büyüme açısından da stratejik bir öncelik taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla işsizlikle mücadele politikaları, büyümenin sürekliliğini sağlamak adına önemli bir kaldıraç işlevi görmektedir.

4.3.5 Model tanı testleri

Ekonometrik modellerin güvenilirliği, yalnızca istatistiksel anlamlılık düzeylerine dayanmakla kalmayıp, aynı zamanda elde edilen sonuçların gerçek ekonomik dinamiklerle tutarlı olup olmadığına göre de değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, ARDL modeline uygulanan kapsamlı tanı testleri, modelin yapısal bütünlüğünü ve temel varsayımlarının sağlanıp sağlanmadığını ortaya koymakla kalmamış, aynı zamanda modelin ekonomik açıdan geçerliliğini de detaylı biçimde incelemiştir. Böylece hem teorik hem ampirik açıdan modelin güvenilirliği ve politika önerilerinde kullanılabilirliği güçlendirilmiştir. Çizelge 4.10, ekonomik büyüme modeline ait ARDL tanı testi sonuçlarını özetlemektedir.

Çizelge 4.10: Ekonomik büyüme modeline ait ARDL tanı testi sonuçları.

Test Türü	İstatistik	p-değeri	Yorum
Breusch-Godfrey (LM test)	LM=4.70	0.0302	Otokorelasyon var
Durbin-Watson	DW=1.07	0.0714	Sınırdan pozitif otokorelasyon
Breusch-Pagan (BP test)	BP=3.66	0.8178	Heteroskedastisite yok
Jarque-Bera (JB test)	JB=12.80	0.0017	Normal dağılımıyor
Ramsey RESET	F=0.72	0.5237	Model spesifikasyonu doğru

Breusch-Godfrey LM testi sonucunda modelde otokorelasyon tespit edilmiştir ($p = 0,0302$). Bu durum, artık terimlerin birbirinden bağımsız olmadığını, yani önceki dönem şoklarının etkisinin hâlen devam ettiğini göstermektedir. Ekonomik açıdan bu bulgu, Gine ekonomisinin dışsal şoklara (örneğin dış yatırım girişleri, ithalat dalgalanmaları veya politik belirsizlikler) karşı kısa vadede duyarlılığının yüksek olduğunu ve geçmiş gelişmelerin büyüme üzerinde kalıcı izler bırakabildiğini ortaya koymaktadır. Gine gibi yapısal dönüşüm sürecindeki küçük ve dışa açık ekonomilerde bu tür dinamik bağımlılıkların görülmesi olağandır. Aynı doğrultuda, Durbin-Watson istatistiğinin 1,07 olarak hesaplanması, pozitif otokorelasyonun sınırdan olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, ekonomik büyümenin mevcut performansının önceki

dönemlerin koşullarıyla şekillendiğini ve politika müdahalelerinin etkisinin zaman içinde gecikmeli olarak ortaya çıkabileceğini düşündürmektedir.

Öte yandan, Breusch-Pagan testi sonucunda modelde heteroskedastisiteye rastlanmamıştır ($p = 0,8178$). Artık terimlerin sabit varyansa sahip olması, modelin tahmin gücünü artırmakta ve parametrelerin güvenilirliğini desteklemektedir. Bu sonuç, modelde yer alan değişkenlerin (örneğin DYY, ihracat, ithalat, işsizlik) büyüme üzerindeki etkilerinin dönemsel olarak tutarlı olduğunu ve yapısal bir kararlılık sergilediğini göstermektedir. Politika önerileri açısından bu durum, elde edilen ilişkilerin öngörülebilir ve istikrarlı olduğunu ifade etmektedir.

Jarque-Bera testi sonuçlarına göre, modelin hata terimlerinin normal dağılım göstermediği anlaşılmaktadır ($p = 0,0017$). Bu durum, modelde yer verilmeyen bazı ekonomik değişkenlerin örneğin döviz kuru oynaklığı, siyasi istikrarsızlıklar ya da dış yardım akımları gibi büyüme üzerindeki etkilerinin dolaylı biçimde artık terimlere yansıdığına işaret etmektedir. Hata terimlerinin normal dağılmaması, özellikle tahmin edilen katsayıların etrafındaki güven aralıklarının genişlemesine veya daralmasına yol açabilir. Bu nedenle, politika yapımcıların bu bulguyu dikkate alarak modelde yer almayan potansiyel dışsal faktörleri analiz süreçlerine entegre etmeleri, daha isabetli politika önerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Ramsey RESET testi sonucunda elde edilen p-değeri (0,5237), modelin fonksiyonel formunun istatistiksel olarak doğru biçimde kurulduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, modele dâhil edilen açıklayıcı değişkenlerin ekonomik büyümeyi temsil etme gücünün yeterli düzeyde olduğunu ve doğrusal modelleme yaklaşımının veri yapısına uygunluk gösterdiğini ifade etmektedir. Modelin fonksiyonel yapısının geçerli olması, hem teorik beklentilerle uyumlu bir modelleme çerçevesi sunduğunu hem de tahmin edilen ilişkilerin yapay biçimde oluşmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, modelin öngörü gücü ve ampirik güvenilirliği artırılmakta; bu da elde edilen sonuçların politika yapımcılar açısından daha sağlıklı yorumlanmasına olanak tanımaktadır.

Yapılan tanı testleri, ARDL modelinin genel olarak ekonometrik varsayımları karşıladığını ve güvenilir analizler yapılmasına imkân tanıdığını göstermektedir. Özellikle varyans sabitliği ve fonksiyonel formun doğruluğu, tahmin edilen ilişkilerin sağlamlığını artırmaktadır. Ancak otokorelasyonun varlığı ve hata terimlerinin normal dağılmaması, kısa vadede dışsal şokların ve geçmiş dönem etkilerinin belirgin rol

oynadığını göstermektedir. Bu durum, ekonomik kararların tasarımında dikkatli olunmasını ve çok boyutlu stratejilere başvurulmasını zorunlu kılmaktadır. Gine ekonomisi için geliştirilecek büyüme politikalarının bu kırılgan yapıyı göz önünde bulundurarak, geçmiş eğilimlere duyarlı ve dışsal riskleri absorbe edebilecek esneklikte olması önem arz etmektedir.

4.4 Dinamik İlişkilerin VAR Modeli ile Analizi

Bu bölümde, ekonomik büyüme, ihracat, DYY ve işsizlik oranı gibi makroekonomik değişkenler arasındaki kısa ve orta vadeli dinamik ilişkiler, VAR modeli aracılığıyla analiz edilmiştir. VAR modeli, değişkenler arasındaki çok yönlü ve gecikmeli etkileşimleri incelemede güçlü bir araçtır. Sahte regresyon sorununu önlemek ve serilerin durağanlığını sağlamak adına, ilgili değişkenlerin uygun farkları alınarak (birinci veya ikinci farkları) model kurulmuştur. Bu yaklaşım, analiz edilen ilişkilerin daha güvenilir ve istatistiksel olarak geçerli biçimde değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

4.4.1 Ekonomik büyüme ve ihracat arasındaki VAR modeli bulguları

Ekonomik büyüme ile ihracat arasındaki kısa ve orta vadeli dinamik ilişkileri analiz etmek amacıyla uygulanan VAR modelinin sonuçları, Çizelge 4.11'de sunulmuştur. Bu analiz, iki önemli makroekonomik değişken arasındaki karmaşık etkileşimleri derinlemesine anlamayı hedeflemiştir.

Çizelge 4.11: Büyüme ve ihracat ilişkisi: VAR modeli sonuçları (ikinci farklar).

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Katsayı (B)	Std. Hata	t Değeri	p Değeri
diff2_GDP	diff2_GDP.l1	-0.55576	0.30989	-1.793	0.106
	diff2_EXP.l1	-0.06249	0.13131	-0.476	0.645
	diff2_GDP.l2	-0.37848	0.27279	-1.387	0.199
	diff2_EXP.l2	-0.04338	0.14791	-0.293	0.776
	Sabit	0.47751	1.20245	0.397	0.701
diff2_EXP	diff2_GDP.l1	0.29443	0.61508	0.479	0.644
	diff2_EXP.l1	-0.39819	0.26062	-1.528	0.161
	diff2_GDP.l2	0.27134	0.54145	0.501	0.628
	diff2_EXP.l2	-0.85228	0.29358	-2.903	0.017*
	Sabit	0.05855	2.38667	0.025	0.981

Çizelge 4.11'deki bulgulara göre, modelin ilk denkleminde bağımlı değişken olarak kullanılan ikinci farkı alınmış GSYİH (diff2_GDP) için, hem ihracatın gecikmeli değerleri (diff2_EXP.l1, diff2_EXP.l2) hem de GSYİH'nin kendi gecikmeli değerleri (diff2_GDP.l1, diff2_GDP.l2) istatistiksel olarak anlamlı bir etki göstermemektedir (p

$> 0,05$). Bu durum, analiz dönemi itibarıyla ihracatın kısa vadede ekonomik büyümenin belirleyici bir unsuru olmadığını ve bu bağlamda ihracata dayalı büyüme hipotezinin doğrudan desteklenmediğini göstermektedir. Bu bulgu, önceki Granger nedensellik analizi sonuçlarıyla (kısa dönemde zamansal nedensellik yokluğu) tutarlılık arz etmektedir ve literatürdeki bazı çalışmalarla paralellik gösterebilir.

Modelin ikinci denkleminde bağımlı değişken olarak ihracatın ikinci farkı (diff2_EXP) kullanılmış ve bağımsız değişkenler olarak GSYİH ile ihracatın gecikmeli değerleri dâhil edilmiştir. Bu denklemde anlamlı bulunan tek değişken, ihracatın ikinci gecikmeli değeri (diff2_EXP.l2) olup katsayısı $-0,85228$ 'dir ($p = 0,017$). Bu bulgu, ihracatın geçmiş iki dönemine ilişkin birimlik artışın cari dönemde ihracatta yaklaşık 0,85 birimlik bir azalışa yol açtığını göstermektedir. Elde edilen sonuç, ihracat serisinin güçlü bir otoregresif yapıya sahip olduğunu ve içsel dinamiklerle belirlendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, ihracat performansının büyük ölçüde kendi geçmiş davranışlarından etkilendiğini ve dış şoklara karşı bir tür "düzeltme" mekanizması sergilediğini düşündürmektedir. Diğer bağımsız değişkenler (GSYİH'nin gecikmeli değerleri ve ihracatın birinci gecikmesi) anlamlılık düzeyine ulaşamamıştır.

Genel olarak, söz konusu bulgular ekonomik büyüme ile ihracat arasında kısa vadede anlamlı ve yönlü bir ilişki ortaya koymamakla birlikte, ihracatın kendi geçmiş değerlerinden istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilendiğini göstermektedir. Bu çerçevede, ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin daha sağlıklı biçimde analiz edilebilmesi için uzun vadeli yapısal bileşenlerin daha derinlemesine incelenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

VAR modeline dayalı bu analiz sonucunda, doğrudan zamansal (Granger) nedensellik ilişkileri tespit edilememiş, ancak önceki kısımda belirtildiği gibi eşzamanlı nedenselliğin varlığı ortaya konmuştur. Bu bağlamda, ekonomik büyüme ile ihracatın kısa vadede zamansal olarak birbirlerini öncelemediği, ancak ortak makroekonomik koşullardan kaynaklanan eşanlı etkiler doğrultusunda birlikte hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, analiz dönemi itibarıyla ihracatın büyüme üzerinde doğrudan zamansal etkisinin sınırlı olduğu, ancak ortak ekonomik koşullara eşzamanlı tepkilerle ilişkili olduğu söylenebilir.

4.4.2 DYY ile işsizlik oranı arasındaki dinamik ilişkinin analizi

DYY ile işsizlik oranı arasındaki dinamik ilişkileri incelemek hem ekonomik büyüme hem de işgücü piyasası politikaları açısından kritik öneme sahiptir. Bu alt bölümde, öncelikle Granger nedensellik testleri ile aralarındaki ilişkiler incelenmiş, ardından değişkenlerin durağanlık özellikleri değerlendirilerek VAR model katsayıları analiz edilmiştir.

4.4.2.1 DYY ve işsizlik Oranı: nedensellik testi sonuçları

DYY ile işsizlik oranı arasındaki kısa dönemli nedensel ilişkileri tespit etmek amacıyla Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Bu test, bir değişkenin geçmiş değerlerinin diğer değişkenin gelecekteki değerlerini tahmin etmede anlamlı bilgi içerip içermediğini değerlendirir. Analiz sonuçları Çizelge 4.12'de sunulmaktadır.

Çizelge 4.12: DYY ve işsizlik: nedensellik testi sonuçları.

Nedensellik Yönü	F(2, 20)	p	Nedensellik Durumu
DYY → İşsizlik	0.6721	0.5218	Nedensellik yok
İşsizlik → DYY	0.3459	0.7117	Nedensellik yok
DYY ↔ İşsizlik (Anlık)	$\chi^2 = 0.26$	0.6091	Anlık nedensellik yok

Çizelge 4.12'teki bulgulara göre, DYY'lerin işsizlik oranı üzerinde Granger nedenselliği oluşturup oluşturmadığına ilişkin testte $F(2, 20) = 0,6721$ ve $p = 0,5218$ değerleri elde edilmiştir. Bu sonuçlar, anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda ($p > 0,05$), DYY'nin işsizlik oranını istatistiksel açıdan anlamlı şekilde açıklamadığını göstermektedir. Benzer biçimde, işsizlik oranının DYY üzerinde nedensellik etkisi taşıyıp taşımadığı test edilmiş ve $F(2, 20) = 0,3459$ ile $p = 0,7117$ sonuçları elde edilmiştir. Bu da işsizlik oranının DYY üzerinde Granger nedenselliği sağlamadığını göstermektedir. Literatürde, DYY'nin işsizlik üzerindeki etkisine dair karmaşık bulgular mevcuttur; bazı çalışmalar pozitif (iş yaratma) etkiler bulurken, bazıları ise negatif veya anlamsız etkiler rapor etmiştir (örn. Karimov,2024). Bizim bulgumuz, analiz edilen dönemde Gine bağlamında doğrudan bir Granger nedensel ilişkinin olmadığını işaret etmektedir.

Ayrıca, değişkenler arasındaki eşanlı (anlık) nedensellik ilişkisini değerlendirmek amacıyla yapılan test sonucunda $\chi^2 = 0,26$ ve $p = 0,6091$ değeri elde edilmiştir. Bu durum, DYY ile işsizlik oranı arasında eşzamanlı nedensellik ilişkisinin olmadığını ortaya koymaktadır.

Söz konusu analizler bütününde hem gecikmeli hem de eşanlı nedensellik testleri DYY'ler ile işsizlik oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, DYY ile işsizlik oranı arasındaki ilişkinin, bu iki değişkenin birbirinin nedeni olduğu yönünde güçlü bir nedensel bağ içerdiği sonucuna varılamamaktadır. Bu durum, işsizlik oranının belirlenmesinde DYY dışındaki diğer makroekonomik ve yapısal faktörlerin (örneğin işgücü piyasası reformları, eğitim politikaları, talep koşulları) etkisinin daha belirleyici olduğunu göstermektedir.

4.4.2.2 DYY ve işsizlik oranı için ADF testi sonuçları

DYY'ler ile işsizlik oranı arasındaki etkileşimlerin VAR modeli ile analizine geçmeden önce, bu değişkenlerin zaman serisi özellikleri durağanlık testleri aracılığıyla değerlendirilmiştir. Zira zaman serisi analizlerinin temel varsayımlarından biri, kullanılan değişkenlerin durağan olmasıdır. Bu çerçevede, söz konusu değişkenlerin durağanlık düzeylerini belirlemek amacıyla ADF testi uygulanmıştır. Test sonuçları aşağıda Çizelge 4.13'te sunulmaktadır.

Çizelge 4.13: DYY ve işsizlik oranı için ADF testi sonuçları.

Değişken	Test İstatistiği	Lag Uzunluğu	p	Durağanlık Durumu
FDI_GDP	-3.8136	2	0.0347	Durağan
İşsizlik	-2.2869	2	0.4631	Durağan değil

ADF testi sonuçlarına göre, FDI_GDP değişkeni için elde edilen test istatistiği -3,8136 olup, p-değerinin 0,0347 olması, sıfır hipotezinin (birim kök var) reddedilmesini mümkün kılmakta; dolayısıyla değişkenin seviyesinde durağan (I(0)) olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum, FDI_GDP değişkeninin herhangi bir dönüşüm gerekmeksizin ekonometrik modellere doğrudan dahil edilebileceğini göstermektedir.

Buna karşılık, işsizlik oranı değişkeni için elde edilen test istatistiği -2,2869 olup, p-değeri 0,4631 ile anlamlılık düzeyinin oldukça üstündedir. Bu nedenle, işsizlik serisinin seviyesinde durağan olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu değişkenin analizlerde kullanılabilmesi için birinci farkının alınması gerekmiştir. Bu işlem sonrasında işsizlik serisi durağan hâle getirilmiş (Δ İşsizlik Oranı: $p = 0.0284$, Çizelge 4.5'te gösterildiği gibi) ve böylece VAR modeli uygulaması için gerekli olan durağanlık koşulu yerine getirilmiştir.

4.4.2.3 DYY ve işsizlik oranı: VAR katsayıları

Granger nedensellik testleri ve durağanlık analizlerinin ardından, DYY ile işsizlik oranı arasındaki dinamik etkileşimleri VAR modeli aracılığıyla daha detaylı incelemek üzere, durağanlık sağlanmış serilerle (DYY seviyesi, işsizlik oranı birinci farkı) bir VAR modeli tahmin edilmiştir. Model sonuçları Çizelge 4.14'te sunulmaktadır.

Çizelge 4.14: DYY ve işsizlik oranı: VAR katsayıları.

Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart Hata	t	p
diff_FDI.I1	-0.0088	0.0121	-0.726	0.484
diff_UNEMP.I1	0.0901	0.2530	0.356	0.729
diff_FDI.I2	-0.0126	0.0119	-1.051	0.318
diff_UNEMP.I2	-0.5940	0.2857	-2.079	0.064 (.)
Sabit	0.0573	0.0796	0.720	0.488

VAR modeli çerçevesinde, DYY'ler ile işsizlik oranı arasındaki etkileşimler iki gecikmeli yapı üzerinden incelenmiştir. Model sonuçları incelendiğinde, yalnızca işsizlik oranının ikinci gecikmeli farkı olan diff_UNEMP.I2 değişkeninin %10 anlamlılık düzeyinde sınırda anlamlılık gösterdiği ($p = 0,064$) görülmektedir. Bu bulgu, işsizlik oranının geçmiş değerlerinden etkilenme eğiliminde olduğunu ve gecikmeli etkilerin analizlerde dikkate alınmasının önemini vurgulamaktadır. Yani, işsizlikteki mevcut değişim, iki dönem önceki işsizlik değişiminden belirli bir ölçüde etkilenmektedir.

Modelde yer alan diğer bağımsız değişkenlerin anlamlılık düzeylerine bakıldığında, diff_FDI.I1, diff_FDI.I2 ve diff_UNEMP.I1 değişkenlerinin p-değerleri sırasıyla 0,484, 0,318 ve 0,729 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler, istatistiksel anlamlılık sınırlarının oldukça üzerinde olup, DYY'lerin işsizlik oranı üzerindeki etkisinin model kapsamında anlamlı olmadığını göstermektedir. Böylece, DYY'nin işsizlik oranı üzerindeki etkisinin sınırlı düzeyde kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, önceki Granger nedensellik bulgularını (DYY'den işsizliğe nedensellik yok) pekiştirmektedir.

Modelin açıklayıcılık gücünü gösteren R^2 katsayısı %43,5, düzeltilmiş R^2 ise %20,9 olarak hesaplanmıştır. Bu durum, modelde yer alan değişkenlerin işsizlik oranındaki toplam varyansın yalnızca sınırlı bir kısmını açıklayabildiğine işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle, işsizlik oranındaki değişimlerin önemli bir bölümü, DYY'ler ya da işsizlik oranının geçmiş değerlerinden ziyade, model dışında kalan dışsal ve yapısal faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, işgücü piyasası yapısı, kamu istihdam

politikaları, iç talep koşulları, eğitim düzeyi ve teknolojik gelişmeler gibi unsurların işsizlik oranını belirlemede daha belirleyici olduğu değerlendirilmektedir.

Buna ek olarak, artık terimler (residuals) arasındaki korelasyon katsayısı -0,1332 olarak hesaplanmıştır. Bu düşük düzeydeki negatif ilişki, DYY'ler ile işsizlik oranı arasında belirgin bir eşanlılık (simultaneite) ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bulgu da Granger nedensellik ve VAR katsayı bulgularıyla tutarlıdır.



5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu akademik çalışma, 2006-2023 döneminde Gine ekonomisinin DYY'ler, dış ticaret (ihracat ve ithalat) ve işsizlik gibi temel makro ekonomik göstergeleri ile ekonomik büyüme arasındaki karmaşık ilişkileri derinlemesine irdelemeyi hedeflemektedir. Amacımız, sadece istatistiksel verilerle sınırlı kalmayıp, ülkenin kalkınma dinamiklerinin ardındaki insani ve yapısal gerçekleri de ortaya koymaktır. Bu sayede politika yapıcılar için, Gine halkının yaşam kalitesini artıracak, bilimsel temelli ve kapsayıcı politika öneriler sunmayı amaçlıyoruz. Bu doğrultuda, ARDL, VAR ve Granger nedensellik analizleri gibi sağlam ekonometrik yöntemler kullanılarak hem kısa hem de uzun dönemli etkileşimler değerlendirilmiş; elde edilen bulguların güvenilirliği titizlikle sınanmıştır.

Analizler, DYY'nin Gine ekonomisindeki uzun dönemli büyümeye pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir katkı sağladığını göstermektedir. Elde ettiğimiz rakamlar bize, DYY'deki %1'lik bir artışın, uzun vadede ekonomik büyümeyi yaklaşık %0,15 oranında yükselttiğine işaret etmektedir. Ancak, bu olumlu tablonun ardında bir nüans bulunmaktadır: Granger nedensellik testi, DYY'den ekonomik büyümeye doğru zamansal bir nedenselliğe işaret etmemektedir. Bu dikkat çekici bulgu, yabancı sermayenin henüz tam potansiyeliyle verimliliği artıran, katma değer yaratan stratejik alanlara yönelmediğini veya ülkedeki yatırım ortamının hâlâ yapısal zayıflıklarla mücadele ettiğini düşündürmektedir. Bir başka deyişle, DYY'nin büyümeye katkısı otomatik bir süreç olmayıp, daha derinleşimli yapısal reformlarla desteklenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Dış ticaret verilerine odaklandığımızda, ithalatın hem kısa hem de uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle sermaye malları ve ara ürünlerin ithalatı, ülkenin üretim kapasitesini doğrudan besleyerek büyümeye önemli katkı sunuyor. Ne var ki, tıpkı DYY'de olduğu gibi, ithalatın da Granger testi sonucunda ekonomik büyüme üzerinde nedensel bir etkisi belirlenememiştir. Bu durum, ithalatın anlık bir büyüme itici gücü olmasına rağmen, Gine için uzun dönemli, sürdürülebilir bir kalkınma motoru olmaktan uzak

kalabileceğine işaret etmektedir. İhracata baktığımızda ise tablo biraz daha farklıdır: ihracatın ARDL modeline dahil edilememesi ve VAR ile Granger analizlerinde ekonomik büyümeye yönelik anlamlı bir etki sergileyememesi, Gine ekonomisinin mevcut ihracat tabanının büyüme dinamiğine henüz güçlü bir katkı sağlayamadığını göstermektedir. Yine de, ihracat ile büyüme arasında eşzamanlı bir tepki ilişkisi tespit edildi ki bu da anlık ekonomik aktivite ile ihracat performansı arasında belirli bir korelasyonun varlığına işaret ediyor. Bu bulgular, Gine ekonomisinin dışa bağımlı ve üretim kapasitesi ile ihracat performansının tam entegre olmadığı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Ekonomik büyümenin insani boyutunu doğrudan etkileyen işsizlik oranı ile büyüme arasında ise hem kısa hem de uzun dönemde negatif ve anlamlı bir ilişki kaydedilmiştir. Uzun vadede işsizlik oranındaki %1'lik bir artışın, ekonomik büyümeyi yaklaşık %0,92 oranında azalttığı saptanmıştır. Ancak, Granger nedensellik testi, bu ilişkinin de zamansal nedensellik yönünde desteklenmediğini gösterdi. Bu bulgu, Gine ekonomisinin büyüme sürecinde ne yazık ki yeterli istihdam yaratamadığına ve ekonomik büyümenin geniş toplumsal kesimlere yayılamadığına, dolayısıyla "işsiz büyümeye" benzer bir yapının varlığına işaret etmektedir. Bu durum, ekonomik gelişmenin insan odaklı bir fayda sağlaması konusunda önemli bir zorluğa dikkat çekmekte, istihdam yaratıcı politikaların büyüme stratejilerine entegrasyonunun aciliyetini vurgulamaktadır.

Ekonometrik modelin içsel tutarlılığı ve geçerliliği üzerine yapılan tanı testleri, Gine ekonomisinin kırılğan yapısına dair önemli ipuçları sunmuştur. ARDL modelinden elde edilen hata düzeltme katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması, sistemin uzun dönemde dengeye geri dönme eğiliminde olduğunu gösterse de, Breusch-Godfrey testi otokorelasyon varlığına, Jarque-Bera testi ise normal dağılımdan sapmalara işaret etmiştir. Bu tanı testlerinin sonuçları, Gine ekonomisinin dışsal şoklara karşı hassas ve yapısal kırılmalara açık bir yapıda olduğunu, bu durumun da uzun vadeli ekonomik istikrarı tehdit edebileceğini düşündürmektedir.

Bu kapsamlı analizler ışığında, Gine ekonomisinin daha dirençli, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir kalkınma patikasına yönlendirilmesi için belirli politika adımları atılması büyük önem taşımaktadır. Her şeyden önce, yatırım ortamının iyileştirilmesi kritik bir unsurdur; DYY'lerin ülkeye çekilmesi ve verimli alanlara yönlendirilmesi adına hukuki altyapının güçlendirilmesi, mülkiyet haklarının korunması ve şeffaflığın

artırılması elzemdir. Bu reformlar, yabancı sermayenin istikrarlı ve kapsayıcı bir biçimde ülkeye girişini destekleyecektir. İkinci olarak, Gine ekonomisinin mevcut doğal kaynaklara bağımlı ihracat yapısından sıyrılarak tarım dışı ve sanayi tabanlı ürün çeşitliliğine yönelmesi elzemdir; bu sayede ihracat gelirlerinin sürdürülebilirliği artırılacak ve ekonomi dış şoklara karşı daha dirençli hale gelecektir. Üçüncü olarak, enerji, ulaşım ve dijital altyapı alanlarında yapılacak stratejik yatırımlar hem dış ticaretin kolaylaşmasını hem de yabancı yatırımların cazibesini artırarak ekonomik büyümeyi destekleyecektir. Dördüncü olarak, ekonomik büyümenin geniş toplumsal kesimlere yayılması ve "işsiz büyüme" olgusunun önüne geçilmesi için istihdam dostu büyüme stratejileri benimsenmelidir; bu da teknik ve mesleki eğitim sistemlerinin geliştirilmesini, emek yoğun sektörlerde yatırım teşvik edilmesini ve özellikle genç ve kadın istihdamının artırılmasına odaklanılmasını gerektirir. Son olarak, kur istikrarı, enflasyon hedeflemesi ve mali disiplin gibi uygulamalarla makroekonomik istikrarın sağlanması, yatırımcı güvenini pekiştirecek ve büyümenin sürdürülebilirliğini temin edecektir.

Bu tez çalışması, Gine ekonomisinin dışa bağımlı, yapısal dönüşüm ihtiyacı duyan ve kapsayıcı büyümeden uzak bir ekonomik yapıya sahip olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur. Analizler, DYY'nin büyümeye pozitif etkisine rağmen, işsizliği doğrudan azaltmadığını ve Granger nedenselliğinin olmadığını göstererek, mevcut politikaların bu alandaki etkinliğini sorgulatmıştır. İhracatın yetersiz katkısını ve ithalatın yapısındaki iyileşme potansiyelini vurgulayarak, dış ticaret politikalarına yeni bir bakış açısı sunmuştur. Elde edilen bulgular ve sunulan öneriler, Gine'nin daha dirençli, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir kalkınma stratejisi oluşturması için bilimsel bir temel sağlamaktadır.

Elde ettiğimiz bu temel bulgular üzerine inşa edilerek, gelecek araştırmalar daha spesifik ve derinlemesine analizler sunabilir. Özellikle, madencilik, enerji ve tarım gibi kilit sektörlerde DYY'nin istihdam ve büyüme üzerindeki farklılaşan dinamikleri, detaylı sektörel analizlerle ortaya konulmalıdır. Yabancı yatırımlar ile yönetim, şeffaflık ve hukukun üstünlüğü gibi kurumsal kalite göstergeleri arasındaki karmaşık ilişkiler, panel veri yöntemleriyle analiz edilerek ülkenin yatırım çekme kapasitesini etkileyen kurumsal faktörler daha iyi anlaşılabilir. Mevcut madenciliğe dayalı büyüme modelinin çevresel etkileri ve yeşil DYY potansiyeli, sürdürülebilir kalkınma perspektifiyle ele alınarak yeni politika alanları belirlenmesi de büyük önem

taşımaktadır. Son olarak, ECOWAS ülkeleri ile kıyaslamalı bölgesel analizler yapılarak Gine'nin bölgesel rekabet gücü ve uyguladığı politikaların etkinliği daha geniş bir çerçevede değerlendirilebilir. Tüm bu analizler ve ortaya konan politika önerileri, Gine'nin bugününe ışık tutarken, geleceğe yönelik daha dirençli, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir kalkınma stratejisi oluşturma yolunda atılacak adımların bilimsel temellerini sağlamlaştırmaktadır. Bu bütüncül yaklaşım, ülkenin ekonomik potansiyelini maksimize etme ve tüm Gine halkı için toplumsal refahı artırma çabalarına kritik bir yön verecektir.



KAYNAKLAR

- Adams, S.** (2009). Foreign direct investment, domestic investment, and economic growth in Sub-Saharan Africa. *Journal of policy modeling*, 31(6), s. 939-949. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2009.03.003>
- Aghion, P., Howitt, P.** (1992). A model of growth through creative destruction. *Econometrica*, 60(2), 323–351.
- Agyei, S. K., Idan, G. A.** (2022). Trade openness, institutions, and inclusive growth in Sub-Saharan Africa. *Sage open*, 12(2), 21582440221099008.
- Alam, A., Shah, S.** (2013). Determinants of foreign direct investment in OECD member countries. *Journal of Economic Studies*, 40(4), s. 515-527.
- Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, Ş., Sayek, S.** (2004). FDI and economic growth: The role of local financial markets. *Journal of International Economics*, 64(1), s. 89–112. doi:[https://doi.org/10.1016/S0022-1996\(03\)00081-3](https://doi.org/10.1016/S0022-1996(03)00081-3)
- Ali, N., Xialing, L.** (2017). Foreign direct investment, international trade and economic growth in Pakistan's economic perspective. *American Journal of Economics*, 7(5), s. 211-215.
- Aliber, R.** (1970). A Theory of Direct Foreign Investment. *The international corporation: A symposium* (s.17-34). içinde Cambridge, MA: MIT Press.
- Asiedu, E.** (2006). Foreign direct investment in Africa: The role of natural resources, market size, government policy, institutions and political instability. *The World Economy*, 29(1), s. 63-77. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2006.00758.x>
- Banerjee, A., Dolado, J., Mestre, R.** (1998). Error-correction mechanism tests for cointegration in a single-equation framework. *Journal of Time Series Analysis*, 19(3), s. 267–283. doi:<https://doi.org/10.1111/1467-9892.00091>
- Barro, R., Sala-i-Martin, X.** (2004). *Economic growth second edition*. MIT Press.
- Belloumi, M.** (2014). The relationship between trade, FDI and economic growth in Tunisia: An application of the autoregressive distributed lag model. *Economic systems*, 38(2), s. 269-287.
- Blanchard, O., Katz, L.** (1992). Regional evolutions. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1992(1), 1–75.
- Blanchard, O., Wolfers, J.** (2000). The role of shocks and institutions in the rise of European unemployment: The aggregate evidence. *The Economic Journal*, 110(462), s.1-33. doi:<https://doi.org/10.1111/1468-0297.00518>

- Borensztein, E., De Gregorio, J., Lee, J. -W.** (1998). How does foreign direct investment affect economic growth? *Journal of International Economics*, 45(1), s.115-135. doi:[https://doi.org/10.1016/S0022-1996\(97\)00033-0](https://doi.org/10.1016/S0022-1996(97)00033-0)
- Brincikova, Z., Darmo, L.** (2014). The impact of FDI inflow on employment in V4 countries. *European Scientific Journal*.
- Brueckner, M., Lederman, D.** (2015). Trade openness and economic growth: Panel data evidence from Sub-Saharan Africa. *Economica*, 82, s.1302-1323.
- Buckley, P., Casson, M.** (1976). Alternative theories of the multinational enterprise . *In The Future of the Multinational Enterprise* (s.66-84). London: Palgrave Macmillan .
- Chang, R., Kaltani, L., Loayza, N.** (2009). Openness can be good for growth: The role of policy complementarities. *Journal of development economics*, 90(1), s. 33-49.
- Dickey, D., Fuller, W.** (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366), 427–431.
- Domar, E. D.** (1946). Capital expansion, rate of growth, and employment. *Econometrica*, 14(2), s. 137–147. doi:<https://doi.org/10.2307/1905364>
- Dunning, J.** (1977). Trade, location of economic activity and the MNE: A search for an eclectic approach. B. Ohlin, P.-O. Hesselborn, & P. J. Wijkman (Dü) içinde, *The international allocation of economic activity* (s. 395–418). London: Macmillan.
- Frankel, J., Romer, D.** (1999). Does trade cause growth? *American Economic Review*, 89(3), s. 379–399. doi:<https://doi.org/10.1257/aer.89.3.379>
- Gencer, E.** (2002). *Başlıca çağdaş büyüme modellerinin değerlendirmesi ve Türkiye'ye uygulanması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Getachew, S.** (2019). The effects of foreign direct investment and international trade on Ethiopian economic growth . (A. A. University, Dü.)
- Gokmen, O.** (2021). The relationship between foreign direct investment and economic growth: A case of Turkey. *arXiv preprint arXiv:2106.08144*.
- Granger, C., Newbold, P.** (1974). Spurious regressions in econometrics. *Journal of Econometrics*, 2(2), 111–120.
- Grossman, G., Helpman, E.** (1991). *Innovation and growth in the global economy*. MIT Press.
- Hadhek, Z., Mrad, F.** (2015). Trade openness, institutions and economic growth. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 75(2), s. 96-104.
- Halit, G., Şahin, S.** (2024). Marx'ın Kâr Oranının Düşme Eğilimi Yasasına Yönelik Eleştiriler Üzerine Bir Değerlendirme. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (1), 1–18.

- Hansen, H., Rand, J.** (2006). On the causal links between FDI and growth in developing countries. *World Economy*, 29(1), s. 21-41. doi:https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2006.00756.x
- Harrison, A.** (1996). Openness and growth: A time-series, cross-country analysis for developing countries. *Journal of Development Economics*, 48(2), s. 419–447. doi:https://doi.org/10.1016/0304-3878(95)00042-9
- Harrod, R. F.** (1939). An essay in dynamic theory. *The Economic Journal*, 49(193). doi:https://doi.org/10.2307/2225181
- Heckscher, E.** (1919). The effect of foreign trade on the distribution of income. *Ekonomisk Tidskrift*, 21, s. 497–512.
- Hussain, M. E., Haque, M.** (2016). Foreign direct investment, trade, and economic growth: An empirical analysis of Bangladesh. *Economies*, 4(2), s. 7.
- Hye, Q., Wizarat, S., Lau, W.-Y.** (2016). The impact of trade openness on economic growth in China: An empirical analysis. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 3(3), s. 27-37.
- IMF.** (2009). IMF Annual Report 2009: Fighting the Global Crisis. *International Monetary Fund*.
- IMF.** (2011). Guinea: Staff-Monitored Program (IMF Country Report No. 11/251). *International Monetary Fund*.
- İslamoğlu, B., Akkuzu, İ.** (2023). İktisat Teorisinde Nüfus ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Gelişimi. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 1(1), 55–72.
- Journal Officiel de la Guinée.** (1999). *Loi N°99/013 portant création de la Cour d'Arbitrage Commercial*.
- Karimov, M.** (2024). An empirical investigation of the relationship between foreign direct investment and unemployment rate in Azerbaijan: an ARDL approach. *Asian Journal of Applied Economics*, 31(2), 98-114.
- Karluk, P. D.** (2013). *Uluslararası Ekonomi Teori - Politika* (10. b.). İstanbul, Zeytinburnu, Türkiye: BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Keita, O., Baorong, Y.** (2022). Foreign direct investment and economic growth nexus: empirical insight from Guinea. *Asian Economic and Financial Review*, 12(1), s. 58.
- Keynes, M. J.** (1936). *The general theory of employment, interest and money*. Macmillan.
- Kılıç, T. F., Kızılkaya, O.** (2023). Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: ARDL yönteminden ampirik kanıtlar. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), s. 41–61.
- Krueger, A.** (1998). Why trade liberalisation is good for growth. *The Economic Journal*, 108(450), s. 1513-1522.
- Krugman, P., Obstfeld, M., Melitz, M.** (2018). *International economics: Theory & policy* (11 b.). Pearson.

- Lamine , M. K., Yang, D.** (2010). Foreign direct investment effect on economic growth: Evidence from Guinea Republic in West Africa. *International Journal of Financial Research*, 2010, vol. 1, no 1, p. 49-54.
- Lasbrey, A., Enyoghasim, M., Tobechei, A., Uwajumogu, N., Chukwu, B., Kennedy, O.** (2018). Foreign direct investment and economic growth: Literature from 1980 to 2018. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 8(5), s. 309-318.
- Li, X., Liu, X.** (2005). Foreign direct investment and economic growth: an increasingly endogenous relationship. *World development*, 33(3), s. 393-407.
- Lucas, R. E.** (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42. doi:[https://doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](https://doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)
- Makiela, K., Ouattara, B.** (2018). Foreign direct investment and economic growth: Exploring the transmission channels. *Economic Modelling*, 72, s. 296-305.
- Mijiyawa, A. G.** (2017). *Economic growth in Guinea and How to accelerate it*. World Bank Policy Research Working Paper, (8214).
- Mohd, S., Muse, A. N.** (2021). Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth in Ethiopia: Empirical evidence. *Latin American Journal of Trade Policy*, 4(10) , s. 56-77.
- Nguyen, H. H.** (2020). Impact of foreign direct investment and international trade on economic growth: Empirical study in Vietnam. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(3), s. 323-331.
- Nguyễn, H. V., Phan, T. T.** (2025). Impact of economic growth, international trade, and FDI on sustainable development in developing countries. *Environment, Development and Sustainability*, 27(2), 4017-4043.
- Niang, O.** (2017). *Contribution des investissements directs étrangers sur la croissance économique: cas du Sénégal*.
- Nursam, N. F., Fatiha, N., Pulungan, I., Wau, T., Shabur, U.** (2025). Economic Instability and Growth: Analyzing the Role Of EPU, Inflation, FDI and Trade On GDP In Eight Asian Countries. *Li Falah: Jurnal Studi Ekonomi dan Bisnis Islam*, 10(1).
- Obstfeld, M., Rogoff, K.** (1995). The intertemporal approach to the current account. G. M. Rogoff içinde, *Handbook of International Economics* (Cilt Vol. 3, s. 1731–1799). Amsterdam: Elsevier.
- OHADA.** (2017). Acte uniforme relatif au droit de l'arbitrage. *Organisation pour l'Harmonisation en Afrique du Droit des Affaires*.
- Ohlin , B.** (1933). *Interregional and international trade*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Owolabi Merus, O., Odediran, O. k., Inuk, U. E.** (2015). An Investigation into the Impact of International Trade in the Growth of Nigeria's Economy. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 61, s. 116-125.

- Öncü , E.** (2019). *Uluslararası Sermaye Akımlarını Belirleyen Faktörler: G-20 Çalışması*. İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- Öncü, E., Çelik, Ş.** (2018). Doğrudan yabancı yatırımlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRİCT Ülkeleri Panel Nedensellik Analizi. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*, s. 403-414. doi:<https://doi.org/10.18092/ulikidince.433192>
- Pasinetti, L. L.** (1962). Rate of profit and income distribution in relation to the rate of economic growth. *The Review of Economic Studies*, 29(4), s. 267–279.
- Pesaran, M., Shin, Y.** (1999). An autoregressive distributed lag modelling approach to cointegration analysis. S. Strom (Dü.) içinde, *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century: The Ragnar Frisch Centennial Symposium* (s. 371–413). Cambridge University Press.
- Pesaran, M., Shin, Y., Smith, R.** (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), s. 289–326.
- Pham, T., Davidson, N.** (2025). International Trade Trends and Its Impact on Economic Growth in Developing Countries. *Российские регионы в фокусе перемен: сборник докладов – 2024*. Екатеринбург, 501-510.
- Rahman, M. N., Grewal, H.** (2017). Foreign direct investment and international trade in BIMSTEC: Panel causality analysis. *Transnational Corporations Review*, 9(2), s. 112-121.
- Rakshit, B.** (2022). Dynamics between trade openness, FDI and economic growth: evidence from an emerging economy. *Journal of International Trade Law and Policy*, 21(1), s. 16–41. doi: <https://doi.org/10.1108/JITLP-01-2021-0004>
- Rienadi, N. P., Setyowati, E.** (2025). The Effect of FDI, Exports, Inflation on Economic Growth of the America and India 1983–2022. *Al Qalam: Jurnal Ilmiah Keagamaan dan Kemasyarakatan*, 19(3), 1730-1747.
- Rodriguez , F., Rodrik, D.** (2000). Trade policy and economic growth: A skeptic's guide to the cross-national evidence. *NBER macroeconomics annual*, 15, s. 261-325.
- Romer, P. M.** (1986). ncreasing returns and long-run growth. *Journal of Political Economy*, 94(5), 1002–1037. doi:<https://doi.org/10.1086/261420>
- Romer, P. M.** (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5, Part 2), S71–S102. doi:<https://doi.org/10.1086/261725>
- Sakyi, D., Commodore, R., Opoku, E.** (2015). Foreign Direct Investment, Trade Openness and Economic Growth in Ghana: An Empirical Investigation. *Journal of African Business*, 16(1–2), 1–15. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/15228916.2015.1061283>
- Sakyi, D., Villaverde, J., Maza, A.** (2015). Trade openness, income levels, and economic growth: The case of developing countries, 1970–2009. *The Journal of International Trade & Economic Development*, .24(6), s. 860-882.

- Sari, M., Yulianita, A., Bashir, A.** (2025). The Impact of Foreign Direct Investment, Financial Development, and Trade Openness on Economic Growth Emerging Markets.
- Seyidoğlu, H.** (2020). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama* (35 b.). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Shrivastava, N., Tiwari, S.** (2025, June). The Impact of International Trade on Economic Growth of Developing Countries. In *IBA IEA Conference on Economics and Public Policy (Ecofluence 2024)* (pp. 35-52). Atlantis Press.
- Snowdon, B., Vane, H. R.** (2005). *Modern macroeconomics: Its origins, development and current state*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Solow, R. M.** (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), s. 65–94. doi:<https://doi.org/10.2307/1884513>
- Solow, R., Swan, T.** (1956). A contribution to the theory of economic growth; Economic growth and capital accumulation. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65–94; *Economic Record*, 32(2), 334–361. doi:<https://doi.org/10.2307/1884513>; <https://doi.org/10.1111/j.1475-4932.1956.tb00434.x>
- Swan, T.** (1956). Economic growth and capital accumulation. *Economic Record*, 32(2), 334–361. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1475-4932.1956.tb00434.x>
- Topuz, H., Coşkun, A.** (2018). Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: Türkiye, Kolombiya ve Güney Kore Üçlüsünün Sektörel Bazda Uygulamalı Bir Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 672-685.
- UNCTAD.** (2023). World investment report 2023: Investing in sustainable energy for all. *United Nations Conference on Trade and Development*.
- UNCTAD.** (2024). *World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government*.
- Vernon, R.** (1996). International investment and international trade in the product cycle. *The quarterly journal of economics*, 190-207.
- Vintila, D.** (2010). Foreign Direct Investment Theories: An Overview of the Main FDI Theories. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 2(2), s. 104–110.
- Xayyalath, K., Tulasombat, S., Autchariyapanitkul, K., Baimai, C.** (2025). The Effects of Transportation Infrastructure, International Trade, and Foreign Direct Investment on Economic Growth in the Lao People's Democratic Republic. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal Humanities and Social Sciences*, 45(1), 1-16.
- Xuan, V. N.** (2025). Nexus of innovation, renewable energy, FDI, trade openness, and economic growth in Germany: New insights from ARDL method. *Renewable Energy*, 247, 123060.

- Yanikkaya, H.** (2003). Trade openness and economic growth: A cross-country empirical investigation. *Journal of Development economics*, 72(1), s. 57-89.
- Yazıcıoğlu, İ.** (2022). Uluslararası ticaret teorilerinden mutlak, karşılaştırmalı ve rekabetçi üstünlükler teorilerine yönelik bir değerlendirme. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(1), s. 45–60.
- Yılmaz, Ö., Albayrak, M.** (2023). Türkiye'de dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ampirik analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 38,, s. 89-107. doi:<https://doi.org/10.18092/ulikidince.1144391>
- Yüksel, E.** (2007). Doğrudan Yatırımlar Bağlamında Avrupa Birliği Genişlemesi (Doğu Avrupa Ülkeleri ve Türkiye Örneği). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi.
- Url-1**<<https://www.bakermckenzie.com/en/insight/publications/2025/03/navigating-geopolitical-divides>> , erişim tarihi 07.04.2025
- Url-2**<<https://cfi.co/awards/africa/2023/apip-guinee-best-foreign-investment-promotion-strategy-africa-2023/>> , erişim tarihi 07.04.2025
- Url-3**<<https://www.afdb.org/en/countries/west-africa/guinea/guinea-economic-outlook>>, erişim tarihi 07.04.2025
- Url-4** < <https://www.state.gov/reports/2022-investment-climate-statements/guinea/>>, erişim tarihi 07.04.2025.
- Url-5** < <https://2009-2017.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/2014/228814.htm>>, erişim tarihi 07.04.2025
- Url-6** < <https://www.state.gov/reports/2019-investment-climate-statements/guinea/>>, erişim tarihi 07.04.2025
- Url-7**<<https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2024/131/article-A000-en.xml?ArticleTabs=fulltext>>, erişim tarihi 07.04.2025
- Url-8**<<https://icsid.worldbank.org/about/member-states/database-of-member-states?>>, erişim tarihi 07.04.2025
- Url-9**<https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/conventions/foreign_arbitral_awards/status2>, erişim tarihi 07.04.2025
- Url-10**<<https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/countries/87/guinea>>, erişim tarihi 07.04.2025.

ÖZGEÇMİŞ

TARANMIŞ
VESİKALIK
FOTOĞRAF

Ad-Soyad : Mory CAMARA

Doğum Tarihi ve Yeri :

E-posta :

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Ön Lisans** : 2022, Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi , Dış Ticaret
- **Lisans** : 2022, Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
- **Yüksek Lisans** : 2025, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Tezli Yüksek Lisans

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- Taşyapı inşaat Şirketi / Satış Temsilcisi / 2023-2024
- Aydınlar Madencilik ve İnşaat A.Ş / Stajyer / 2021-2022
- Topaz Multi Industries SA / Gine / Satış Temsilcisi / 2014-2015

DİĞER ESERLER, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- Küresel Ticaret ve Dünya Ekonomisi Üzerine Bir Araştırma (I. Bursa Uluslararası Ticaret ve Lojistik Sempozyumu, 01 Aralık 2023)